

UiO : **Det juridiske fakultet**

Det strafferettslige vernet mot psykisk vold i nære relasjoner

Særlig etter straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner

Kandidatnummer: 208

Leveringsfrist: 15. januar 2023

Antall ord: 39 950

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING.....	1
1.1	Psykisk vold i nære relasjoner – et sosialt og rettslig problem.....	1
1.2	Ingen allmenn definisjon av psykisk vold.....	3
1.3	Problemstillinger og oppbygning.....	4
1.4	Avgrensninger.....	5
1.5	Metode.....	7
1.5.1	Strafferettslig metode.....	7
1.5.2	Særlig om lovskravet.....	8
2	MENNESKERETTSLIGE FØRINGER FOR KRIMINALISERING AV PSYKISK VOLD: EMK OG ISTANBUL-KONVENSJONEN	11
2.1	Oversikt.....	11
2.1.1	Innledning.....	11
2.1.2	Kort om folkerettslig traktattolkning.....	12
2.2	Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK).....	13
2.2.1	Oversikt.....	13
2.2.2	Artikkel 3 om umenneskelig eller nedverdiggende behandling.....	14
2.2.3	Artikkel 8 om retten til privatliv.....	18
2.2.4	Sammenfatning.....	20
2.3	Istanbul-konvensjonen.....	21
2.3.1	Oversikt.....	21
2.3.2	Artikkel 33 om psykisk vold.....	22
2.4	Sammenfatning.....	27
3	PSYKISK VOLD I NÆRE RELASJONER ETTER STRAFFELOVEN § 282....	28
3.1	Oversikt over gjerningsbeskrivelsen.....	28
3.2	Bakgrunn og begrunnelse.....	30
3.3	Hvem vernes av straffebudet?.....	33
3.4	Hva er psykisk vold etter bestemmelsen?.....	35
3.4.1	Innledning.....	35
3.4.2	Makt- og kontrollmidler som typisk inngår i mishandlingsmønstre.....	36
3.4.3	Eksempler på ikke-fysiske krenkelser i høyesterettspraksis.....	42
3.4.4	Sammenfatning.....	47
3.5	Når utgjør ren psykisk vold «gjentatt mishandling»?.....	48
3.5.1	Innledning.....	48
3.5.2	«Mishandler» – voldsutøvelsen sett fra offerets perspektiv.....	49

3.5.3	Vurderingstema i Høyesterett: et regime av kontinuerlig frykt.....	51
3.5.4	Høyesterettspraksis om psykisk mishandling.....	54
3.5.5	Sammenfatning.....	60
3.6	Når utgjør psykisk vold «alvorlig mishandling»?.....	63
3.7	Sammenfatning.....	66
4	OVERSIKT OVER ANDRE STRAFFEBUD SOM KAN RAMME PSYKISK VOLD I NÆRE RELASJONER	67
4.1	Innledning.....	67
4.2	Trusler, tvang og frihetsberøvelse.....	68
4.2.1	Atferdsnormene.....	68
4.2.2	Passer straffebudene på psykisk vold i nære relasjoner?.....	70
4.3	Hensynsløs atferd.....	72
4.3.1	Atferdsnormen.....	72
4.3.2	Passer straffebudet på psykisk vold i nære relasjoner?.....	74
4.4	Alvorlig personforfølgelse.....	76
4.4.1	Atferdsnormen.....	76
4.4.2	Passer straffebudet på psykisk vold i nære relasjoner?.....	77
4.5	Kort om øvrige straffebud.....	78
4.5.1	Kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred.....	78
4.5.2	Kapittel 25 om voldslovbrudd mv.....	78
4.5.3	Andre kapitler.....	79
4.6	Sammenfatning.....	80
5	STRAFFEBUD OM PSYKISK VOLD I FREMMED RETT	81
5.1	Innledning.....	81
5.2	Danmark.....	82
5.3	Sverige.....	86
5.4	England og Wales.....	90
5.5	Sammenligning.....	93
6	STRAFFELOVEN § 282 – BEHOV FOR ENDRING?	97
6.1	Innledning.....	97
6.2	Krav til gode straffebud.....	98
6.3	Utfordringer ved nåværende regulering.....	100
6.3.1	Innledning.....	100
6.3.2	Psykisk vold («andre krenkelser»).....	100
6.3.3	«Alvorlig eller gjentatt mishandler».....	102
6.3.4	En for høy terskel?.....	105

6.4	Mulige løsninger	106
6.4.1	Innledning	106
6.4.2	Et eget straffebud om psykisk vold i nære relasjoner?	106
6.4.3	Øvrige muligheter	108
6.4.4	Sammenfatning	111
6.5	Avslutning	111
LITTERATURLISTE.....		113

1 Innledning

1.1 Psykisk vold i nære relasjoner – et sosialt og rettslig problem

Temaet for oppgaven er det strafferettslige vernet mot psykisk vold i nære relasjoner. Oppgaven vil fokusere spesielt på straffeloven 2005¹ § 282 om mishandling i nære relasjoner.

Vold forstås vanligvis som bruk av fysisk makt.² Vold i nære relasjoner blir som regel definert bredere.³ I Regjeringens handlingsplan om vold i nære relasjoner for perioden 2021–2024, «Frihet fra vold», defineres for eksempel vold i nære relasjoner «ikke bare [som] fysisk vold, men også psykiske, seksuelle og økonomiske overgrep».⁴ *Psykisk vold*, av enkelte forskere omtalt som «den usynlige volden»,⁵ har fått økt oppmerksomhet de siste årene. Nyere forskning indikerer at psykisk vold gir mer alvorlige psykiske skadevirkninger enn fysisk vold.⁶ Det mangler gode data på omfanget på psykisk vold i nære relasjoner i Norge.⁷ Psykisk vold antas likevel å være den vanligste formen for vold i nære relasjoner.⁸ Tall fra Krisesentre viser at nesten alle (92 %) anga psykisk vold som årsak til å oppsøke et krisesenter i 2021, mens en noe mindre andel oppga enten fysisk vold alene eller i kombinasjon med psykisk vold (68 %).⁹

Straffeloven § 282 rammer mishandling i nære relasjoner. Straffebudet retter seg mot den som «alvorlig eller gjentatt mishandler» en person i en nær relasjon ved «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser», jf. første ledd. Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 219 første ledd.¹⁰ Denne bestemmelsen ble på bakgrunn av et forslag fra Kvinnevoldsutvalget (NOU 2003:31) betydelig omarbeidet og utvidet ved lov 21. desember 2005 nr. 131. Formålet med lovrevisjonen var å fange opp det helhetlige og komplekse aspektet ved mishandling i nære relasjoner som ikke rammes av de alminnelige straffebudene om vold (strl. §§ 271–274),¹¹ som psykisk vold, samt «tillitsbruddet, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingen skjer i hjemmet».¹² Termen «psykisk vold» står ikke i lovteksten,

¹ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff.

² Det Norske Akademis ordbok og Bokmålsordboka, «vold».

³ Lillevik (2019) s. 13–25.

⁴ Justis- og beredskapsdepartementet (2021) s. 4.

⁵ Lynum (2014) s. 91.

⁶ Dokkedahl mfl. (2019) s. 2, Dokkedahl mfl. (2021), Rueness (2021) s. 13.

⁷ NKVTS (2021).

⁸ Dokkedahl mfl. (2019) s. 2.

⁹ Bufdir (2022). Andelen som oppgir psykisk vold som årsak har dessuten økt, fra 81 % i 2014 til 92 % i 2021.

¹⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 434.

¹¹ Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 37.

¹² Ibid.

men utgjør ifølge Justisdepartementet en underkategori av handlingsalternativet «andre krenkelses». ¹³ Høyesterett har i flere dommer fulgt opp lovgivers helhetlige forståelse av mishandling i nære relasjoner, og uttalt at det sentrale ikke er de enkelte krenkelsenes karakter i seg selv, men hvorvidt de «samlet sett gjør at fornærmede lever i et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold». ¹⁴ Høyesterett har presisert at ren psykisk vold, uten at offeret er utsatt for fysisk vold, kan utgjøre et slikt «regime av frykt». ¹⁵

Hva som menes med begrepet psykisk vold etter straffeloven § 282 og når denne atferden alene er straffbar, er i liten grad undersøkt i juridisk teori. ¹⁶ Det er dessuten i begrenset grad undersøkt hvorvidt andre straffebud kan ramme slik atferd. ¹⁷

En rekke menneskerettighetskonvensjoner som Norge er medlem av stiller krav til at medlemsstatene beskytter enkeltindivider mot vold i nære relasjoner. ¹⁸ Enkelte av disse konvensjonene krever at medlemsstatene tar i bruk straff for å gi ofrene et tilstrekkelig vern, såkalte *kriminaliseringsforpliktelser*. Den europeiske menneskerettsdomstolen (EMD) har behandlet flere saker om medlemsstatenes forpliktelser til å verne enkeltindivider mot vold i nære relasjoner etter Den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK), og har kommet til at medlemstatene må ha en straffelovgivning mot slike handlinger for å gi ofrene en tilstrekkelig beskyttelse. ¹⁹ Den mest konkrete forpliktelsen til kriminalisering av psykisk vold finnes i Istanbul-konvensjonen, ²⁰ der artikkel 33 stiller krav til kriminalisering av «psychological violence». Hvilke føringer disse menneskerettslige forpliktelsene legger på kriminalisering av psykisk vold, og hvorvidt norsk rett er i tråd med forpliktelsene, er til nå lite undersøkt. ²¹

¹³ Ibid. s. 45.

¹⁴ F.eks. HR-2019-621-A avsnitt 18. Dette er vurderingstemaet for straffalternativet «gjentatt mishandler», se oppgavens punkt 3.5. For vurderingstemaet for straffalternativet «alvorlig mishandler», se punkt 3.6.

¹⁵ Første gang uttalt i Rt. 2013 s. 879 avsnittene 29–30, se videre punkt 3.5.3.

¹⁶ De eneste forfatterne som etter min kunnskap har undersøkt hva psykisk vold er etter straffeloven § 282, er Aas og Andersen (2017) s. 60–61, se nærmere oppgavens punkt 3.4.

¹⁷ Se kapittel 4.

¹⁸ Punkt 2.1.

¹⁹ Punkt 2.2.

²⁰ Europarådets konvensjon om førebygging og bekjemping av vald mot kvinner og vold i nære relasjoner (CETS 210), se videre punkt 2.3.

²¹ Dette er imidlertid under utvikling. Ekspertorganet for Istanbul-konvensjonen (GREVIO) evaluerte nylig Norges gjennomføring av konvensjonen, deriblant artikkel 33, se punkt 2.3.2.3. I tillegg skal et norsk lovutvalg utrede hvorvidt norsk rett er i tråd med Istanbul-konvensjonen artikkel 33, med innlevering 30. november 2023, se punkt 6.4.4.

1.2 Ingen allmenn definisjon av psykisk vold

Det finnes ingen allmenn definisjon av fenomenet psykisk vold i nære relasjoner.²² En mye anvendt²³ definisjon er formulert av psykologen *Per Isdal*. Han definerer psykisk vold som «alle måter å skade, skremme eller krenke på, som ikke er direkte fysiske i sin natur, eller måter å styre eller dominere andre på ved hjelp av en bakenforliggende makt eller trussel».²⁴ Isdal deler den psykiske volden inn i syv undergrupper: direkte og indirekte trussel, degraderende og ydmykende atferd, kontroll, utagerende sjalusi, isolering og emosjonell vold.²⁵

Det finnes en rekke andre definisjoner.²⁶ I kapittelet «Psykisk vold – den usynlige volden» i antologien «Vold mot kvinner» fra 2014 presenterer eksempelvis *Lynum* tre samfunnsvitenskapelige definisjoner. *Sackett og Saunders* deler psykisk vold i fire kategorier: å kritisere atferd, å ignorere, å gjøre narr av personlighetstrekk og bruk av sjalusi/kontroll.²⁷ *Hirigoyen* peker på tre hovedelementer i psykisk vold: handlinger som fratrar offeret makt over seg selv, handlinger av dominans og handlinger som setter merker på den andre.²⁸ *Kirkwood* identifiserer seks former for psykisk vold: degradering, frykt, objektivisering, deprivasjon, byrde av ansvar og forstyrrelse av subjektiv virkelighet.²⁹

Psykisk vold i nære relasjoner er med andre ord ikke et entydig fenomen, men omfatter en rekke ulike typer handlinger. Flere forfattere har påpekt at fenomenet er vanskelig å beskrive presist.³⁰

Strafferetten, på sin side, bygger på grunnleggende prinsipper om forutsigbarhet og klarhet. Det strafferettslige lovkravet, forankret i Grunnloven § 96 første ledd og EMK artikkel 7 nr. 1, stiller krav til at gjerningsbeskrivelsen er tilstrekkelig presist formulert, slik at den enkelte kan forutsi hva som er straffbart (*klarhetskravet*).³¹ Når det strafferettslige vernet mot psykisk vold i nære

²² Dokkedahl mfl. (2019) s. 2, Vive (2018) s. 18–21. Det finnes dessuten en rekke ulike termer om fenomenet, som psykisk vold, emosjonell vold, ikke-fysisk vold, psykisk aggresjon og tvingende kontroll («coercive control»). I denne oppgaven anvendes termen psykisk vold, da dette synes å være den mest anvendte termen i rettskildene til straffeloven § 282, se kapittel 3.

²³ Definisjonen anvendes bl.a. i enkelte offentlige dokumenter, Meld. St. 15 (2012–2013) s. 25 og Justisdepartementet (2021) s. 17.

²⁴ Isdal (2018) s. 51.

²⁵ Ibid.

²⁶ Se flere definisjoner i Vive (2018) s. 15–21, Dokkedahl mfl. (2019) s. 2. Det finnes dessuten egne definisjoner av psykisk vold mot barn, eksempelvis Bufdir (2018).

²⁷ Lynum (2014) s. 97.

²⁸ Ibid. s. 97–98.

²⁹ Ibid. s. 98.

³⁰ Vive (2018) s. 15, Dokkedahl mfl. (2019) s. 2, NKVTS (2021). Denne manglende begrepsavklaringen kan gjøre det vanskelig å forske på både omfanget og skadevirkningene av psykisk vold i nære relasjoner, ibid.

³¹ Punkt 1.5.2.

relasjoner skal undersøkes i denne oppgaven, vil et sentralt formål derfor være å undersøke hva *straffbar* psykisk vold er. Dette må klarlegges etter de enkelte rettslige grunnlagene i tråd med alminnelig juridisk metode. Jeg vil altså ikke legge til grunn et enhetlig begrep om psykisk vold i denne oppgaven, men undersøke hvordan begrepet forstås/brukes etter ulike rettsregler.³²

1.3 Problemstillinger og oppbygning

Opgaven søker å besvare følgende tre problemstillinger:

1. Når er psykisk vold i nære relasjoner straffbart i norsk rett?
2. Er det norske strafferettslige vernet mot psykisk vold i nære relasjoner i tråd med de menneskerettslige kriminaliseringsforpliktelsene etter EMK og Istanbul-konvensjonen?
3. Bør den strafferettslige reguleringen av psykisk vold i nære relasjoner etter straffeloven § 282 endres?

Problemstillingene besvares gjennom fem kapitler. Det vil vies mest plass til problemstilling 1.

Menneskerettighetene kan legge føringer for innholdet av norsk rett. Jeg undersøker derfor først, i kapittel 2, hvorvidt norsk rett er i tråd med de menneskerettslige forpliktelsene til å kriminalisere psykisk vold i nære relasjoner etter EMK og Istanbul-konvensjonen.³³

I hoveddelen av oppgaven, kapittel 3, undersøker jeg når ren psykisk vold er straffbart etter straffeloven § 282.³⁴ Jeg vil her undersøke hvem som vernes av straffebudet, hvordan begrepet psykisk vold forstås etter bestemmelsen, og når ren psykisk vold utgjør «alvorlig eller gjentatt mishandling» av offeret, jf. straffebudets første ledd.

Selv om straffeloven § 282 er det eneste straffebudet som er ment å ramme psykisk vold i nære relasjoner i norsk rett, finnes det andre straffebud som i praksis kan tenkes å ramme slik atferd. Innenfor oppgavens rammer er det ikke mulig å gi en fullstendig redegjørelse av samtlige straffebud, men i kapittel 4 søker jeg likevel å gi en *oversikt* over slike straffebud.³⁵

³² Oppgaven undersøker hvordan begrepet forstås/brukes etter EMK (punkt 2.2), Istanbul-konvensjonen artikkel 33 (punkt 2.3), straffeloven § 282 (punkt 3.4) og tre straffebud i fremmed rett (kapittel 5).

³³ Dette spørsmålet kan i utgangspunktet ikke besvares før innholdet av norsk rett er klarlagt, noe som først gjøres i kapitlene 3–4. For å lette på fremstillingen i oppgaven vil spørsmål 2 likevel besvares uttømmende i kapittel 2, og leseren bes lese kapitlene 2–4 i sammenheng.

³⁴ Hvilke handlinger og/eller unnlater som er straffbare, følger av straffebudets *atferdsnorm*, også kalt den kriminaliserte/lovstridige gjerning, jf. Andenæs (2016) s. 101, Eskeland (2017) s. 72, Gröning mfl. (2019) s. 11.

³⁵ For å sikre at jeg undersøker samme fenomen i kapitlene 3–4, anvender jeg begrepet psykisk vold slik det forstås etter strl. § 282 i dette kapitlet, se punkt 4.1.

Flere land har i de siste årene kriminalisert eller foreslått å kriminalisere psykisk vold eller lignende fenomener i egne straffebud. I kapittel 5 gir jeg en oversikt over tre straffebud om psykisk vold fra tre ulike land, Danmark, Sverige, samt England og Wales. Deretter sammenligner jeg disse straffebudene med straffansvaret for psykisk vold etter straffeloven § 282, en *komparativ analyse*. Formålet med sammenligningen er å gi et bidrag til en mulig endring av straffeloven § 282 (se kapittel 6).

I kapittel 6 vender jeg tilbake til straffeloven § 282, og undersøker hvorvidt straffebudets regulering av psykisk vold i nære relasjoner bør endres, en *rettspolitisk analyse*. I denne analysen vil de øvrige rettsreglene jeg har gjennomgått i oppgaven – de menneskerettslige kriminaliseringsforpliktelsene etter EMK og Istanbul-konvensjonen, samt straffebudene i norsk og fremmed rett – kunne bidra som inspirasjonskilder til hvordan en slik endring kan se ut.

1.4 Avgrensninger

Det er vanlig å sammenfatte betingelsene for å kunne straffes i norsk rett i fire straffbarhetsvilkår: et straffebud må være overtrådt, det må ikke foreligge en straffrihetsgrunn, gjerningspersonen må ha utvist skyld og ha skyldevne.³⁶ Oppgaven vil av plasshensyn bare undersøke det første straffbarhetsvilkåret om overtredelse av et straffebud, og de tre øvrige vilkårene behandles ikke.

Det avgrenses dessuten mot øvrige strafferettslige problemstillinger. Temaer som kunne vært behandlet er straffansvaret for forsøk på og medvirkning til psykisk vold i nære relasjoner,³⁷ foreldelse av straffansvaret for slike handlinger,³⁸ hvorvidt det foreligger én eller flere forbrytelser (konkurrenslæren)³⁹ og hvilken straff psykisk vold skal møtes med (den strafferettslige reaksjonslæren).⁴⁰

Psykisk vold utøves ofte sammen med andre voldsformer, som fysisk vold, men kan også utøves alene. Av plasshensyn undersøkes bare når *ren* psykisk vold er straffbart.⁴¹ Psykisk vold grenser dessuten opp mot og kan overlapse med andre voldsformer, som personforfølgelse

³⁶ De fleste straffbarhetsvilkårene fremgår av strl. kap. 3, se videre Andenæs (2016) s. 101, Eskeland (2017) s. 72–74.

³⁷ Strl. §§ 15–16.

³⁸ Strl. § 85.

³⁹ Gröning mfl. (2019) kap. 26.

⁴⁰ Ibid. del VI.

⁴¹ Vurderingstemaet for «alvorlig eller gjentatt mishandler» i strl. § 282 er imidlertid det samme uavhengig av hvorvidt offeret er utsatt for enten fysisk eller psykisk vold eller en kombinasjon av begge, se punkt 3.5–3.6. Redegjørelsen av disse vurderingstemaene kan derfor ha overføringsverdi for mishandling som omfatter fysisk vold.

(«stalking»), økonomisk vold, digital vold og negativ sosial kontroll (avhengig av hvordan disse begrepene defineres).⁴² Disse voldsformene er i liten grad tematisert i rettskildene til strl. § 282, og nærmere grenseganger mellom dem og psykisk vold behandles ikke.

Jeg behandler videre bare straffansvaret for psykisk vold i *nære relasjoner*. «Nære relasjoner» forstås slik det defineres i strl. § 282.⁴³ Det finnes enkelte særregler for vold mot barn. Barne-loven § 30, som regulerer innholdet av foreldreansvaret, forbyr bruk av «skremmende eller plagsam framferd eller annen omsynslaus åtferd» mot barnet, jf. tredje ledd tredje punktum. Formuleringen er ifølge forarbeidene ment å forby psykisk vold.⁴⁴ I tillegg oppstiller enkelte menneskerettigheter særskilte forpliktelser til å verne barn mot vold.⁴⁵ Slike særregler om vold mot barn vil av plasshensyn ikke gjennomgås.⁴⁶

Straffansvaret for psykisk vold reiser også straffeprosessuelle problemstillinger. Den psykiske volden oppstår ofte innenfor hjemmets fire vegger og etterlater ikke fysiske spor, og bevisvurderingen kan dermed være utfordrende.⁴⁷ Atferden utspiller seg dessuten ofte ved mindre enkelthandlinger over tid, og kravene til tiltale og domsslutning kan by på problemer, jf. straffeprosessloven (strpl.) §§ 40 og 254.⁴⁸ Etersom psykisk vold kan rammes av flere straffebud,⁴⁹ oppstår dessuten spørsmålet om domstolens adgang til å dømme etter et annet straffebud enn det tiltalen gjelder, jf. strpl. § 38.⁵⁰ Slike straffeprosessuelle problemstillinger behandles ikke.

Kriminalisering er bare ett av mange statlige tiltak for å beskytte ofre mot vold i nære relasjoner.⁵¹ Det finnes flere beskyttelsestiltak mot vold i nære relasjoner.⁵² Videre gir utlendingsloven § 53 første ledd bokstav b fortsatt oppholdstillatelse dersom utlendingen eller hennes barn har blitt «mishandlet», som ifølge Utlendingsdirektoratets rundskriv kan bestå av psykisk vold.⁵³ Disse rettsreglene behandles ikke.

⁴² Se f.eks. Harnes (2019) s. 166–193 og Kunnskapsdepartementet (2021) s. 8 for slike voldsformer.

⁴³ Punkt 3.3.

⁴⁴ Ot.prp. nr. 104 (2008–2009) s. 39.

⁴⁵ Se en oversikt i NIM (2020).

⁴⁶ Se likevel oppgavens punkt 4.3.2.

⁴⁷ Flere aktører har påpekt bevisutfordringene ved psykisk vold, deriblant Andersen og Aas (2017) s. 79–86 og enkelte høringsinstansene til straffeloven § 282, se Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 39. Se også Danner (2021).

⁴⁸ Se f.eks. Sæther (2016) s. 534–535.

⁴⁹ Kapittel 3–4.

⁵⁰ Spørsmålet behandles av Høyesterett i en nyere sak, se HR-2022-2297-A.

⁵¹ Se oversikt over tiltak i Justis- og beredskapsdepartementet (2021).

⁵² Strl. § 57, strpl. kapittel 17a.

⁵³ RUDI-2010-9 punkt 2.2.

Avslutningsvis kan det nevnes at trakassering, eksempelvis på arbeidsplassen, har enkelte likhetstrekk med psykisk vold i nære relasjoner, se arbeidsmiljøloven § 4-3 og diskrimineringsloven § 13. Disse rettsreglene behandles heller ikke.

1.5 Metode

1.5.1 Strafferettslig metode

Oppgavens kapitler har ulike metodiske innfallsvinkler.

Analysene i kapitlene 3 og 4 gjøres etter alminnelig rettsdogmatisk metode. Dette forstås som en systematisk analyse og fremstilling av gjeldende rett.⁵⁴ Det tas utgangspunkt i den metoden Høyesterett benytter for å ta stilling til rettsspørsmål i konkrete saker.⁵⁵ Dette går i korthet ut på å trekke slutninger fra relevante rettskilder som lovttekst, forarbeider, formål, rettspraksis, internasjonal rett og reelle hensyn, for deretter å samordne disse slutningene til en rettsregel.⁵⁶ Sammenlignet med metoden for å løse konkrete rettsspørsmål i enkeltsaker, behandles den rettsdogmatiske analysen likevel på et bredere grunnlag, der det søkes en mer fullstendig og sammenhengende forklaring av gjeldende rett.⁵⁷

Den strafferettslige metoden er preget av enkelte særtrekk.⁵⁸ Lovkravet innebærer at straffebudets ordlyd danner rammene for tolkningsprosessen (se neste punkt). Straffebudet må videre tolkes i lys av den øvrige sammenhengen det inngår i, en såkalt systematisk lovtolkning.⁵⁹ Rettsgodet bestemmelsen skal verne kan dessuten bidra til å klarlegge innholdet av atferdsnormen, en såkalt formålsorientert tolkning.⁶⁰ I tillegg kan prinsipper som ligger til grunn for strafferetten bidra i tolkningsprosessen.⁶¹ Det vises til oppgavens punkt 6.2 for en oversikt over slike prinsipper.

Kapittel 2 om menneskerettigheter, kapittel 5 om fremmed rett og den rettspolitiske analysen i kapittel 6 gjøres etter andre metodiske innfallsvinkler. For å hindre en summarisk redegjørelse

⁵⁴ Mæhle (2004) s. 329, Graver (2008) s. 167–169, Jacobsen (2019b) s. 24.

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Mestad (2019) s. 77–80, Frøberg (2019) s. 507.

⁵⁷ Graver (2008) s. 159, Jacobsen (2019b) s. 24.

⁵⁸ Gröning mfl. (2019) s. 121–157.

⁵⁹ Ibid. s. 124–126.

⁶⁰ Ibid. s. 126–128.

⁶¹ Ibid. s. 150–157. Eskeland (2017) omtaler slike prinsipper som reelle hensyn, og definerer dette som «verdier som bidrar til å komme fram til et godt tolkningsresultat», jf. s. 140–141. Vektlegging av slike prinsipper i tolkningsprosessen innebærer at grensen mellom rettsdogmatikk og rettspolitikk er flytende, Eriksen (2012) s. 140–141 og oppgavens punkt 6.1.

av disse metodiske innfallsvinklene her, vil det redegjøres for dem innledningsvis i de respektive kapitlene.

1.5.2 Særlig om lovskravet

Lovskravet, også omtalt som det strafferettslige legalitetsprinsippet, legger føringer for tolkingen av strafferettslige atferdsnormer. Kravet kommer formelt til uttrykk i Grl. § 96 første ledd, som fastslår at «[i]ngen kan dømmes uten etter lov eller straffes uten etter dom». Kravet har også internasjonal forankring i EMK artikkel 7 nr. 1 og Den internasjonale konvensjonen om økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter (SP) artikkel 15,⁶² og er dessuten lovfestet i strl. § 14.

Lovskravet er begrunnet på flere plan.⁶³ Kravet innebærer en oppgavefordeling mellom den dømmende, lovgivende og utøvende makt, og skal slik hindre maktkonsentrasjon og maktmisbruk.⁶⁴ Det setter videre en skranke for myndighetenes inngrep overfor borgerne, og utgjør dermed en grunnleggende rettssikkerhetsgaranti for den enkelte. Borgerne skal på bakgrunn av lovgivningen få innsikt i hvilke handlinger som er straffbare og kunne innrette seg etter dette (forutberegnelighet).⁶⁵ I tillegg skal kravet sikre likhet for loven og motvirke vilkårlige domfellelser.⁶⁶

Lovskravet har en formell og en materiell side. Det formelle lovskravet stiller krav til at straffebudet kommer til uttrykk i riktig rettsgrunnlag.⁶⁷ Begrepet «lov» i Grl. § 96 skal forstås som formell lov gitt i henhold til Grl. §§ 76–79 eller provisorisk anordning etter Grl. § 17.⁶⁸ Det formelle lovskravet etter EMK artikkel 7 er mindre strengt, der også domstolskapt sedvanerett og internasjonal rett utgjør tilstrekkelige grunnlag for straff.⁶⁹ Det formelle lovskravet er ikke relevant for oppgaven og behandles ikke videre.

Det materielle lovskravet består av to elementer: klarhetskravet og analogiforbudet. Klarhetskravet, også omtalt som presisjonskravet, stiller krav til at lovhjemmelen er tilstrekkelig presist

⁶² EMK og SP er gjennomført i norsk rett med forrang foran annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3. SP art. 15 sammenfaller i det vesentlige med EMK art. 7, og jeg anvender lovskravet etter EMK art. 7 og Grl. § 96 i oppgaven.

⁶³ Aall (2022) s. 131, Jacobsen (2019a) s. 529–530.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid. Se også HR-2018-1781-A avsn. 23.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ Handlingsnormer fastsatt etter delegert lovgivning kan dessuten oppfylle lovskravet, så lenge straffetrusselen er nedfelt i lovbestemmelsen (såkalte «blankettstraffebud»), Strandbakken (2004) s. 192.

⁶⁸ Ibid. s. 192–195.

⁶⁹ Aall (2022) s. 139–140.

formulert. Analogiforbudet innebærer at bestemmelsen ikke skal anvendes på tilfeller som ligger for fjernt fra ordlyden.⁷⁰ Ifølge Høyesterett er de materielle kravene etter Grunnloven og EMK sammenfallende.⁷¹

På bakgrunn av den økende betydningen av EMK i norsk rett, har Høyesterett i det siste tiåret innskjerpet det materielle lovskravet.⁷² I eldre rettspraksis kunne Høyesterett anvende straffebud på tilfeller som falt utenfor ordlyden dersom bestemmelsens formål, forarbeider og/eller likhetsbetraktninger talte for straffeansvar.⁷³ I dag er Høyesterett avvisende til å straffedømme i slike tilfeller.⁷⁴ Ordlyden i gjerningsbeskrivelsen danner dermed både utgangspunktet og rammen for tolkningen av straffebud.⁷⁵

Klarhetskravet har særlig betydning ved straffebud med *vag ordlyd*,⁷⁶ som strl. § 282 om mishandling i nære relasjoner er et eksempel på.⁷⁷ Kravet retter seg primært mot lovgiver, og oppstiller et minstekrav til presisjon ved utforming av straffebud. Høyesterett har formulert kravet på ulike måter. I HR-2020-955-A avsnitt 22 uttales det at straffebestemmelsen må være «så klar at det i de fleste tilfeller vil det ikke være tvil om en handling rammes av regelen». I HR-2016-2228-A avsnitt 30 formuleres det som at den enkelte må «med rimelighet kunne innrette sin atferd på bakgrunn av lovgivningen».

Behovet for presisjon må likevel avveies mot andre legitime hensyn.⁷⁸ Virkeligheten er kompleks og i stadig endring, og det kan derfor være behov for en viss grad av abstraksjon for å fange opp ulike typer handlinger. Straffeloven er dermed utformet etter den *syntetiske* metoden, som innebærer at enkelttilfeller sammenfattes under overbegreper som «tar opp i seg (generaliserer) det felles og grunnleggende ved en viss handlingstype».⁷⁹ Både EMD og Høyesterett har på denne bakgrunn akseptert skjønnsmessige vilkår i straffebud.⁸⁰

⁷⁰ Ibid. s. 156–161, Gröning mfl. (2019) s. 68–71.

⁷¹ Rt. 2014 s. 238 avsn. 18.

⁷² Frøberg (2015).

⁷³ Ibid. s. 50–52.

⁷⁴ Se f.eks. HR-2016-1458-A avsn. 8.

⁷⁵ Jacobsen (2019a) s. 548.

⁷⁶ Med «vag ordlyd» menes at det ikke er skarpe grenser for hva som faller innenfor og utenfor ordlyden, Koflaath (2004) s. 23.

⁷⁷ Se kapittel 3.

⁷⁸ Gröning mfl. (2019) s. 68.

⁷⁹ NOU 1983:57 s. 121. Tidligere lovgivning brukte en *kasuistisk* metode, der gjerningsbeskrivelsene bygde på kjente enkelttilfeller, Røstad (1993) s. 24–26.

⁸⁰ Rt. 2009 s. 780 avsn. 21, Gröning mfl. (2019) s. 69–72, Aall (2022) s. 152–155.

Straffebudets ordlyd kan dessuten presiseres ved hjelp av supplerende rettskilder som forarbeider og rettspraksis. I HR-2019-1675-A avsnitt 29 uttaler Høyesterett at en slik supplerende tolkning ikke er i strid med klarhetskravet, forutsatt at «bestemmelsens kjerne forblir den samme etter tolkningsprosessen, slik at hensynet til forutberegnelighet ivaretas». Motsatt vil det ikke være tilstrekkelig med klar lovtekst dersom andre rettskilder «medfører at rettstilstanden likevel må sies ikke å gi rimelig veiledning», jf. HR-2016-2228-A avsnitt 30. Et straffebud må videre tolkes i sin helhet (en systematisk lovtolkning), og enkelte vilkår kan derfor være mer vage, dersom andre er mer presise og opplysende.⁸¹

Så langt har Høyesterett aldri tilsidesatt et straffebud som følge av klarhetskravet, heller ikke strl. § 282.⁸² Kravet synes dermed ikke å utgjøre en spesielt høy rettslig skranke for verken utformingen av straffebud eller anvendelsen av dem i enkeltsaker.⁸³ Enkelte forfattere har på denne bakgrunn påpekt at det finnes en avstand mellom Høyesteretts generelle uttalelser om klarhetskravet og anvendelsen av det i enkeltsaker.⁸⁴

Klarhetskravet er imidlertid ikke uten rettslig funksjon.⁸⁵ Kravet legger for det første føringer på tolkningen av gjerningsbeskrivelsen i et straffebud. Ifølge Høyesterett må skjønsmessige formuleringer «tolkes med varsomhet»,⁸⁶ der grensene må trekkes «med det utgangspunkt at ikke enhver upassende og uønsket handling» rammes.⁸⁷ Som kapittel 3 vil illustrere, legger klarhetskravet nettopp slike føringer for grensene for straffansvaret for psykisk vold etter strl. § 282.⁸⁸

Klarhetskravet har i tillegg en rettspolitisk funksjon, ved å utgjøre et ideal lovgiver bør strekke seg etter ved utforming av straffebud. Dette kommer jeg tilbake til i kapittel 6.

⁸¹ NOU 2020:4 s. 91, Aall (2022) s. 150.

⁸² Eksempler på at ordlyden ikke har blitt ansett å være til hinder for å anvende strl. § 282 i konkrete saker, er HR-2019-1675-A avsn. 29–30 (om unnlattelse av å skaffe nødvendig helsehjelp) og Rt. 2013 s. 879 avsn. 25 (om psykisk mishandling).

⁸³ Grønning mfl. (2019) s. 66–68, NOU 2020:4 s. 90.

⁸⁴ Tobiassen og Ulfstein (2022), Løvlie (2022) s. 188–198.

⁸⁵ Frøberg (2016) s. 72, Jacobsen (2019a) s. 550–553.

⁸⁶ Rt. 2005 s. 1628 avsn. 16.

⁸⁷ Rt. 2010 s. 466 avsn. 13.

⁸⁸ Se også punkt 6.3.4.

2 **Menneskerettslige føringer for kriminalisering av psykisk vold: EMK og Istanbul-konvensjonen**

2.1 **Oversikt**

2.1.1 Innledning

Menneskerettighetene har tradisjonelt oppstilt begrensninger i statenes muligheter til å kriminalisere ulike typer handlinger, slik lovskravet er et eksempel på. Enkelte menneskerettigheter pålegger imidlertid statene *å ta i bruk* straff for å bekjempe bestemte handlinger, såkalte kriminaliseringsforpliktelser.⁸⁹ Dette gjelder også for vold i nære relasjoner. Slike kriminalitetsforpliktelser er forankret i statenes positive forpliktelser til å sikre at privatpersoner ikke krenker andre privatpersoners menneskerettigheter (såkalte sikringsplikter, jf. Grl. § 92, EMK artikkel 1 og SP artikkel 2.1).⁹⁰ Det kan være grunn til å undersøke hvilke føringer slike menneskerettslige forpliktelser legger på kriminaliseringen av psykisk vold i nære relasjoner, og hvorvidt norsk rett er i tråd med forpliktelsene.

Det menneskerettslige vernet mot vold i nære relasjoner (heretter omtalt som VNR) er bredt forankret.⁹¹ Av plasshensyn begrenses undersøkelsen til det jeg forstår som de to mest relevante konvensjonene: EMK og Istanbul-konvensjonen. Konvensjonene oppstiller to grunnleggende ulike innfallsvinkler til vernet mot VNR. EMK inneholder ingen bestemmelse om VNR, men EMD har siden 2007 innfortolket en rekke positive forpliktelser til å beskytte ofre mot slik vold i flere bestemmelser, der straffelovgivningen fremheves som et sentralt virkemiddel i denne beskyttelsen. Istanbul-konvensjonen kapittel 5 oppstiller motsetningsvis konkrete kriminaliseringsforpliktelser for ulike voldshandlinger i selve konvensjonsteksten, deriblant psykisk vold (artikkel 33).

Både EMK og Istanbul-konvensjonen oppstiller andre positive forpliktelser i vernet mot VNR, ved siden av krav til kriminalisering. Det avgrenses mot slike forpliktelser.⁹²

Etter at jeg kort redegjør for folkerettslig traktattolkning (2.1.2), undersøker jeg hvilke forpliktelser henholdsvis EMK (2.2) og Istanbul-konvensjonen (2.3) oppstiller for kriminalisering av

⁸⁹ Les generelt om kriminaliseringsforpliktelser i Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) kap. 3, Grønning mfl. (2019) s. 94–99, Lavrysen og Mavronicola (2020).

⁹⁰ Aall (2022) s. 66–67.

⁹¹ Se en oversikt over konvensjonsvernet i Justis- og beredskapsdepartementet (2021) s. 15. Andre relevante konvensjoner er Barnekonvensjonen (se artikkel 19) og Kvinnediskrimineringskonvensjonen, som gjelder som norsk lov med forrang, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3. VNR har dessuten et konstitusjonelt vern etter Grunnlovens kapittel E, der relevante bestemmelser er §§ 93 annet ledd (vern mot umenneskelig eller nedverdiggende behandling), § 102 (retten til privatliv) og § 104 (barns menneskerettigheter).

⁹² Se Herring (2021) og McQuigg (2017) for slike forpliktelser.

psykisk vold i nære relasjoner, og hvorvidt norsk strafferett er i tråd med disse forpliktelsene. Til slutt sammenfattes kapittelet (2.4).

2.1.2 Kort om folkerettslig traktattolkning

Menneskerettskonvensjonene er folkerettslige traktater som skal tolkes i tråd med folkerettslig metode. I henhold til Wienkonvensjonen om traktatretten av 23. mai 1969 artikkel 31 første ledd skal konvensjonene tolkes i god tro («in good faith») med utgangspunkt i en naturlig språklig forståelse av ordlyden, sett i lys av konvensjonens gjenstand og formål («object and purpose»)⁹³ Ord må leses i sammenheng med resten av konvensjonen, inkludert fortale og eventuelle vedlegg. I motsetning til i nasjonal rett, har forarbeidene mindre betydning og utgjør subsidiære rettskilder, jf. artikkel 32.

I tilknytning til både EMK og Istanbul-konvensjonen er det etablert overvåkningssystemer som skal sikre at forpliktelsene ivaretas av medlemsstatene. EMK har det mest velutviklede systemet, der statenes etterlevelse overvåkes av EMD.⁹⁴ På grunn av konvensjonens knappe ordlyd, spiller EMD-praksis en stor rolle ved fastleggingen av konvensjonens innhold.⁹⁵ EMDs tolkningsstil er dynamisk og formålsorientert, omtalt som «the living instrument doctrine».⁹⁶ EMD tolker dessuten konvensjonen i lys av andre menneskerettskonvensjoner, og har i saker om VNR vist til både Kvinnediskrimineringskonvensjonen, Barnekonvensjonen og Istanbul-konvensjonen.⁹⁷ En slik «integrativ tolkning» bidrar til at konvensjonsvernet utvikles i takt med den generelle normutviklingen på området.⁹⁸

Også Istanbul-konvensjonen tolkes og utvikles av overvåkningsorganer. Europarådet har utgitt en forklarende rapport («Explanatory report») til konvensjonen.⁹⁹ Det er i tillegg opprettet to overvåkningsorganer for å sikre at partene gjennomfører konvensjonen: en partskomiteé (Committee of Parties) og en uavhengig ekspertkomiteé (GREVIO).¹⁰⁰ GREVIO overvåker medlemsstatenes gjennomføring av konvensjonen gjennom jevnlig evalueringer, og evaluerte nylig Norge

⁹³ Norge er ikke medlem av Wien-konvensjonen, men artiklene 31–33 anses å gi uttrykk for folkerettslig sedvarerett, Ruud og Ulfstein (2018) s. 75.

⁹⁴ Dommene er rettslig bindende for den innklagede staten, jf. EMK art. 46 nr. 1 (avgjørelsens rettskraft). De øvrige EMK-statene må dessuten ta avgjørelsen inn over seg (avgjørelsens prejudikatvirkning), Aall (2022) s. 44.

⁹⁵ Solheim (2019) s. 372–374.

⁹⁶ Ibid. Se også Bjørge (2012) s. 105–106.

⁹⁷ F.eks. Opuz v. Turkey (2009) avsn. 164, Buturugă v. Romania (2020) avsn. 67.

⁹⁸ Strand (2020) s. 980.

⁹⁹ Europarådet (2011).

¹⁰⁰ Opprettet i henhold til Istanbul-konvensjonen kapittel IX.

(se punkt 2.3.2.3). I motsetning til EMDs avgjørelser er ikke disse dokumentene rettslig bindende, og brudd på Istanbul-konvensjonen er uten rettslige sanksjoner.¹⁰¹ Overvåkningsorganers tolkningsdokumenter og statsrapporter er imidlertid anerkjent som relevante kilder ved folkerettslig konvensjonstolkning.¹⁰² Vekten av uttalelsene kan likevel variere i det konkrete tilfellet, blant annet etter hvor godt uttalelsene er forankret i konvensjonsteksten, hvorvidt det dreier seg om uttalelser om forpliktelser eller anbefalinger og hvor anerkjent tolkningsuttalelsen er.¹⁰³

Det er statene, og ikke overvåkningsorganene, som har primæransvaret for å sikre at konvensjonsrettighetene gjennomføres, omtalt som *subsidiaritetsprinsippet*.¹⁰⁴ Dette gir nasjonalstatene en skjønnsmargin («margin of appreciation») til å gjennomføre forpliktelsene etter egne rettstradisjoner.¹⁰⁵ Videre utgjør begge konvensjonene såkalte *minimumskonvensjoner*, som innebærer at de bare oppstiller minimumskrav til norsk lovgivning.¹⁰⁶ Medlemsstatene kan dermed innføre et mer vidtgående vern enn det konvensjonene krever.

2.2 Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK)

2.2.1 Oversikt

EMK ble utarbeidet av Europarådet i 1950 og trådte i kraft i 1953, jf. fortalens første og annet ledd. Konvensjonen ble inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven i 1999, og gjelder med forrang foran annen norsk lov, jf. menneskerettighetsloven § 2 nr. 1 og § 3.

Konvensjonen inneholder som nevnt ingen artikkel om VNR. Siden 2007 har EMD imidlertid i en rekke dommer kommet til at staters manglende beskyttelse av ofre for slik vold kan utgjøre en krenkelse av både artikkel 2 (retten til liv), artikkel 3 (forbud mot tortur, umenneskelig og nedverdiggende behandling), artikkel 8 (retten til privatliv) og artikkel 14 (forbud mot diskriminering), lest i sammenheng med artikkel 1 (plikten til å sikre menneskerettighetene).¹⁰⁷

¹⁰¹ Istanbul-konvensjonen har ingen bestemmelse tilsvarende EMK art. 46 nr. 1. Les mer om overvåkningssystemet i McQuigg (2017) s. 110–136.

¹⁰² Se HR-2018-2096-A avsn. 14, HR-2015-2524-P avsn. 271 for uttalelser gitt av Barnekomitéen, og Strand (2012) s. 80–96, Ot.prp. nr. 3 (1998–1999) s. 68 for uttalelser gitt av FNs Menneskerettighetskomiteer. Tilsvarende må gjelde for Europarådets overvåkningsorganer, se Høstmølingen (2012) s. 97–100.

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Prinsippet følger av EMKs fortale siste avsnitt, og anses dessuten som et generelt folkerettslig prinsipp, Andenæs mfl. (2015) s. 262.

¹⁰⁵ Ibid. Se også Jacobsen og Aasen (2019) s. 100 og Husabø (2018) s. 296.

¹⁰⁶ Backer (2022) s. 114.

¹⁰⁷ Kontrovà v. Slovakia (2007) var den første EMD-dommen om VNR. Se ECHR (2022) for en oversikt over EMD-praksis.

EMD har uttalt at VNR er et komplekst fenomen («complex phenomenon») som kan ta mange former, som fysisk, psykisk og seksuell, økonomisk vold og verbale overgrep.¹⁰⁸ Domstolen har flere ganger uttalt at de ikke kan «turn a blind eye to the psychological aspect» av volden.¹⁰⁹ EMD formulerer psykisk vold på flere måter, som «psychological violence», «verbal abuse», «emotional violence» og «controlling and coercive behaviour»,¹¹⁰ og har heller ikke presisert hva slike handlinger kan bestå av. Dette må eksemplifiseres gjennom konkrete saker.

EMD-praksis om VNR er omfattende, og av plasshensyn gjøres det flere avgrensninger. Jeg redegjør verken for artikkel 2 om retten til liv¹¹¹ eller artikkel 14 om forbud mot diskriminering.¹¹² De sentrale bestemmelsene om VNR er artiklene 3 og 8. Det har variert hvilken av disse EMD har anvendt: enten artikkel 3, 8 eller en samlet vurdering av begge.¹¹³ Enkelte teoretikere har påpekt at EMD er noe inkonsistent vedrørende hvilken bestemmelse de anvender.¹¹⁴ Innenfor oppgavens rammer kan jeg ikke gi en uttømmende redegjørelse av grensegangene mellom disse to artiklene.¹¹⁵

I det følgende redegjøres det for artiklene 3 og 8 etter tur (2.2.2 og 2.2.3), der det først undersøkes hvorvidt psykisk vold i nære relasjoner kan utgjøre en krenkelse av konvensjonsbestemmelsene, deretter hvorvidt statene må kriminalisere slik atferd for å oppfylle sin sikringsforpliktelse. Til slutt drøftes det samlet hvorvidt norsk rett er i tråd med kriminaliseringsforpliktelsene (2.2.4).

2.2.2 Artikkel 3 om umenneskelig eller nedverdiggende behandling

2.2.2.1 Anvendelsesområdet

Etter EMK artikkel 3 skal ingen bli utsatt for «tortur eller for umenneskelig eller nedverdiggende behandling eller straff». EMD har i en rekke saker kommet til at manglende beskyttelse mot VNR kan utgjøre «umenneskelig behandling» av offeret.

¹⁰⁸ Opuz v. Tyrkia (2009) avsn. 72, Buturugă v. Romania (2020) avsn. 132, Levchuk v. Ukraine (2020) avsn. 78, Tunikova and Others v. Russia (2021) avsn. 152.

¹⁰⁹ F.eks. Valiulienė v. Lithuania (2013) avsn. 69.

¹¹⁰ Volodina v. Russia (2019) avsn. 74 og 81, Volodina v. Russia (2021) avsn. 48–49, Tunikova and Others v. Russia (2021) avsn. 119.

¹¹¹ Se storkammersaken Kurt v. Austria (2021) avsn. 157–190 med videre henvisninger.

¹¹² Blaker Strand (2020) s. 981–985 med videre henvisninger.

¹¹³ F.eks. Talpis v. Italy (2017) avsn. 100, Levchuk v. Ukraine (2020) avsn. 79.

¹¹⁴ McQuigg (2021) s. 163–164, Costello (2021) s. 618.

¹¹⁵ For en generell gjennomgang av praksis etter artikkel 3 og 8, se McQuigg (2017) s. 60–67, Herring (2021) s. 67–75 og en bacheloroppgave av Overmeyer (2021).

Ifølge EMD må volden ha en viss alvorlighetsgrad («minimum level of severity») for å utgjøre umenneskelig behandling.¹¹⁶ Dette beror på en helhetsvurdering av flere faktorer, som arten og konteksten rundt handlingen, varigheten, fysiske og mentale konsekvenser, formålet med handlingen, relasjonen mellom offer og utøver, samt offerets kjønn, alder og helsetilstand.¹¹⁷ Normalt vil atferden omfatte «actual bodily injury or intense physical or mental suffering», men bestemmelsen kan også ramme atferd som:

«humiliates or debases an individual, showing a lack of respect for or diminishing his or her human dignity, or which arouses feelings of fear, anguish or inferiority capable of breaking an individual's moral and physical resistance [...]. It should also be pointed out that it may well suffice that the victim is humiliated in his or her own eyes, even if not in the eyes of others.»¹¹⁸

I de fleste sakene om VNR der artikkel 3 er krenket, har offeret blitt utsatt for både fysisk og psykisk vold. EMD har imidlertid i to nyere saker uttalt at psykisk vold alene kan utgjøre «umenneskelig behandling» av offeret grunnet frykten eller angsten handlingene medfører.

I *Volodina v. Russia* (2019) hadde en kvinne blitt utsatt for både fysiske og psykiske overgrep av en ekskjæreste i en periode på tre år. De psykiske krenkelsene besto i at mannen hadde fulgt etter henne, kidnappet henne, puttet en GPS-tracker i vesken, truet henne, stjålet personlige eiendeler og identitetspapirer og publisert private bilder av henne.¹¹⁹ EMD kom til at de psykiske krenkelsene, som de omtalte som «controlling and coercive behaviour» («kontrollerende og tvingende atferd»),¹²⁰ alene innebar «umenneskelig behandling» av kvinnen:

«However, the Court has also acknowledged that, in addition to physical injuries, psychological impact forms an important aspect of domestic violence. [...] The feelings of fear, anxiety and powerlessness that the applicant must have experienced in connection with his controlling and coercive behaviour were sufficiently serious as to amount to inhuman treatment within the meaning of Article 3 of the Convention.»¹²¹

¹¹⁶ *Voldina v. Russia* (2019), *Tunikova and Others v. Russia* (2021), begge avsn. 73.

¹¹⁷ *Ibid.*

¹¹⁸ *Voldina v. Russia* (2019) avsn. 73.

¹¹⁹ Avsn. 10–36, 75.

¹²⁰ Formuleringen «controlling and coercive behaviour» brukes i enkelte angloamerikanske straffebud, deriblant England og Wales, se punkt 5.1 og 5.4.

¹²¹ Avsn. 74–75, se også avsn. 128.

I vurderingen vektlegger EMD følelsene av frykt, angst og hjelpeløshet som kvinnen «måtte ha følt» som følge av krenkelsene. Dommen illustrerer at rene psykiske krenkelser av en viss alvorlighet kan utgjøre umenneskelig behandling av offeret, og at offerets emosjonelle reaksjon er sentralt i vurderingen.¹²²

I *Tunikova and Others v. Russia* (2021) hadde russisk politi nektet å etterforske dødstrusler mot to kvinner fordi de ikke var «virkelige» nok.¹²³ EMD uttalte at forbudet etter artikkel 3 omfatter «all forms of domestic violence, including the death threats», og at «[t]hreats are a form of psychological violence and a vulnerable victim may experience fear regardless of the objective nature of such intimidating conduct».¹²⁴ Dommen illustrerer at trusler, som forstås som psykisk vold, kan utgjøre en krenkelse etter artikkel 3. Sentralt i vurderingen er fryktfølelsen truslene skaper, og at offeret kan føle frykt uavhengig av «the objective nature» av truslene.

En sak avgjort av Høyesterett, Rt. 2013 s. 588, kan til slutt illustrere at ren psykisk vold kan rammes av artikkel 3. En kvinne hadde blitt utsatt for grov vold av en mann hun hadde hatt et kortvarig forhold til. Etter soning av dommen utsatte mannen kvinnen for en skremmende forfølgelse i seks år, blant annet ved å bryte nedlagte besøks- og kontaktforbud.¹²⁵ Kvinnen, med sine fire barn, måtte flytte på sperret adresse til en annen kant av landet.¹²⁶ Høyesterett kom til at manglende oppfølging av to drapstrusler og et brudd på besøksforbud var en krenkelse av kvinnens rett til privatliv etter EMK artikkel 8. Høyesterett reiste også spørsmålet om artikkel 3 var krenket, og pekte på at grensen ikke bare kan trekkes på grunnlag av hvor mye fysisk vold som var benyttet, men i lys av alle omstendigheter i saken.¹²⁷ Høyesterett mente at flere forhold talte for at saken kunne rammes av artikkel 3, men valgte ikke å konkludere fordi handlingene uansett innebar en krenkelse av artikkel 8.¹²⁸ Gode grunner taler for at tilfellet i dag hadde falt inn under artikkel 3. Dommen er ni år gammel, og de ovennevnte EMD-dommene fra de siste tre årene illustrerer at rene psykiske krenkelser kan rammes av bestemmelsen. Sammenlignet med de ovennevnte EMD-sakene, varte forfølgelsen i saken i betydelig lenger tid (seks år, mot tre år i *Volodina v. Russia* (2019)), og handlingene skapte så mye frykt og angst hos offeret at hun måtte flytte på sperret adresse.

¹²² Tilsvarende McQuigg (2021) s. 161.

¹²³ Avsn. 119, se nærmere avsn. 8, 25.

¹²⁴ Avsn. 119.

¹²⁵ Avsn. 29.

¹²⁶ Avsn. 30.

¹²⁷ Avsn. 37.

¹²⁸ Avsn. 39–40.

Oppsummert kan psykisk vold i nære relasjoner utgjøre «umenneskelig behandling» etter artikkel 3, forutsatt at krenkelsene har en viss alvorlighetsgrad. Dette beror på en konkret vurdering av en rekke momenter, der særlig graden av frykt, angst og ydmykelse som handlingene påfører offeret står sentralt.

2.2.2.2 *Kriminaliseringsplikt?*

EMD har i flere avgjørelser presisert og utviklet innholdet av statens sikringsplikt ved VNR etter artikkel 3. Den sentrale forpliktelsen er å gi en effektiv beskyttelse av ofrene.¹²⁹ Den særlige sårbarheten til ofre for slik vold gjør at staten må være særlig aktivt involvert i denne beskyttelsen.¹³⁰ Sikringsplikten består av en rekke ulike typer forpliktelser, som rettslige tiltak, beskyttelsestiltak og etterforskning av krenkelser.¹³¹

EMD har gjentatte ganger uttalt at forpliktelsen til rettslige tiltak innebærer en forpliktelse til å «establish and apply effectively a system punishing all forms of domestic violence».¹³² Straffelovgivning må altså benyttes for å gi en effektiv beskyttelse av ofrene. Dette begrunnes med at sivilrettslige tiltak ofte ikke er tilstrekkelige i slike saker, blant annet fordi ofre ikke kan forventes å selv rette tiltak mot gjerningspersonen.¹³³ EMD har akseptert ulike typer strafferettslige tiltak, så lenge disse gir en tilstrekkelig effektiv beskyttelse for ofrene.¹³⁴ Statene har med andre ord en skjønnsmargin ved utformingen av de strafferettslige tiltakene.

At straff ifølge EMD må benyttes for alle former («all forms») for VNR, tilsier at også psykiske krenkelser må kriminaliseres. To saker underbygger denne tolkningen.

I *T.M. and C.M. v. Moldova* (2014) hadde myndighetene ikke etterforsket et tilfelle av VNR fordi det ikke var bevist at kvinnen hadde fått fysiske skader.¹³⁵ Ifølge EMD reiste dette spørsmål om beskyttelsestiltakene var tilstrekkelig effektive, «given the many types of domestic violence, not all of which result in physical injury, such as psychological or economic abuse».¹³⁶ Moldova hadde ikke oppfylt sine forpliktelser til å beskytte kvinnen etter artikkel 3.¹³⁷

¹²⁹ *Volodina v. Russia* (2019) avsn. 76, *Buturugă v. Romania* (2020) avsn. 60.

¹³⁰ *Opuz v. Turkey* (2009) avsn. 165, *Bălșan v. Romania* (2017) avsn. 57–58, *Bevacqua and S. v. Bulgaria* (2008) avsn. 64–65.

¹³¹ *Volodina v. Russia* (2019) avsn. 77.

¹³² *Ibid.* avsn. 78, se også *Buturugă v. Romania* (2020) avsn. 61, begge med videre henvisninger.

¹³³ *Volodina v. Russia* (2019) avsn. 82–83.

¹³⁴ *Ibid.* avsn. 79, *Eremia and Others v. Moldova* (2013) avsn. 50, *Tunikova and Others v. Russia* (2021) avsn. 86.

¹³⁵ Avsn. 12.

¹³⁶ Avsn. 47.

¹³⁷ Avsn. 49.

Det samme ble resultatet i *Volodina v. Russia* (2019). Russland hadde ikke kriminalisert vold i nære relasjoner som et eget straffebud eller som et straffeskjerpene moment i andre straffebud.¹³⁸ Russland anførte at dette ikke var nødvendig ettersom slike handlinger kunne falle inn under andre straffebud. EMD var ikke enig, og pekte på at etter gjeldende russisk straffelov var volden kun straffbar dersom det skjedde to ganger i løpet av tolv måneder eller hadde medført fysisk skade.¹³⁹ Domstolen uttalte at det sistnevnte kravet til fysisk skade «undermines the efficiency of the protective measures in question, because domestic violence may take many forms, some of which do not result in physical injury – such as psychological or economic abuse or controlling or coercive behaviour».¹⁴⁰ Russlands straffelov var ikke tilstrekkelig for å oppfylle statens plikter etter artikkel 3.¹⁴¹

Oppsummert må psykisk vold kriminaliseres for å gi ofrene en tilstrekkelig effektiv beskyttelse mot VNR etter artikkel 3. I tråd med prinsippet om statenes skjønnsmargin, er den nærmere utformingen av de strafferettslige tiltakene likevel opp til statene.

2.2.3 Artikkel 8 om retten til privatliv

2.2.3.1 *Anvendelsesområdet*

Etter artikkel 8 har «enhver rett til respekt for sitt privatliv og familieliv, sitt hjem og sin korrespondanse». EMD har i en rekke saker kommet til at VNR kan utgjøre en krenkelse av retten til «privatliv».¹⁴² I EMD-praksis er begrepet «privatliv» bredt definert, og verner både den fysiske og psykiske integriteten, samt andre verdier som trivsel og verdighet, personlighetsutvikling og relasjoner til andre mennesker.¹⁴³ Tre saker illustrerer at ren psykisk vold i nære relasjoner kan utgjøre en krenkelse av bestemmelsen.

I *Hajduova v. Slovakia* (2010) hadde en mann blitt dømt til psykiatrisk behandling som følge av fysisk og psykisk vold mot sin ektefelle. Det psykiatriske sykehuset utførte imidlertid ikke behandlingen, og mannen ble løslatt en uke etter domsavsigelsen. Etter løslatelsen kom mannen med drapstrusler mot både kvinnen og hennes advokat, før han på nytt ble pågrepet en uke senere. EMD kom til at truslene innebar en krenkelse av kvinnens rett til privatliv etter artikkel 8. Selv om truslene ikke hadde blitt realisert i konkrete fysiske voldshandlinger, medførte mannens tidligere voldshandlinger at truslene var tilstrekkelig alvorlige, fordi «any threats made by

¹³⁸ Avsn. 80.

¹³⁹ Avsn. 81.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Avsn. 85. Se også *Tunikova and Others v. Russia* (2021) avsn. 89 og 100, der EMD også diskuterer mangler ved russisk straffelov om VNR.

¹⁴² ECHR (2022) s. 11–15.

¹⁴³ *Hajduová v. Slovakia* (2010) avsn. 46, *Volodina v. Russia* (2021) avsn. 52.

him would arouse in the applicant a well-founded fear that they might be carried out».¹⁴⁴ Der-
som offeret tidligere er utsatt for fysisk vold, kan altså én uke med trusler utgjøre en krenkelse
av retten til privatliv.

I *Volodina v. Russia* (sak nr. 2, 2021) hadde en kvinne over flere år blitt utsatt for nettvold
(«cyberviolence») av en ekskjæreste. Mannen hadde opprettet falske profiler i kvinnens navn,
publisert intime bilder, sporet hennes bevegelser og sendt drapstrusler via sosiale medier. EMD
kom til at slik nettvold, som kunne undergrave den enkeltes fysiske og psykiske integritet, måtte
anses som «another facet of the complex phenomenon of domestic violence».¹⁴⁵ Krenkelsene
falt inn under artikkel 8.

I *Eremia and Others v. Moldova* (2013) hadde et barn vært vitne til farens vold mot moren.
EMD kom til at barnets psykologiske velvære («psychological well-being») hadde blitt negativt
påvirket gjennom å gjentatte ganger se faren utøve vold mot moren.¹⁴⁶ Dette utgjorde en kren-
kelse av barnets rett til privatliv og hjem etter artikkel 8.¹⁴⁷

Avslutningsvis kan Rt. 2013 s. 588 nevnes, der Høyesterett som nevnt kom til at en langvarig
personforfølgelse var en krenkelse av offerets rett til privatliv etter artikkel 8.¹⁴⁸

Samlet sett rammer artikkel 8 et vidt spekter av ulike psykiske krenkelser i nære relasjoner,
deriblant trusler, nettvold og det å være vitne til vold mot nærstående.

2.2.3.2 *Kriminaliseringsplikt?*

Statenes forpliktelser til å kriminalisere handlinger etter artikkel 8 er ikke like strenge som etter
artikkel 3. I *Volodina v. Russia* (2021) uttaler EMD at plikten til å ha et:

«adequate legal framework does not always require that a criminal-law provision cov-
ering the specific act be put in place. The legal framework could also be made up of
civil-law remedies capable of affording sufficient protection, possibly combined with
procedural remedies such as the granting of an injunction.»¹⁴⁹

¹⁴⁴ Avsn. 49.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Avsn. 74.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Se punkt 2.2.2.1.

¹⁴⁹ Avsn. 51. Se også *Buturugă v. Romania* (2020) avsn. 62, *Bevacqua and S v. Bulgaria* (2008) avsn. 82.

I visse tilfeller må staten likevel kriminalisere handlinger som rammes av bestemmelsen. I *Vodina v. Russia* (2021) kom EMD til at handlingene var «sufficiently serious to require a criminal-law response on the part of the domestic authorities».¹⁵⁰ EMD pekte på at mannens publisering av intime bilder søkte å ydmyke og nedverdige kvinnen, og at dødstruslene og GPS-sporingen fikk henne til å føle «anxiety, distress and insecurity». De skriver videre:

«The Court also reiterates that both the public interest and the interests of the protection of vulnerable victims from offences infringing on their physical or psychological integrity require the availability of a remedy enabling the perpetrator to be identified and brought to justice [...]. Civil proceedings which might have been an appropriate remedy in situations of lesser gravity would not have been able to achieve these objectives in the present case.»¹⁵¹

Sivilrettslige tiltak, som kunne ha vært et passende rettsmiddel i situasjoner av mindre alvorlighetsgrad, var ikke tilstrekkelig i saken. Dommen illustrerer at plikten til å kriminalisere psykiske krenkelser i nære relasjoner kan oppstå også etter artikkel 8.

2.2.4 Sammenfatning

Psykisk vold i nære relasjoner kan utgjøre en krenkelse etter både EMK artikkel 3 og 8. EMD har ikke definert hva slik psykisk vold kan være, men har kommet med flere eksempler, som trusler, verbale overgrep, nettvold, barn som er vitne til vold mot nærstående og såkalt «controlling and coercive behaviour». Fordi det sentrale synes å være at statene har et effektivt vern mot VNR, og EMD gjentatte ganger omtaler volden som et komplekst fenomen («complex phenomenon»), synes handlingene å måtte forstås bredt.

Hvorvidt den psykiske volden innebærer en krenkelse av artiklene 3 og 8, beror på en konkret helhetsvurdering av offerets følelser av frykt, angst og ydmykelse, lengden og alvorlighetsgraden av handlingene og hvorvidt offeret tidligere har vært utsatt for fysisk vold. Terskelen etter artikkel 8 synes ikke å være spesielt høy.¹⁵²

Dersom den psykiske volden utgjør en krenkelse av enten artikkel 3 eller 8, har staten en rekke positive forpliktelser til å verne offeret. En av hovedforpliktelsene etter artikkel 3 er å «establish and apply effectively a system punishing all forms of domestic violence», noe som innebærer at straffelovgivningen må kunne fange opp andre handlinger enn bare de fysiske slagene. Også etter artikkel 8 kan forpliktelser til å kriminalisere psykisk vold oppstå, men bare så lenge slike

¹⁵⁰ Avsn. 57, se punkt 2.2.3.1.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Tilsvarende Herring (2021) s. 75.

handlinger er tilstrekkelige alvorlige. Kriminaliseringsforpliktelsene retter seg imidlertid seg mot straffelovgivningen *i sin helhet*, og ikke til enkelte straffebud. Forpliktelsene oppstiller få krav til selve utformingen av straffebudene. I tråd med prinsippet om statenes skjønnsmargin («margin of appreciation»), gis statene dermed mulighet til å utforme straffelovgivningen etter egne rettstradisjoner.

I kapittel 3 og 4 gjennomgås straffebud som kan ramme psykisk vold i nære relasjoner i norsk rett. Kapitlene viser at psykisk vold i nære relasjoner er kriminalisert etter strl. § 282,¹⁵³ og kan rammes av flere andre straffebud, deriblant strl. § 266 om hensynsløs atferd.¹⁵⁴ På grunn av de vide minimumskravene etter EMK artikkel 3 og 8, må disse straffebudene samlet sett antas å oppfylle kriminaliseringsforpliktelsene etter konvensjonen.

2.3 Istanbul-konvensjonen

2.3.1 Oversikt

Istanbul-konvensjonen ble vedtatt av Europarådets ministerkomité 7. april 2011, signert av Norge 7. juli 2011, og ratifisert i 2017 med virkning fra 1. november 2017.¹⁵⁵

Formålet med konvensjonen er å «førebyggje, påtale og eliminere» alle former for vold mot kvinner, samt å fremme nasjonalt og internasjonalt samarbeid i bekjempelsen av slik vold, jf. artikkel 1 bokstavene a–e. Konvensjonen videreutvikler og supplerer forpliktelser i en rekke andre konvensjoner, deriblant EMDs praksis om vold i nære relasjoner, jf. fortalens avsnitt 3 og 4. Hittil har 38 av Europarådets 46 medlemsstater ratifisert konvensjonen.¹⁵⁶

Konvensjonen får anvendelse på alle former for vold mot kvinner, herunder vold mot kvinner i nære relasjoner («domestic violence»), jf. artikkel 2 (1). *Vold mot kvinner* defineres i artikkel 3 (a) som «all acts of gender-based violence» som kan medføre «physical, sexual, psychological or economic harm or suffering to women, including threats of such acts, coercion or arbitrary deprivation of liberty». Dette kan både skje i offentlig og privat rom. *Vold i nære relasjoner* defineres i artikkel 3 (b) som «all acts of physical, sexual, psychological or economic violence that occur within the family or domestic unit or between former or current spouses or partners», og er uavhengig av om gjerningspersonen bor med offeret eller ikke. Partene er dessuten «oppmoda» («encouraged») til å gjennomføre konvensjonen for andre ofre for vold i nære relasjoner, og ikke bare kvinner, jf. artikkel 2 (2).

¹⁵³ Kapittel 3.

¹⁵⁴ Punkt 4.3.

¹⁵⁵ Prop. 66 S (2016–2017), Innst. 301 S (2016–2017) og vedtak i Stortinget 703 (2017).

¹⁵⁶ Europarådet (2023a).

Etter kapittel 5 forpliktet konvensjonspartene til å kriminalisere nærmere bestemte handlinger, som psykisk vold, personforfølgelse («stalking»), fysisk vold, seksuell vold, tvangsekteskap, omskjæring, tvungen abort og tvungen sterilisering. Artikkel 33 forpliktelser statene til å kriminalisere psykisk vold.

Istanbul-konvensjonen er i motsetning til EMK ikke inkorporert i norsk rett. Ved undertegning uttalte lovgiver at norsk rett «i hovedsak» oppfylte konvensjonen, men at det kunne være nødvendig med enkelte lovendringer.¹⁵⁷ Etter at det ble gjort endringer i straffeloven for å oppfylle forpliktelsene i artikkel 34, 36 og 37,¹⁵⁸ ble norsk rett ansett å oppfylle konvensjonens forpliktelser «fullt ut».¹⁵⁹ Det er ikke gjort endringer for å oppfylle kravene etter artikkel 33 om psykisk vold. I proposisjonen til Stortinget om samtykke til ratifikasjonen, viste Utenriksdepartementet til strl. § 282 om mishandling i nære relasjoner for denne artikkelen.¹⁶⁰ Artikkel 33 er dermed gjennomført ved såkalt passiv transformasjon, det vil si en konstatering av at det ikke foreligger motstrid mellom nasjonal rett og konvensjonsbestemmelsen.¹⁶¹

2.3.2 Artikkel 33 om psykisk vold

2.3.2.1 Oversikt

Artikkel 33 om «psychological violence» lyder i sin helhet på engelsk:

«Parties shall take the necessary legislative or other measures to ensure that the intentional conduct of seriously impairing a person's psychological integrity through coercion or threats is criminalised.»

Den norske oversettelsen har overskriften «psykisk vold», som er definert som «forsettleg åtfærd som gjennom tvang eller trugsmål svekkar den psykiske integriteten til ein person».

Etter bestemmelsen skal partene ta «necessary legislative or other measures» for å sikre at handlingene i artikkel 33 er «criminalised». Etter artikkel 78 tredje ledd kan medlemsstatene reservere seg mot kriminalisering av psykisk vold etter artikkel 33, og heller gjennomføre andre typer sanksjoner («non-criminal sanctions»). Av alle konvensjonsstatene er det bare Romania som har benyttet seg av denne muligheten.¹⁶²

¹⁵⁷ Prop. 66 S (2016–2017) s. 5.

¹⁵⁸ Prop. 42 L (2015–2016), se også oppgavens punkt 4.4.

¹⁵⁹ Prop. 66 S (2016–2017) s. 5.

¹⁶⁰ Ibid. s. 18.

¹⁶¹ Ruud og Ulfstein (2018) s. 64.

¹⁶² Europarådet (2023b).

Artikkel 33 stiller ikke krav til at medlemsstatene innfører et særskilt straffebud mot psykisk vold, og forpliktelsen kan oppfylles gjennom flere straffebud.¹⁶³ Uavhengig av hvordan kriminaliseringen gjennomføres, skal sanksjonene være effektive, forholdsmessige og avskrekkende («effective, proportionate and dissuasive»), jf. artikkel 45 nr. 1. Selv om konvensjonen bare gjelder for vold mot kvinner, jf. artikkel 2 nr. 1, anbefaler Europarådet at straffebudene utformes kjønnsnøytralt.¹⁶⁴

Konvensjonen gjelder all vold mot kvinner, også vold utenfor nære relasjoner, jf. artikkel 2 (1). Ifølge Europarådet kan psykisk vold etter artikkel 33 også forekomme utenfor nære relasjoner, som på arbeidsplassen og i skolemiljøet.¹⁶⁵ Denne oppgaven behandler som nevnt bare psykisk vold som utspiller seg i nære relasjoner, og konvensjonsbestemmelsens krav til kriminalisering av psykisk vold utenfor slike nære relasjoner behandles ikke.

2.3.2.2 *Definisjon av «psychological violence»*

Atferden som skal kriminaliseres kan inndeles i tre kumulative vilkår: atferden må gjelde en «conduct» som består av «coercion or threats» og «of seriously impairing a person's psychological integrity».

Ordlyden «conduct» («atferd») er vid, noe som tilsier at både handlinger og unnlatelser rammes, og at disse kan bestå av både gjentatte og enkeltstående handlinger. I den forklarende rapport presiserer Europarådet at bestemmelsen kun retter seg mot «a course of conduct» – et handlingsforløp – og ikke enkeltstående handlinger.¹⁶⁶ Bestemmelsen skal fange opp en «abusive pattern of behaviour occurring over time».¹⁶⁷ Enkelthandlinger må dermed ikke kriminaliseres, og straffebud som bare rammer slike enkelthandlinger oppfyller heller ikke forpliktelsen.¹⁶⁸

Den gjentatte atferden må skje ved «coercion or threats» («tvang eller trugsmål»). Handlingene er alternative, jf. «or». Verken konvensjonen eller den forklarende rapporten definerer disse begrepene. Ordlyden tilsier at det ikke oppstilles kvalitative krav til hva det må trues eller tvinges om, eksempelvis trusler om straffbare handlinger. Dette har også GREVIO lagt til grunn. GREVIO påpekte eksempelvis at det danske straffebudet om trusler, som bare kriminaliserer trusler om straffbar atferd, ikke oppfyller artikkel 33 fordi det ekskluderer «threats of a

¹⁶³ Europarådet (2011) avsn. 155.

¹⁶⁴ Ibid. avsn. 153.

¹⁶⁵ Ibid. avsn. 181.

¹⁶⁶ Ibid.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Slik også GREVIO legger til grunn i flere statsrapporter, se Europarådet (2022) s. 103 med videre henvisninger.

lower intensity, which often form part of the pattern of abuse, especially in domestic violence situations». ¹⁶⁹

Vilkåret «coercion or threats» innebærer at det ikke stilles krav til kriminalisering av andre handlinger som kan forstås som psykisk vold, som overvåkning, isolering og nedverdiggende kallenavn. ¹⁷⁰ Bestemmelsens definisjon av psykisk vold er dermed snevrere enn de samfunnsvitenskapelige definisjonene gjengitt i oppgavens punkt 1.2, og, slik punkt 3.4 vil vise, hvordan begrepet forstås etter straffeloven § 282.

Handlingsforløpet må til slutt kunne karakteriseres som «seriously impairing a person's psychological integrity» («svekkelse av en persons psykiske integritet»). Verken konvensjonsteksten eller den forklarende rapporten kommenterer denne formuleringen. ¹⁷¹ Begrepet «psychological integrity» har ingen entydig definisjon, men kan etter en naturlig språklig forståelse forstås som den enkeltes sinnsliv eller psykiske tilstand. Ordlyden «impairing» tilsier at handlingene må redusere eller skade offerets psykiske integritet. Etter ordet «seriously» skal bare kvalifiserte svekkelser kriminaliseres. ¹⁷² Ordlyden synes imidlertid ikke å oppstille krav om at offeret må få psykiske helseskader eller andre dokumenterbare følger.

Oppsummert stiller artikkel 33 krav til kriminalisering av et handlingsforløp bestående av tvang og trusler som samlet sett skaper en kvalifisert svekkelse av offerets psykiske integritet. Bestemmelsen oppstiller en mer konkret kriminaliseringsforpliktelse enn EMK. Definisjonen av er likevel noe vag. Det lar seg vanskelig utlede en konkret nedre terskel for hvor alvorlige handlingene må være, hvor lenge atferden må pågå eller hvor hyppig truslene/tvungen må skje. Definisjonen er dessuten noe snever, ved at den verken rammer enkelthandlinger eller andre typer handlinger enn trusler og tvang. Bestemmelsen stiller heller ikke krav til utforming av et konkret straffebud. Samlet sett gir dermed konvensjonsbestemmelsen et betydelig spillerom for den nærmere gjennomføringen av forpliktelsen i norsk rett.

¹⁶⁹ GREVIO/Inf(2017)14 avsn. 162. Se samme vurdering for Finland (GREVIO/Inf(2019)9 avsn. 156) og Norge (GREVIO/Inf(2022)30 avsn. 175, se videre punkt 2.3.2.3).

¹⁷⁰ Tilsvarende Europarådet (2011) avsn. 180.

¹⁷¹ Europarådet (2011) avsn. 180.

¹⁷² Ordet «seriously» («alvorlig») er ikke tatt med i den norske konvensjonsteksten. Lovgiver kommenterer ikke årsaken til dette. Det er uansett de offisielle versjonene på engelsk og fransk som er autoritative. Den franske versjonen inneholder også ordet «alvorlig» («gravement»).

2.3.2.3 GREVIOs evalueringsrapport om Norge

Den 25. november 2022 leverte ekspertorganet GREVIO en vurdering av Norges etterlevelse av Istanbul-konvensjonen.¹⁷³ Om artikkel 33 påpekte GREVIO at åtte straffebud i den norske straffeloven rammer noen former for vold i nære relasjoner: mishandling i nære relasjoner (§ 282), hensynsløs atferd (§ 266), alvorlig personforfølgelse (§ 266 a), krenkelse av privatlivets fred (§ 267), tvang (§§ 251–252) og trusler (§§ 263–264).¹⁷⁴

Ifølge GREVIO rammer imidlertid ikke disse straffebudene alle handlinger som kreves kriminalisert etter artikkel 33. Ekspertkomitéen pekte for det første på at straffebudene om tvang og trussel (§§ 251–252 og 263–264) oppstiller en for høy terskel for straffansvar, i tillegg til at de bare rammer enkelthandlinger. Bestemmelsene rammer dermed ikke et atferdsmønster begått ved mindre alvorlige handlinger, slik artikkel 33 krever.¹⁷⁵ For det andre pekte GREVIO på at straffebud om vold i nære relasjoner sjelden anvendes til å straffeforfølge psykisk vold alene, men heller psykisk vold i kombinasjon med fysisk vold.¹⁷⁶ I sin anbefaling inviterer («invites») GREVIO derfor Norge til å:¹⁷⁷

«[P]ursue their current efforts to introduce a specific criminal offence of psychological violence to capture more adequately the criminal conduct covered by Article 33 of the Istanbul Convention»¹⁷⁸

GREVIO konkluderte altså med at Norge ikke oppfyller forpliktelsene til å kriminalisere psykisk vold etter artikkel 33, og anbefalte Norge å innføre et særskilt straffebud om psykisk vold.¹⁷⁹ Den første uttalelsen må forstås som en tolkning av *minimumskravene* etter artikkel 33, og den andre som en *anbefaling* om en måte å oppfylle denne forpliktelsen på.

¹⁷³ GREVIO/Inf(2022)30.

¹⁷⁴ Ibid. avsn. 175. Disse straffebudene gjennomgås i oppgavens kap. 4.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid. avsn. 176. GREVIO viser her til Europarådets «Mid term Horizontal Review», der GREVIOs hittil gjennomførte statsrapporter oppsummeres, Europarådet (2022) s. 102–104.

¹⁷⁷ GREVIO anbefaler Norge dessuten til å «increase awareness» om psykisk vold, deriblant gjennom å trene opp rettshåndhevere, avsn. 179.

¹⁷⁸ Ibid. Med «their currents efforts» sikter GREVIO til at et norsk lovutvalg om negativ sosial kontroll skal utrede om personer som rammes av psykisk vold har et godt nok rettsvern, og om Norge oppfyller Istanbulkonvensjonens forpliktelse om å kriminalisere psykisk vold, med innlevering 30. november 2023, se lovutvalgets mandat i Arbeids- og inkluderings-departementet (2022).

¹⁷⁹ I Justisdepartementets siste kommentar til GREVIOs evalueringsrapport (GREVIO/Inf(2022)38), som ble publisert samme dag, kommenteres ikke GREVIOs kommentarer tilknyttet artikkel 33.

Som nevnt retter artikkel 33 seg mot straffelovgivningen i sin helhet og ikke mot et enkelt straffebud.¹⁸⁰ Kriminaliseringsforpliktelsen kan dermed gjennomføres gjennom flere straffebud. Å innføre et særskilt straffebud om psykisk vold vil derfor være én av flere muligheter for å oppfylle forpliktelsen på. Anbefalingen om å innføre et særskilt straffebud om psykisk vold er altså ikke rettslig bindende, men nettopp bare en anbefaling.¹⁸¹

GREVIO konkluderte for det andre med at norsk rett ikke oppfyller de rettslige minimumskravene etter artikkel 33. Det kan spørres om GREVIOs forståelse av norsk rett er riktig.¹⁸² GREVIO peker som nevnt på åtte straffebud i den norske straffeloven som kan ramme psykisk vold, men uttalte deretter bare at straffebudene om mishandling i nære relasjoner (§ 282), tvang (§§ 251–252) og trusler (§§ 263–264) ikke er tilstrekkelige for å gjennomføre forpliktelsen. De foretok ingen reell vurdering av hvorvidt straffebudene om hensynsløs atferd (§ 266), alvorlig personforfølgelse (§ 266 a) og krenkelse av privatlivets fred (§ 267) oppfyller forpliktelsen etter konvensjonsbestemmelsen.

I kapittel 4 peker jeg på at særlig strl. § 266 om hensynsløs atferd, men også strl. § 266 a om alvorlig personforfølgelse, fanger opp den kumulative effekten av flere mindre alvorlige handlinger, deriblant trusler og tvang, som samlet sett krenker offerets psykiske integritet.¹⁸³ Disse straffebudene synes dermed å fange opp et slikt atferdsmønster som kreves kriminalisert etter artikkel 33. Høyesterett har i flere dommer anvendt strl. § 266 om hensynsløs atferd på psykisk vold i nære relasjoner.¹⁸⁴ Disse straffebudene bidrar dermed til å oppfylle forpliktelsen etter artikkel 33.

GREVIO drøfter heller ikke hvorvidt strl. § 282 om mishandling i nære relasjoner i seg selv oppfyller forpliktelsen etter konvensjonsbestemmelsen. Kravene etter artikkel 33 er, som vist i forrige punkt, ganske vage. Det er vanskelig å klarlegge en konkret nedre terskel for hvor alvorlig den psykiske volden må være for at den skal kriminaliseres. Etter ordlyden «serious» synes terskelen å være noe høy. Selv om strl. § 282 oppstiller en høy terskel for straffbar psykisk

¹⁸⁰ Europarådet (2011) avsn. 155.

¹⁸¹ Tilsvarende vurdering gjør Jacobsen (2019b) s. 44–45 og Jacobsen og Aasen (2019) s. 100 for Istanbul-konvensjonen artikkel 36 om kriminalisering av voldtekt.

¹⁸² Om vekten av internasjonale overvåkningsorganers tolkning av nasjonal rett, se Ot.prp. nr. 3 (1998–1999) s. 68, Ot.prp. nr. 93 (2008–2009) s. 32.

¹⁸³ Punkt 4.3–4.4.

¹⁸⁴ Punkt 4.3.

vold,¹⁸⁵ kan det derfor anføres at også dette straffebudet i seg selv oppfyller kriminaliseringsforpliktelsen. Dette la som nevnt departementet til grunn ved ratifiseringen av konvensjonen i 2017.¹⁸⁶

Oppsummert foretar GREVIO ingen reell vurdering av hvorvidt strl. §§ 266, 266 a og 282 oppfyller kravene etter artikkel 33. Disse tre straffebudene rammer atferd der flere handlinger, deriblant tvang og trusler, over tid skaper en kvalifisert svekkelse av offerets psykiske integritet, slik artikkel 33 krever. Disse straffebudene må derfor samlet sett antas å oppfylle minimumskravene etter artikkel 33.

2.4 Sammenfatning

Både EMK og Istanbul-konvensjonen forplikter Norge til å kriminalisere psykisk vold i nære relasjoner. Ingen av konvensjonene oppstiller forpliktelser til å innføre et særskilt straffebud om psykisk vold, og forpliktelsene kan gjennomføres gjennom flere straffebud. Samlet sett er det grunn til å hevde at norsk strafferett, slik dette redegjøres for i kapittel 3 og 4, oppfyller konvensjonenes minimumskrav til kriminalisering av psykisk vold i nære relasjoner.

At konvensjonene oppstiller *minimumskrav* til norsk lovgivning, åpner imidlertid for at medlemsstatene kan oppstille et mer vidtgående vern mot psykisk vold i nære relasjoner enn det konvensjonene krever. Dette kommer jeg tilbake til i den rettspolitiske analysen i kapittel 6.

¹⁸⁵ Punkt 3.5.5 og 3.6.

¹⁸⁶ Prop. 66 S (2016–2017) s. 18.

3 Psykisk vold i nære relasjoner etter straffeloven § 282

3.1 Oversikt over gjerningsbeskrivelsen

I dette kapittelet skal jeg undersøke når ren psykisk vold er straffbart etter straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner.

Straffebudet står i kapittel 25 om voldslovbrudd mv. Den straffbare handlingen fremgår av første ledd, som lyder:

«Med fengsel inntil 6 år straffes den som ved trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, alvorlig eller gjentatt mishandler

- a) sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer,
- b) sin eller nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje,
- c) sin slektning i rett oppstigende linje,
- d) noen i sin husstand, eller
- e) noen i sin omsorg.»

Etter § 282 annet ledd skal retten vurdere om kontaktforbud etter § 57 skal idømmes når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter § 282 første ledd bokstav b. Straffeloven § 283 skjerper maksimumsstraffen fra fengsel i 6 år etter § 282 til 15 år dersom mishandlingen er «grov». Verken §§ 282 annet ledd eller 283 vil av plasshensyn behandles videre.¹⁸⁷

Straffebudets gjerningsbeskrivelse er noe komplisert utformet. For å lette på fremstillingen i resten av kapittelet vil jeg gi en innledende oversikt over denne, herunder hvor psykisk vold skal plasseres.

Gjerningsbeskrivelsen består av tre kumulative vilkårsgrupper. For det første må offeret være i en nær relasjon til gjerningspersonen, definert ved fem kategorier i første ledd bokstav a til e.

For det andre lister bestemmelsen opp ulike handlinger mishandlingen må skje gjennom, inndelt i fem kategorier: «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser». Dette utgjør grunnelementet eller middelet i den straffbare handlingen. Det er tilstrekkelig at gjerningspersonen har utført handlinger som faller i én av disse kategoriene, jf. ordet «eller». De fire første alternativene skal ifølge forarbeidene korrelere med gjerningsbeskrivelsene i straffebudene om

¹⁸⁷ Les om reglene i Matningsdal (2022) og Jacobsen mfl. (2020) s.75–83.

tvang (§ 251), frihetsberøvelse (§ 254), trusler (§ 263) og voldslovbrudd (§§ 271–274).¹⁸⁸ Dette gjør straffebudet til et såkalt sammensatt lovbrudd, ved at gjerningsbeskrivelsen tar opp i seg andre straffebud.¹⁸⁹ Alternativet «andre krenkelser» svarer ikke til et annet straffebud.¹⁹⁰ Ifølge lovgiver og Høyesterett faller psykisk vold inn under dette sistnevnte handlingsalternativet.¹⁹¹

Krenkelsene må for det tredje utgjøre «gjentatt eller alvorlig mishandling» av offeret. Vilkåret omfatter to straffalternativer, jf. ordet «eller». Rent språklig er vilkåret noe tvetydig, der ordene «gjentatt eller alvorlig» både kan referere til selve mishandlingen eller til de ulike handlingsalternativene i lovteksten.¹⁹² Ifølge både lovgiver og Høyesterett retter vilkårene seg mot de enkelte handlingsalternativene, og innebærer at straffebudet både kan være overtrådt ved én enkeltstående krenkelse («alvorlig mishandling») og ved flere krenkelser («gjentatt mishandling».¹⁹³ Det følger av både forarbeidene og høyesterettspraksis at kjernen i bestemmelsen er den gjentatte og vedvarende mishandlingen over tid.¹⁹⁴

Mishandling i nære relasjoner kan med andre ord skje ved en rekke ulike typer krenkelser, der psykisk vold er en av disse. Ifølge lovgiver foregår psykisk vold ofte i kombinasjon med fysisk vold.¹⁹⁵ Dette gjenspeiles også i rettspraksis, der domfelte i de fleste sakene har mishandlet offeret ved både fysisk og psykisk vold.¹⁹⁶ Høyesterett har imidlertid kommet til at også ren psykisk vold kan rammes av bestemmelsen.¹⁹⁷ I slike saker skal det «en god del mer til» enn der gjerningspersonen også har utøvet fysisk vold.¹⁹⁸ Mishandling ved ren psykisk vold («psykisk mishandling»)¹⁹⁹ kan dermed sies å utgjøre en randsone eller periferi i bestemmelsen.

Selv om den straffbare handlingen etter gjerningsbeskrivelsen består av to kumulative vilkår (*middelet* psykisk vold, som faller inn under handlingsalternativet «andre krenkelser», samt *et*

¹⁸⁸ Ifølge Justisdepartementet skulle handlingsalternativene i strl. 1902 § 219 korrelere med gjerningsbeskrivelsene i strl. 1902 om legemskrenkelser (§§ 228–231), tvang og trusler (§§ 222 og 227) og frihetsberøvelse (§ 223), Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 45. Strl. 2005 § 282 tar ikke sikte på en realitetsendring, Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 433.

¹⁸⁹ Eksempelvis NOU 1983:57 s. 120.

¹⁹⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 45.

¹⁹¹ Ibid. s. 40 og 45, Rt. 2013 s. 879 avsn. 25.

¹⁹² Tilsvarende Gröning og Jacobsen (2021) s. 124, Jacobsen mfl. (2020) s. 79. Dette kalles for *syntaktisk tvetydighet*, dvs. at setningskonstruksjonen gir opphav til flertydighet, Høgberg (2015) s. 42.

¹⁹³ Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 40 og 45, HR-2018-112-A avsn. 17, HR-2019-1787-A avsn. 18.

¹⁹⁴ Ibid.

¹⁹⁵ Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 36–37, NOU 2003:31 s. 49.

¹⁹⁶ F.eks. HR-2016-1309-U, HR-2017-128-U, HR-2017-667-A, HR-2017-1792-U, HR-2021-879-U.

¹⁹⁷ Rt. 2013 s. 879 avsn. 29–30, se videre punkt 3.5.2.

¹⁹⁸ Ibid.

¹⁹⁹ Etter § 282 må altså psykisk *vold* (middelet) skilles fra psykisk *mishandling* (den straffbare handlingen).

kvalifiserende element, «alvorlig eller gjentatt mishandler»), vil dette kapittelet illustrere at skillet mellom disse to vilkårene er vanskelig å trekke. Mishandlingen bidrar til å definere hvilke handlinger psykisk vold kan utgjøre, og psykisk vold bidrar til å skape et mishandlingsmønster.²⁰⁰ I tråd med lovskravet velger jeg likevel å følge strukturen i gjerningsbeskrivelsen, og behandler vilkårene hver for seg.

Ettersom psykisk vold utgjør en underkategori av «andre krenkelser», vil jeg ikke redegjøre for de øvrige handlingsalternativene «tvang, trusler, frihetsberøvelse og vold». Av plasshensyn redegjør jeg dessuten bare kort for den vernede personkretsen.

Etter at den historiske utviklingen og begrunnelsen for bestemmelsen er gjennomgått (3.2), undersøkes de tre vilkårsgruppene for at ren psykisk vold er straffbart etter bestemmelsen: personkretsen (3.3), hva psykisk vold utgjør (3.4), når gjentatte episoder av psykisk vold utgjør «gjentatt mishandling» (3.5) og når én episode av psykisk vold utgjør «alvorlig mishandling» (3.6). Avslutningsvis sammenfattes kapittelet (3.7).

3.2 Bakgrunn og begrunnelse

Bestemmelsens forhistorie strekker seg tilbake til kriminalloven av 1842,²⁰¹ der kapittel 15 § 9 rammet den som «ved Vanrøgt, overdreven revselse eller paa anden maade mishandler» barn og andre hjelpeløse personer i gjerningspersonens omsorg eller varetekt. Ifølge forarbeidene til straffeloven 1902 rammet denne bestemmelsen bare «den fysiske» og ikke «den moralske» vanrøgtten.²⁰²

I forarbeidene til straffeloven 1902 drøftet Straffelovkommisjonen hvorvidt bestemmelsen også burde ramme såkalt «moralsk Fordærvelse»,²⁰³ som de også omtalte som «sjælelig mishandling».²⁰⁴ Kommisjonen definerte ikke dette begrepet, og kom heller ikke med eksempler på hva det kunne utgjøre. Ifølge kommisjonen var slike krenkelser vage og lite håndgripelige, og anvendelsen av straffebudet på slike forhold ville dermed i stor grad preges av dommerens subjektive oppfatning.²⁰⁵ Kommisjonen mente likevel at «intet kan have mer Krav paa Lovgivningens Omsorg» enn slike krenkelser, og at det for øvrig kunne pekes på en rekke tilfeller der slik moralsk fordervelse faktisk hadde voldt skade på offeret.²⁰⁶ De valgte dermed å inkludere slik moralsk mishandling i bestemmelsen.

²⁰⁰ Tilsvarende Aas og Andersen (2017) s. 12.

²⁰¹ Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842.

²⁰² Straffelovkommisjonen (1896) s. 202.

²⁰³ Ibid. s. 201.

²⁰⁴ Ibid. s. 213 fotnote 2.

²⁰⁵ Ibid. s. 202.

²⁰⁶ Ibid.

Strl. 1902 § 219 første ledd, slik den lød fra 1902, sto uendret frem til 1. januar 2006. Bestemmelsen omfattet to straffalternativer. Første straffalternativ rammet unndragelse av forsørgerplikt, og er ikke relevant for oppgaven. Annet straffalternativ rammet den som «ved Vanrøgt, Mishandling eller anden lignende Adfærd oftere eller grovt krenker sine plikter» mot ektefelle, barn eller andre som står under hans omsorg. Alternativet «vanrøgt» omfattet først og fremst unnlattelse av å gi grunnleggende livsnødvendigheter og stell og pleie. Alternativet «mishandling» omfattet kroppskrenkelser og frihetsberøvelse, mens «lignende Adfærd» omfattet psykisk mishandling. Vilkåret «oftere eller grovt» stilte krav til at handlingene hadde funnet sted ved gjentatte anledninger eller var grove.²⁰⁷

Straffelovkommisjonen foreslo i NOU 2002:4 å ikke videreføre strl. 1902 § 219 i straffeloven 2005. Kommisjonen mente at de alminnelige straffebudene om legemskrenkelser ga et tilstrekkelig strafferettslig vern mot vold, og at de øvrige handlingene, som psykisk mishandling og andre former for omsorgssvikt, heller burde håndteres av det sosiale hjelpeapparatet.²⁰⁸

Kvinnevoldsutvalget ble nedsatt av regjeringen i 2001 for å «styrke stillingen til kvinner utsatt for vold og overgrep».²⁰⁹ Utvalget anbefalte blant annet å innføre en egen straffebestemmelse om vold mot kvinner i nære relasjoner.²¹⁰ Ifølge utvalget fanget ikke de eksisterende straffebestemmelsene opp «helheten og kompleksiteten» ved slik vold, og heller ikke «den psykiske volden/terroren som voldsutsatte kvinner i mange tilfeller utsettes for».²¹¹

Justisdepartementet sendte Kvinnevoldsutvalgets forslag på høring senere samme år.²¹² De fleste instansene var positive til lovforslaget.²¹³ På denne bakgrunn foreslo departementet å videreføre strl. 1902 § 219 i en betydelig revidert utgave. I likhet med Kvinnevoldsutvalget, pekte departementet på at de alminnelige straffebudene om vold ikke fanget opp «kompleksiteten og helheten» ved vold i nære relasjoner,²¹⁴ som «krenkelser av og skader på den psykiske integriteten», samt «tillitsbruddet, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingen skjer i hjemmet».²¹⁵

²⁰⁷ Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 31.

²⁰⁸ s. 407–408.

²⁰⁹ NOU 2003:31 s. 17.

²¹⁰ Ibid. s. 144–146.

²¹¹ Ibid.

²¹² Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 10.

²¹³ Ibid. s. 35.

²¹⁴ Ibid. s. 36.

²¹⁵ Ibid. s. 37.

Ved utformingen av bestemmelsen foreslo departementet så store endringer at straffebudet, ifølge departementet selv, fremsto som nytt i både form og innhold. I motsetning til Kvinnevoldsutvalgets forslag ble bestemmelsen gjort kjønnsnøytral, fordi vold i nære relasjoner ifølge departementet også kunne ramme menn, barn, homofile og lesbiske samboere og eldre.²¹⁶

Justiskomiteen tiltrådte departementets forslag uten særlige merknader. De pekte på at selv om volden oftest rammer barn eller kvinner, var den et «sammensatt fenomen» som kunne utspille seg i ulike relasjoner. De var derfor enig i at bestemmelsen burde utformes kjønnsnøytralt.²¹⁷

Den 1. oktober 2015 ble straffeloven 1902 opphevet og erstattet av straffeloven 2005. Strl. 1902 § 219 ble videreført i §§ 282 og 283. Det ble foretatt enkelte språklige endringer som ikke var ment som realitetsendringer.²¹⁸ Strafferammen ble derimot hevet betraktelig, fra 4 til 6 år ved alminnelig mishandling og fra 6 til 15 år ved grov mishandling.²¹⁹

Straffebudets rettsgode

Ethvert straffebud har som overordnet formål å verne en verdi som anses som viktig i rettsordningen, et *rettsgode*.²²⁰ Hvilket rettsgode det enkelte straffebudet verner, har en viss strafferettslig betydning, deriblant ved tolkningen av straffebudets gjerningsbeskrivelse (en formålsoverordnet tolkning).²²¹

Ifølge Justisdepartementet verner straffeloven § 282 både den fysiske og psykiske integriteten.²²² Departementet pekte videre på at vold i nære relasjoner særpreges ved «tillitsbruddet, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingen skjer i hjemmet». ²²³ Disse elementene, et annet sted omtalt som «det relasjonelle aspektet»,²²⁴ gjør ifølge departementet at offeret «i begrenset grad kan føle seg trygg, og [...] forsterker frykten

²¹⁶ Ibid. s. 38–39.

²¹⁷ Innst.O.nr.10 (2005–2006) pkt. 2.

²¹⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 433.

²¹⁹ Ibid. s. 198–199. Straffeskjerpelsen var en del av en generell skjerpning av straffnivået for voldsstraffebudene (§§ 271–274), se begrunnelsen på s. 177–178.

²²⁰ NOU 1983:57 s. 119, Gröning mfl. (2019) s. 128–12, Eskeland (2017) s. 90–91.

²²¹ Mæhle (2019) s. 133–142.

²²² Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 37.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid. s. 40.

og risikoen for langvarige skadevirkninger hos offeret». ²²⁵ Høyesterett har uttalt at bestemmelsen tar sikte på å ramme tilfeller der det foreligger «følelsesmessig tilknytning og en form for avhengighet mellom fornærmede og gjerningspersonen». ²²⁶

Uttalelsene viser at straffebudet er begrunnet i *det særlige skadepotensialet* vold i en nær relasjon har for offeret, sammenlignet med krenkelser utenfor en slik relasjon. ²²⁷ Offeret er ofte både emosjonelt, praktisk og økonomisk avhengig gjerningspersonen, slik eksempelvis barn er av sine foreldre. ²²⁸ Både det å hele tiden leve med frykten for vold, samt den emosjonelle tilknytningen mellom partene, gjør at krenkelsene oppleves verre enn for krenkelser utenfor en slik nær relasjon. Dette gir, som departementet sier et annet sted, lovbruddet en «særlig alvorlig karakter». ²²⁹

Som resten av dette kapittelet vil illustrere, legger straffebudets særpregede retts gode, «det relasjonelle aspektet», føringer for hvilke handlinger psykisk vold utgjør, samt når disse handlingene innebærer «gjentatt eller alvorlig mishandling» av offeret. ²³⁰ Først skal jeg imidlertid redegjøre for det tydeligste uttrykket for straffebudets relasjonelle aspekt: hvem som utgjør en nær relasjon etter bestemmelsen.

3.3 Hvem vernes av straffebudet?

For at ren psykisk vold kan rammes av straffebudet, må offeret være i en nær relasjon til gjerningspersonen, definert gjennom fem kategorier i første ledd bokstav a til e.

Etter bokstav a vernes gjerningspersonens «nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer». Ektefeller kan være både av forskjellig og samme kjønn, jf. ekteskapsloven § 1. «Samboer» skal ifølge forarbeidene forstås som «to personar som lever saman i eit ekteskapsliknande forhold». ²³¹ Både heterofile og homofile/lesbiske samliv omfattes. ²³² At også «tidligere» ektefeller/samboere omfattes, innebærer at bestemmelsen ble utvidet i forhold til strl. 1902 § 219. Departementet begrunnet utvidelsen med at et samlivsbrudd «ofte [kan] utløse aggresjon hos voldsutøveren» og at det derfor er «fare for at terroriseringen øker». ²³³

²²⁵ Ibid. s. 37. Tilsvarende Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 198–199.

²²⁶ HR–2017-667-A avsn. 28.

²²⁷ Begrunnelsen kan forankres i skadefølgeprinsippet, som innebærer at straff bare bør brukes på handlinger som medfører, eller kan medføre, skade, NOU 2002:4 s. 79.

²²⁸ Tilsvarende Mæhle (2019) s. 121.

²²⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 199.

²³⁰ Punkt 3.4–3.6.

²³¹ Prop.105 L (2010–2011) s. 26.

²³² Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 46.

²³³ Ibid. s. 40.

Etter bokstav b omfattes for det første gjerningspersonens «slektninger i rett nedstigende linje». Dette betyr gjerningspersonens egne barn, barnebarn og videre slektsledd. For det andre omfattes gjerningspersonens «nåværende eller tidligere ektefelles eller samboers slektning i rett nedstigende linje», som stebarn og barn som tidligere ektefelle har fått i ny relasjon.²³⁴

Etter bokstav c vernes gjerningspersonens «slektning i rett oppstigende linje», det vil si foreldre, besteforeldre og videre slektsledd.²³⁵

Bokstav d verner personer i gjerningspersonens «husstand». Ordlyden «husstand» tilsier at gjerningsperson og offer må bo i samme hus. Ifølge forarbeidene er vurderingstemaet om partene bor sammen og har felles husholdning, og kan eksempelvis omfatte kjærester eller venner som bor i kollektiv.²³⁶

Bokstav d har blitt behandlet flere ganger av Høyesterett. I Rt. 2011 s. 1412 var spørsmålet hvorvidt tiltaltes kjæreste var i hans «husstand». Ifølge førstvoterende måtte det gjøres en totalvurdering av bofellesskapet mellom partene, herunder bofellesskapets varighet og partenes relasjon.²³⁷ Høyesterett sluttet seg til lagmannsrettens uttalelse om at også «de praktiske og økonomiske spørsmål» kunne være av betydning.²³⁸ Førstvoterende kom til at det var «klart» at fornærmede var en del av tiltaltes husstand, og pekte på at partene i rundt to og et halvt år hadde hatt et bofellesskap i tiltaltes hybel, hvor de hadde sovet, spist og tilbrakt fritiden sammen.²³⁹ Det var ikke avgjørende at kjæresten hadde mesteparten av sine klær og eiendeler i sin fars leilighet, og betraktet dette som sitt hjem.²⁴⁰ Det var heller ikke avgjørende at kjæresten bidro lite økonomisk til mannens leilighet og ikke hadde nøkkel, fordi dette var «mer perifert i relasjon til de interesser § 219 er ment å beskytte».²⁴¹ Dommen illustrerer at grensene trekkes opp på bakgrunn av partenes reelle tilknytning og bofellesskap over tid, og ikke bare de praktiske løsningene mellom dem.²⁴²

²³⁴ Ibid. s. 46.

²³⁵ Ibid.

²³⁶ Ibid.

²³⁷ Avsn. 16.

²³⁸ Avsn. 17.

²³⁹ Avsn. 23

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Avsn. 24

²⁴² Tilsvarende Mæhle (2019) s. 140.

I HR-2022-87-U hadde lagmannsretten dømt to kvinner for mishandling av to barn. Den ene kvinnen var barnas mor. Spørsmålet for ankeutvalget var hvorvidt barna var en del av den andre kvinnens «husstand». Kvinnen både eide leiligheten barna og kvinnene bodde i, bodde med dem og hadde rolle som «tante» for barna. Lagmannsretten hadde kommet til at tanten var en del av barnas «husstand», der de hadde lagt avgjørende vekt på varigheten av bofellesskapet, samkvemmet og relasjonen mellom «tantene» og barna. Ankeutvalget fant ikke feil ved lagmannsrettens lovanvendelse.²⁴³

Bokstav e omfatter personer i gjerningspersonens «omsorg». Ordlyden lest i sammenheng med forrige alternativ («husstand») tilsier at det ikke stilles krav til at partene har felles bosted.²⁴⁴ I HR-2019-2205-A kom Høyesterett til at en mann klart var omfattet av alternativet, og pekte på hans faktiske omsorgsforpliktelser overfor barna og at barna kalte ham pappa.²⁴⁵

Enkelte nære relasjoner faller utenfor bestemmelsen, slik som kjærester, venner og slektninger som tanter, onkler og søskenbarn (gitt at de ikke bor sammen, jf. bokstav d). Relasjoner utenfor gjerningspersonens nære krets omfattes heller ikke, eksempelvis relasjoner på arbeidsplassen, skolen, fritidsklubben eller et naboforhold. Ifølge lovgiver skal straffebudets personkrets fange opp de nære relasjonene «denne typen mishandling i praksis foregår i».²⁴⁶ Grensene gjenspeiler dessuten straffebudets retts gode, det vil si det særlige skadepotensialet vold i nære relasjoner kan ha på grunn av offerets emosjonelle nærhet og avhengighet til gjerningspersonen.²⁴⁷

3.4 Hva er psykisk vold etter bestemmelsen?

3.4.1 Innledning

Den straffbare handlingen består delvis av et middel (psykisk vold), delvis av et kvalifiserende element («alvorlig eller gjentatt mishandler»). I dette punktet undersøkes middelet, det vil si hva som menes med begrepet psykisk vold etter bestemmelsen.

Innledningsvis kan det nevnes at rent språklig er begrepet «psykisk vold» formulert på flere måter av både lovgiver og Høyesterett, som psykiske integritetskrenkelser, psykisk trakassering, psykisk vanskjøtsel, psykiske virkemidler og psykisk terror.²⁴⁸ En ren språklig analyse vil derfor ikke avklare begrepets meningsinnhold alene. Uttrykket «psykisk vold» inneholder samtidig to elementer som gir en viss veiledning. «Psykisk» viser til at det er offerets sinn som

²⁴³ Avsn. 11.

²⁴⁴ Tilsvarende Jacobsen mfl. (2020) s. 77.

²⁴⁵ Avsnittene 42–43. Tiltalte falt også innunder bokstav b og d.

²⁴⁶ Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 40.

²⁴⁷ Punkt 3.2. Tilsvarende Mæhle (2019) s. 127–131.

²⁴⁸ NOU 2003:31 s. 144, Ot.prp. nr. 113 (2004–2005) s. 36–40 og 45, Rt. 2013 s. 879, HR-2019-621-A.

påvirkes, og ikke kropp. «Vold» indikerer at det kreves en viss påvirkning eller element av makt på offerets sinn.

For øvrig må meningsinnholdet avklares gjennom en tolkning av gjerningsbeskrivelsen, tolket i lys av supplerende rettskilder som formål, forhistorie, forarbeider og rettspraksis. Først undersøkes rettskildene generelt (3.4.2). Deretter gis det en oversikt over typetilfeller i høyesterettspraksis (3.4.3).

3.4.2 Makt- og kontrollmidler som typisk inngår i mishandlingsmønstre

Utgangspunktet og rammen for vurderingen er ordlyden i gjerningsbeskrivelsen. Uttrykket «psykisk vold» står som nevnt ikke i lovteksten, men faller inn under handlingsalternativet «andre krenkelser».²⁴⁹

Etter alminnelig språkbruk kan «krenkelser» forstås som handlinger og unnlaterer som sårer eller nedverdiger en person, eller på annen måte ikke respekterer personens grenser eller egenverdi. I Bokmålsordboka er synonymmer til å krenke «å ydmyke, fornærme, bryte, ikke respektere».²⁵⁰ Ordlyden er vid, og oppstiller få krav til styrke, art eller at en bestemt følge skal inntre, eksempelvis i motsetning til ordet «skade».

Vilkåret må tolkes i lys av resten av gjerningsbeskrivelsen. Kategorien «andre krenkelser» utgjør etter ordlyden noe annet enn «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold», jf. ordet «andre». Som nevnt skal disse handlingskategoriene korrelere med gjerningsbeskrivelsene i straffebudene om tvang (§ 251), frihetsberøvelse (§ 254), trusler (§ 263) og voldslovbrudd (§§ 271–274).²⁵¹ En systematisk lesning av gjerningsbeskrivelsen tilsier at «andre krenkelser» utgjør andre handlinger enn de som faller innenfor straffebudene nevnt i forrige setning.

Krenkelsene, herunder den psykiske volden, må utgjøre «mishandling» av offeret. Kjernen av ordet «mishandler» er etter en naturlig forståelse fysisk vold, men ordet kan også omfatte andre måter å behandle en person dårlig på.²⁵² Ordet «mishandler» er likevel et noe vagt begrep, og gir begrenset veiledning for hvilke konkrete handlinger krenkelsene kan bestå av. Samlet sett gir lovteksten vide rammer for hvilke handlinger psykisk vold kan utgjøre, og må presiseres gjennom det øvrige rettskildematerialet.

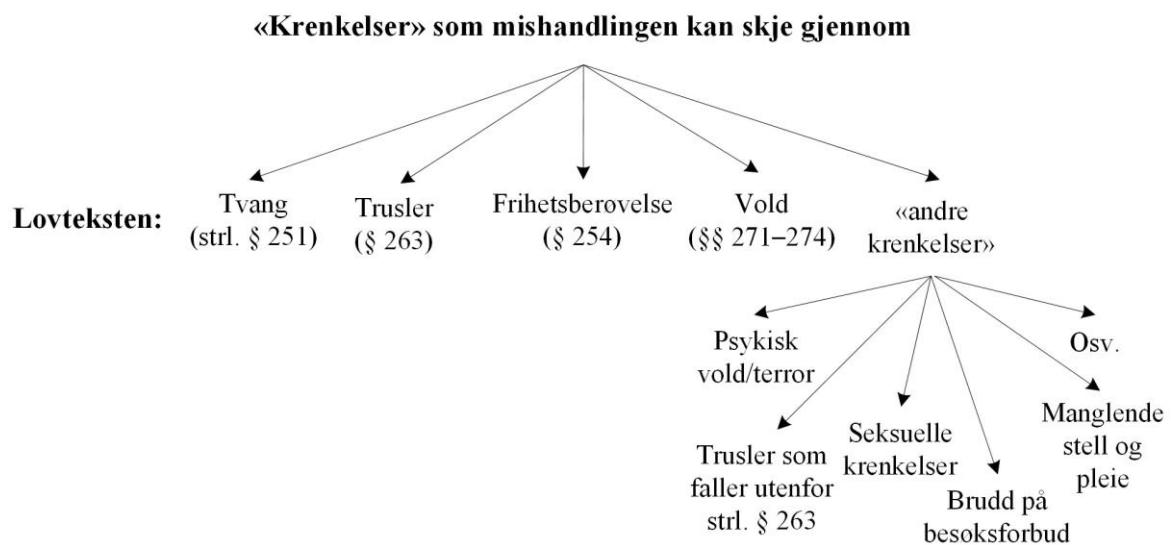
²⁴⁹ Punkt 3.1.

²⁵⁰ Bokmålsordboka, «krenke».

²⁵¹ Punkt 3.1.

²⁵² Se nærmere punkt 3.5.2.

Formålet med straffebudet var som nevnt å ramme et «helhetlig og komplekst» mishandlingsmønster, og ikke bare de enkelte voldsepisodene.²⁵³ Ifølge Justisdepartementet sikter kategorien «andre krenkelser» til handlinger «som inngår i mishandlingsmønstre og som faller utenfor de generelle bestemmelsene, som psykiske krenkelser og trusler om legemsfornærmelser».²⁵⁴ I spesialmerknadene lister departementet opp seks eksempler på hva slike krenkelser «kan være»: ikke-straffbare trusler, psykisk terror, seksuelle krenkelser, brudd på besøksforbud og mangel på nødvendig stell og pleie.²⁵⁵ At disse handlingene «kan være» relevante krenkelser, tilsier at departementet ikke har ment å uttømmende definere denne kategorien. Til sammen synes departementet å legge opp til følgende systematikk over handlingstyper som mishandlingen kan skje gjennom:

Psykisk vold, i oppregningen omtalt som «psykisk terror», nevnes som en underkategori av «andre krenkelser». Det er noe uklart hvorfor departementet avgrenser psykisk vold mot trusler (både straffbare og ikke-straffbare), som i andre sammenhenger omtales som sentrale eksempler på psykisk vold.²⁵⁶ Brudd på besøksforbud utgjør heller ingen krenkelse av kroppen, og kan intuitivt forstås som en psykisk krenkelse.²⁵⁷ Departementet definerer for øvrig ikke begrepet psykisk vold og kommer ikke med et eneste eksempel på hva slik atferd kan utgjøre. Samlet sett er det vanskelig å slutte noe om innholdet av begrepet psykisk vold ut i fra departementets opplisting.

²⁵³ Punkt 3.2.

²⁵⁴ Ot.prp. nr.113 (2004–2005) s. 40.

²⁵⁵ Ibid. s. 45.

²⁵⁶ Trusler utgjør psykisk vold etter både EMK og Istanbul-konvensjonen (punkt 2.2–2.3), samfunnsfaglige definisjoner (punkt 1.2) og i straffebud om psykisk vold i enkelte fremmede land (kapittel 5).

²⁵⁷ Besøksforbud innebærer et forbud mot å kontakte eller oppholde seg i nærheten av en annen person, og reguleres av strl. § 57 og strpl. §§ 222a–222b. Brudd på besøksforbud straffes etter strl. § 168.

En uttalelse i lovproposisjonen kan tyde på at departementet forstår psykisk vold som et *psykologifaglig begrep* som må defineres gjennom faglitteratur. Enkelte høringsinstanser var kritiske til forslaget om å kriminalisere psykisk vold, fordi det ville være «svært vanskelig å avgrense hva som naturlig bør falle inn under begrepet psykisk vold, [...] med mindre en avgrenser tydelig hva det kan handle om».²⁵⁸ Departementet delte ikke denne bekymringen, og pekte på at domstolene kunne få «økt innsikt i kjennetegnene ved psykisk mishandling» gjennom forskning og kunnskap om mishandling i nære relasjoner.²⁵⁹ Dette kan tilsi at departementet henviser rettsanvendere til forskningslitteratur for å klarlegge begrepets meningsinnhold. I en evalueringsstudie av § 282 for Politihøgskolen, konkluderer *Aas og Andersen* på bakgrunn av denne uttalelsen med at psykisk vold er et «rettslig henvisningsbegrep» med et psykologifaglig innhold, der begrepet «henviser til kriterier utenfor retten, fordi rettskildene ikke kan gi det innhold».²⁶⁰

Det finnes imidlertid ulike psykologifaglige definisjoner av psykisk vold,²⁶¹ og departementet spesifiserer ikke hvilken definisjon som skal legges til grunn. Departementet bruker dessuten andre termer om psykisk vold, der enkelte termer har en mer juridisk konnotasjon, eksempelvis «skader og krenkelser på den psykiske integriteten».²⁶² En slik termbruk kan tilsi at departementet heller legger til grunn at rettsanvenderen skal foreta en konkret rettslig vurdering av hvorvidt hver handling utgjør en psykisk krenkelse. Høyesterett har for øvrig ikke anvendt en psykologifaglig definisjon i konkrete saker. Samlet sett er det usikkert om psykisk vold skal forstås som et slikt psykologifaglig begrep.

Oppsummert gir lovproposisjonen begrenset veiledning i hva psykisk vold utgjør etter bestemmelsen, foruten å forstå slik atferd som krenkelser som *typisk* utspiller seg i et mishandlingsmønster.

Som nevnt bygger Justisdepartementets lovforslag på Kvinnevoldsutvalgets anbefaling om et nytt straffebud om vold mot kvinner.²⁶³ Kvinnevoldsutvalget definerer ikke begrepet psykisk vold, men peker på enkelte eksempler på slik atferd, som at «mannen har fjernet telefonen og

²⁵⁸ Ot.prp. nr.113 (2004–2005) s. 38.

²⁵⁹ Ibid. s. 40.

²⁶⁰ Aas og Andersen (2017) s. 61.

²⁶¹ Punkt 1.2.

²⁶² Punkt 3.1.

²⁶³ Punkt 3.2. Justiskomiteen kommenterer ikke psykisk vold i Innst.O.nr.10 (2005–2006), og innstillingen behandles ikke videre.

nektet henne å ringe, forbudt kvinnen å treffe slektninger, tatt fra henne nøklene eller til stadighet omtalt kvinnen nedlatende».²⁶⁴ Handlingene er av ulik art, og uttrykker alle en manglende respekt og hensyntagen til offeret og hennes personlige grenser.

I utredningens kapittel 3.4 og 5 gjennomgår Kvinnevoldsutvalget forskning om hvordan vold mot kvinner kan forstås. Disse kapitlene kan belyse hvilke handlinger Kvinnevoldsutvalget har ønsket at straffebudet skal ramme.²⁶⁵ Utredningen er omfattende, og bare hovedtrekkene gjennomgås.

I kapittel 3.4 diskuterer utvalget ulike definisjoner av vold mot kvinner og barn i nære relasjoner.²⁶⁶ De lander selv på en definisjon som omfatter både fysisk, psykisk og seksuell vold.²⁶⁷ De definerer ikke begrepet psykisk vold.

Tidligere i utredningens kapittel 3.4 gjennomgår utvalget to voldsdefinisjoner som kan belyse hva de mener med psykisk vold. Psykologen *Isdal* definerer vold som «enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom at denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, får den andre personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutter å gjøre noe den vil».²⁶⁸ Volden defineres ikke etter handlingenes *art*, men heller etter *virkingen* handlingene har for offeret, samt utøverens formål med handlingene (å utøve kontroll).

Sosiologen *Hammerlins* voldsdefinisjon inkluderer handlinger av «psykisk [...] virksomhet med destruktiv bruk av metoder (for eksempel ved makt og hersketeknikker)».²⁶⁹ Handlingene kan ifølge Hammerlin ha en rekke formål, eksempelvis å plage, skade, true, krenke, misbruke, utmanøvrere, undertrykke, disiplinere eller tvinge et menneske til å utføre handlinger som strider imot personens vilje.²⁷⁰ I likhet med Isdals definisjon, er kategorien «psykisk virksomhet» vidt definert, der fokuset ligger på voldsutøverens *formål* med handlingene.

I kapittel 5.1 gjennomgår utvalget trekk som typisk kjennetegner vold mot kvinner. Utvalget peker på at mannen tar «systematisk og fullstendig kontroll» over offerets liv, blant annet gjennom å isolere kvinnen fra hennes omgivelser.²⁷¹ Ifølge utvalget representerer slike handlinger

²⁶⁴ NOU 2003:31 s. 144.

²⁶⁵ Høyesterett har også anvendt disse kapitlene i fortolkningen av strl.§ 282, se f.eks. Rt. 2010 s. 949, som omtales nedenfor.

²⁶⁶ NOU 2003:31 s. 34.

²⁶⁷ Ibid. s. 35.

²⁶⁸ Ibid. s. 34.

²⁶⁹ Ibid. s. 35.

²⁷⁰ Ibid.

²⁷¹ Ibid. s. 50.

en «maktutøvelse» overfor kvinnen som gir voldsutøveren en kontroll over offeret.²⁷² Utvalget synes også her å vektlegge gjerningspersonens *formål* med handlingene, å få makt og kontroll over offeret.

At utvalget forstår psykisk vold som *maktstrategier*, tydeliggjøres gjennom redegjørelsen for den såkalte «Duluth-modellen» i kapittel 5.1.2. Duluth-modellen er samfunnsfaglig modell utviklet av forskere i USA som systematiserer voldsutøverens hovedstrategier i et mishandlingsforhold.²⁷³ Modellen lister opp åtte ulike «handlingstyper»: trusler, følelsesmessig mishandling, isolasjon, minimering, fornektelse og skyld, bruk av barna, bruk av maskuline fordeler og bruk av økonomisk makt. Det gis deretter en rekke eksempler på disse handlingstypene, som å snakke nedsettende, utskjelling, tankemanimulasjon, gi skyldfølelse, kontroll, forhindre offeret å få/beholde jobben, ta offerets penger og å få offeret til å begå ulovlige handlinger. Handlingene beskrives som «strategi-, makt- og kontrollmidler», og Duluth-modellen belyser ifølge utvalget at «voldsutøverens makt og kontroll er det sentrale», og at voldsutøveren kan oppnå en maktstilling overfor kvinnen gjennom bruk av ulike virkemidler.²⁷⁴

Oppsummert synes Kvinnevoldsutvalget å forstå psykisk vold som en rekke ulike handlinger som typisk utspiller seg i et mishandlingsforhold og som er motivert ut fra et ønske om å få eller å beholde makt og kontroll over offeret. Handlingene kan bestå i å skremme, krenke, skade eller begrense offerets handlegfrihet, og kan være trusler, tvang, isolering, kontrollering og overvåkning og nedlatende omtale.

Hittil har jeg undersøkt forarbeidenes forståelse av psykisk vold. I det følgende undersøker jeg hvorvidt denne begrepsforståelsen gjenspeiles i høyesterettspraksis.

Høyesterett bruker ofte begrepet psykisk vold i sine avgjørelser etter strl. § 282, men har aldri definert eller for øvrig presisert hva de mener med begrepet. Høyesterettspraksis gir likevel grunn til enkelte slutninger om begrepets meningsinnhold. For det første inneholder rettspraksis eksempler på atferd som Høyesterett uten videre har ansett relevant i vurderingen av om offeret er mishandlet, og som gir grunnlag for å lage en oversikt over typetilfeller av psykisk vold (se punkt 3.4.3).

²⁷² Ibid.

²⁷³ Ibid. s. 50.

²⁷⁴ Ibid.

For det andre har Høyesterett i to saker drøftet hvorvidt en spesifikk handling utgjør en «krenkelse» etter bestemmelsen. Ettersom «andre krenkelser» er overbegrepet til psykisk vold i lovteksten, gir dommene også veiledning for hvordan psykisk vold skal forstås.

I Rt. 2010 s. 949 kom Høyesterett til at det at et barn er vitne til vold mot nærstående, uten selv å bli utsatt for vold, utgjør en selvstendig krenkelse etter strl. 1902 § 219²⁷⁵ (av enkelte omtalt som «indirekte» vold²⁷⁶). Ifølge førstvoterende var ordlyden «på annen måte mishandler» (som tilsvarer dagens «ved andre krenkelser [...] mishandler») ikke til hinder for dette.²⁷⁷ Førstvoterende gjennomgikk deretter Kvinnevoldsutvalgets redegjørelse av forskning, som viste at slik indirekte vold kan medføre betydelige skadevirkninger for barn.²⁷⁸ Ifølge førstvoterende lå dermed slik indirekte vold i kjernen av det lovgiver hadde ment å verne med bestemmelsen, nemlig «den vedvarende utrygghet og betydelige risiko for langvarige skadevirkninger ... av å leve under systematisk vold, trakassering og annen mishandling».²⁷⁹ Dommen illustrerer at hvorvidt en handling utgjør en «krenkelse», avgrenses på bakgrunn av hvorvidt handlingen gjør fornærmede vedvarende utrygg og skaper risiko for skadevirkninger for offeret.²⁸⁰

En lignende tolkningsmetode foretas i HR-2018-112-A. I saken hadde tiltalte utsatt sin ekskjæreste for fire ulike handlinger. Det første spørsmålet var hvorvidt to av disse handlingene var «krenkelser» etter bestemmelsen. Tiltalte hadde på et tidspunkt forfulgt fornærmede på et kjøpesenter, og ved en senere anledning skallet til fornærmedes nye kjæreste i hennes påsyn (igjen såkalt indirekte vold).²⁸¹ Ifølge førstvoterende var ikke disse handlingene i seg selv straffbare og kunne «neppe alene» danne grunnlag for fellelse etter § 282.²⁸² Når handlingene ble sett i sammenheng med tiltaltes tidligere utøvde krenkelser (et tilfelle av fysisk vold og et tilfelle av brudd på besøksforbud), utgjorde de likevel krenkelser som var «egnet til å skape frykt for seinere mishandling».²⁸³ Sistnevnte formulering er vurderingstemaet for vilkåret «mishandler».²⁸⁴ Dommen illustrerer at hvorvidt en handling utgjør en «krenkelse», tolkes i lys av vilkåret «mishandler», der det sentrale er hvorvidt en krenkelse kan gjøre offeret redd for nye krenkelser.²⁸⁵

²⁷⁵ Bestemmelsen tilsvarer strl. 2005 § 282.

²⁷⁶ Se eksempelvis NOU 2003:31 s. 61, Sæther (2016) s. 532–534.

²⁷⁷ Avsnittene 16, 24.

²⁷⁸ Avsn. 18–20, se videre NOU 2003:31 s. 61–63.

²⁷⁹ Avsn. 22.

²⁸⁰ Dette kan forstås som en formålsorientert tolkning, se punkt 1.5.1, 3.2.

²⁸¹ Avsn. 13–14.

²⁸² Avsn. 20–21.

²⁸³ Ibid.

²⁸⁴ Punkt 3.5.3, 3.6.

²⁸⁵ En systematisk lovtolkning, se punkt 1.5.1.

Det kan til slutt spørres om de menneskerettslige kriminaliseringsforpliktelsene gjennomgått i kapittel 2 kan bidra til å klarlegge hva psykisk vold er etter strl. § 282.²⁸⁶ Etter min kunnskap har ikke Høyesterett anvendt slike menneskerettslige forpliktelser ved klarleggingen av straffansvaret for psykisk vold i nære relasjoner i norsk rett. Både EMK og Istanbul-konvensjonen utgjør dessuten *minimumskonvensjoner*, og stenger ikke for at Norge kriminaliserer flere handlinger forstått som psykisk vold enn det konvensjonene krever. Jeg har i tillegg konkludert med at norsk rett må antas å oppfylle kriminaliseringsforpliktelsene etter begge konvensjonene.²⁸⁷ Samlet sett gir forpliktelsene dermed få konkrete føringer for tolkningen av norsk rett. Det kan likevel påpekes at etter EMD-praksis er graden av *frykt, angst og ydmykelse* som handlingene påfører offeret sentralt i vurderingen av hvilke handlinger av psykisk vold som må kriminaliseres.²⁸⁸ Etter Istanbul-konvensjonen er psykisk vold definert som et samlet atferdsmønster av både tvang og trusler som skaper en kvalifisert svekkelse av offerets psykiske integritet. Dette taler for at slike handlinger må forstås som psykisk vold også etter strl. § 282.

Oppsummert viser rettskildene at psykisk vold omfatter et vidt spekter av ulike makt- og kontrollmidler som typisk inngår i et mishandlingsmønster og som kan skape en utrygghet og frykt hos offeret. Begrepet er fortsatt noe uskarpt, og i neste punkt skal jeg derfor konkretisere innholdet gjennom eksempler fra rettspraksis.

3.4.3 Eksempler på ikke-fysiske krenkelser i høyesterettspraksis

3.4.3.1 Innledning

Høyesterett har i løpet av det siste tiåret avsagt en rekke dommer om strl. § 282. I denne praksisen finnes det et vidt spekter av handlinger som uten videre har inngått i vurderingen av om gjerningspersonen har «mishandlet» offeret. For å illustrere hvilke typer handlinger psykisk vold kan utgjøre, skal jeg presentere eksempler på slike handlinger.²⁸⁹

Det varierer hvorvidt Høyesterett omtaler krenkelsene som «psykisk vold» eller ikke. Ofte listes krenkelsene opp uten at det kommenteres hvilken handlingskategori de faller inn under (enten psykisk vold, andre krenkelser i kategorien «andre krenkelser» eller i handlingskategoriene

²⁸⁶ Menneskerettslige forpliktelser utgjør rettskildefaktorer ved tolkningen av norsk rett. For EMK følger dette av menneskerettsloven §§ 2 og 3, og for Istanbul-konvensjonen, som ikke er inkorporert i norsk rett, av presumsjonsprinsippet, som innebærer at norsk rett skal presumeres å være i tråd med internasjonal rett, se Strand og Larsen (2021) s. 107–113, Ruud og Ulfstein (2018) s. 68–70.

²⁸⁷ Punkt 2.2.4 (EMK) og 2.3.2.3 (Istanbul-konvensjonen).

²⁸⁸ Se særlig punkt 2.2.2.1.

²⁸⁹ Slutningene fra rettspraksis vil gjøres ved såkalt *parallelletolkning*, som innebærer at jeg på bakgrunn av ideen om at like tilfeller skal behandles likt, antar at handlinger fra tidligere dommer er relevante i senere saker, Høgberg (2019) s. 277–278.

«trusler, tvang, frihetsberøvelse»). Dette kan forstås på bakgrunn av at det er uten betydning for mishandlingsvurderingen hvilken handlingskategori krenkelsene faller inn under.²⁹⁰ Dette gjør det imidlertid vanskelig å avklare hvilke handlinger psykisk vold kan utgjøre etter bestemmelsen. I det videre gjennomgås derfor *ikke-fysiske krenkelser* generelt.²⁹¹

Rettspraksis inneholder et vidt spekter av ulike typer ikke-fysiske krenkelser som er relevante i mishandlingsvurderingen. Jeg har inndelt krenkelsene i syv kategorier basert på handlingenes art:

- Frihetsinnskrenkning gjennom kontroll, overvåkning, isolering mv.
- Ydmykende behandling/tvingende atferd
- Trusler
- Verbal trakassering
- Aggressiv atferd
- Å være vitne til vold mot andre («indirekte» vold)
- Andre typer krenkelser

Formålet med kategoriseringen er å skape en oversikt over relevante krenkelser etter bestemmelsen, og er i seg selv uten rettslig betydning. Den er heller ikke ment å være uttømmende. Gjennomgangen gir dessuten bare en eksempelliste over relevante krenkelser. Hvorvidt krenkelsene utgjør «gjentatt eller alvorlig mishandling» av offeret, gjennomgås i punkt 3.5–3.6.

3.4.3.2 *Frihetsinnskrenkning gjennom kontroll, overvåkning, isolering mv.*

I en rekke saker har gjerningspersonen innskrenket fornærmedes frihet, eksempelvis gjennom å kontrollere, overvåke eller å isolere fornærmede fra venner og familie.

I HR-2020-1345-A, som gjaldt straffutmåling, hadde domfelte utøvd kontroll over fornærmedes bevegelsesfrihet og daglige livsførsel. Han bestemte «hvem hun skulle omgås, hvilken vei hun skulle gå hjem fra norskundervisningen, hvor hun skulle sitte når hun var hjemme, og at hun ikke fikk snakke arabisk med andre».²⁹² Han kontrollerte dessuten når og hvor fornærmede skulle sove, der hun ofte måtte sove i en barneseng. Han tok i tillegg fra henne lønnen hennes (i dommen omtalt som økonomisk kontroll) og nektet henne tilgang til frukt, grønnsaker og nødvendige artikler.²⁹³

²⁹⁰ I mishandlingsvurderingen skal det gjøres en totalvurdering av alle handlingene gjerningspersonen har utsatt offeret for, se punkt 3.5–3.6.

²⁹¹ I kapittel 6 drøftes utfordringene ved bestemmelsen.

²⁹² Avsn. 15.

²⁹³ Ibid.

Et lignende tilfelle finnes i HR-2016-1309-U. Domfelte hadde stadig sjekket fornærmedes PC og telefon, og hadde ringt henne gjentatte ganger for å sjekke hvor hun var, også om natten. De få gangene fornærmede var med venninner, hadde hun forsøkt å holde det skjult, fordi domfelte ikke likte det.²⁹⁴

Også foreldres kontroll av sine barn kan være en krenkelse. I HR-2021-879-U opprettholdt Høyesterett lagmannsrettens domfellelse av en fars mishandling av sin datter. Lagmannsretten beskriver hvordan datteren var under «streng kontroll» av faren og «æreskulturen» fra resten av familien. Datteren hadde «innetid», hun ble bedt om å bruke hijab, ikke gå i tettsittende klær. Faren var opptatt av hvem hun var sammen med, og var skeptisk til at hun var med gutter eller at hun skulle ha seksuell erfaring før ekteskapet.²⁹⁵

3.4.3.3 Ydmykende behandling/tvingende atferd

Høyesterett har i flere saker vektlagt gjerningspersonens ydmykende behandling/tvingende atferd av fornærmede.

I HR-2019-621-A hadde fornærmede holdt seg våken fordi hun visste at han i beruset tilstand ville trenge hjelp til bl.a. toalettbesøk.²⁹⁶ Tiltalte vekket dessuten fornærmede flere ganger om natten for å få selskap, eller ba henne om å «pakke sakene sine og bestille seg flybillett til [land i Asia]». ²⁹⁷ Et lignende tilfelle finnes i Rt. 2013 s. 879, der tiltalte «ved natterstid [hadde] insistert... på at hun skulle stå opp, og at hun da ble sittende naken på en stol i stuen mens tiltalte skjelte henne ut over lang tid». ²⁹⁸ Og i Rt. 2010 s. 129 hadde tiltalte tvunget fornærmede til å lage mat og å vaske huset om natten. ²⁹⁹

Et annet eksempel finnes i HR-2017-1792-U, der domfelte hadde stoppet familiebilten på vei til hytta og satt sin eldste datter ut, slik at hun måtte gå/haike frem til hytte. Det var ifølge lagmannsretten midt på vinteren og «nokså langt» til hytta.³⁰⁰ Og i HR-2018-390-A hadde tiltalte

²⁹⁴ Fra LE-2015-143577, anke ikke tillatt fremmet.

²⁹⁵ Fra LA-2020-106948, opprettholdt av Høyesterett. Se flere eksempler på kontrollerende atferd i HR-2019-1787-A avsn. 14-15, HR-2018-390-A avsn. 36, HR-2017-1792-U.

²⁹⁶ Avsn. 11.

²⁹⁷ Ibid.

²⁹⁸ Rt. 2013 s. 879 avsn. 36.

²⁹⁹ Rt. 2010 s. 129 avsn. 21.

³⁰⁰ Fra LH-2017-16937, opprettholdt av Høyesterett.

«straffet» fornærmede med å fryse henne ut og behandle henne dårlig dersom hvis hun ikke ønsket å ha sex med ham.³⁰¹

3.4.3.4 Trusler

I en rekke saker har gjerningspersonens truet fornærmede.

Det finnes for det første flere eksempler på trusler om *straffbar atferd*. I Rt. 2010 s. 129 vektla Høyesterett i straffutmålingen «de gjentatte truslene om å drepe fornærmede og hennes far i [land i Asia]». ³⁰² I Rt. 2010 s. 949 omtaler Høyesterett tiltalte «relativt massivt kontrollerende adferd» som skjedde «under ulike trusler, herunder ved trusler om voldsutøvelse, og trusler om å ta D fra moren». ³⁰³ Og i HR-2018-112-A hadde tiltalte, etter å ha tatt tak i fornærmedes hår, kastet henne i bakken, sagt at «han hadde vært grei nå, men at han ikke kom til å være like grei neste gang». ³⁰⁴

Også trusler om *ikke-straffbare forhold* kan være en krenkelse. I HR-2019-621-A hadde tiltalte sagt at han skulle sørge for at fornærmede mistet godkjenningen som helsefagarbeider, og at hun ble sendt tilbake til [land i Asia], noe førstvoterende beskrev som «klart» krenkende. ³⁰⁵ Også i HR-2020-1345-A truet domfelte fornærmede med å sende henne tilbake til hjemlandet. ³⁰⁶ Et annet eksempel finnes i HR-2017-1792-U, der faren truet barna med å vaske munnen til barna med Zalo. ³⁰⁷ Til slutt kan HR-2016-540-U nevnes, der det ble vektlagt at tiltalte hadde sagt til fornærmede at han hadde «klargjort for selvmord». ³⁰⁸ Tiltalte hadde fortalt fornærmede at han hadde laget en galgeløkke i vedskjulet som det ville være mulig for ham å henge seg i. ³⁰⁹

3.4.3.5 Verbal trakassering

Gjerningspersonen har i flere saker brukt nedsettende kallenavn på fornærmede eller på andre måter snakket nedlatende til fornærmede.

I HR-2017-1792-U hadde lagmannsretten funnet bevist at faren «ved svært mange anledninger har krenket C [datteren] ved å si at hun ikke er god nok og mislykket, at hun er en skam for

³⁰¹ Avsn. 36.

³⁰² Avsn. 21.

³⁰³ Avsn. 26, 29.

³⁰⁴ Avsn. 11.

³⁰⁵ Avsn. 15.

³⁰⁶ Avsn. 15.

³⁰⁷ Fra LH-2017-16937, opprettholdt av Høyesterett.

³⁰⁸ Avsn. 15.

³⁰⁹ Fra LH-2015-63490, anke ikke tillatt fremmet.

familien, at hun var dårlig på skolen, at alt hun gjorde var feil og at hun ødela familien».³¹⁰ Han hadde også uttalt at det ville være datterens skyld dersom foreldrene ble skilt.³¹¹

Et lignende tilfelle finnes i HR-2021-879-U. Faren hadde «regelmessig brukt sterkt nedsettende ord mot fornærmede [datteren] i situasjoner hvor hun ble irettesatt», som ordet «hore» og anklager om at hun brakte skam over familien, noe fornærmede opplevde som ydmykende.³¹²

Til slutt kan HR-2016-1309-U nevnes, der tiltalte hadde kalt fornærmede for «dum», «idiot» og «estonian bitch».³¹³

3.4.3.6 Aggressiv atferd

Høyesterett har i flere saker vektlagt tiltaltes sinneutbrudd, utskjelling, skriking og annen aggressiv atferd.

I HR-2016-540-U ble tiltaltes «grove utskjellinger i det offentlige rom» vektlagt. Utskjellingen var så grov at personer rundt reagerte.³¹⁴

Også utskjelling i hjemmet, uten at andre er vitne til det, kan være en krenkelse. I HR-2019-621-A vektla Høyesterett at tiltalte var «aggressiv og oppfarende», der han «kjefte på [fornærmede] for alt han var misfornøyd med, for eksempel med husarbeid som ikke ble korrekt utført eller for at hun ville sove om natten i stedet for å være våken sammen med ham».³¹⁵ I HR-2016-1309-U var tiltalte definert som «aggressiv», der han «kjefte og skrek» og ga fornærmede skylden «også når andre hadde gjort noe galt».³¹⁶

Til slutt kan Rt. 2005 s. 929 nevnes, der domfelte hadde «et voldsomt temperament» og «kunne slå hull i dør og vegger og under krangler holde fornærmede opp mot en vegg og slå med knyttet neve i veggen ved siden av hodet hennes».³¹⁷

³¹⁰ Fra LH-2017-16937, opprettholdt av Høyesterett.

³¹¹ Ibid.

³¹² Avsn. 15.

³¹³ Fra LE-2015-143577, opprettholdt av Høyesterett. Se flere eksempler på nedverdiggende kallenavn i Rt. 2010 s. 129 avsn. 21, Rt. 2010 s. 949 avsn. 3, Rt. 2013 s. 329 avsn. 7, HR-2016-540-U.

³¹⁴ Fra LH-2015-63490, opprettholdt av Høyesterett.

³¹⁵ HR-2019-621-A avsnittene 11, 15.

³¹⁶ Fra LE-2015-143577, opprettholdt av Høyesterett.

³¹⁷ Avsn. 24. Flere eksempler på aggressiv atferd finnes i HR-2018-390-a avsn. 36, Rt. 2014 s. 1009 avsn. 9, HR-2017-1792-U.

3.4.3.7 Å være vitne til vold mot andre («indirekte» vold)

I Rt. 2010 s. 949 kom Høyesterett som nevnt til at straffebudet verner *barn* som er vitne til vold mot nærstående,³¹⁸ såkalt indirekte vold. Dette utgjorde også en krenkelse i HR-2017-1792-U, HR-2016-540-U og HR-2017-2415-A.

Indirekte vold kan også være en krenkelse mot *voksne*, jf. den ovennevnte HR-2018-112-A avsn. 21. I saken hadde tiltalte skallet til fornærmedes nye kjæreste, slik at den nye kjæresten fikk en hevelse og et kutt under venstre øye, i fornærmedes påsyn.³¹⁹

3.4.3.8 Andre krenkelser

Materielle ødeleggelse kan være en krenkelse. I HR-2018-112-A kastet tiltalte fornærmedes mobiltelefon i veggen slik at den ble ødelagt.³²⁰ I HR-2017-1792-U kastet en far ved flere anledninger barnas sko og ytterklær ut av hytta dersom de ikke var ryddet på plass.³²¹

Videre kan personforfølgelse, herunder brudd på besøksforbud, rammes av bestemmelsen, se HR-2018-112-A avsn. 12–13.³²²

3.4.4 Sammenfatning

Handlingsalternativet «andre krenkelser» i lovteksten utgjør overbegrepet til psykisk vold. Krenkelsesbegrepet er vidt definert, og synes primært å avgrenses gjennom hvorvidt handlingen bidrar til å skape eller opprettholde en mishandlingssituasjon gjennom å gjøre offeret redd.³²³ Hvorvidt en handling er en «krenkelse» kan dermed ikke vurderes isolert etter handlingens *art*, men også på bakgrunn av *konteksten* krenkelsen utspiller seg i, som hvorvidt offeret tidligere har blitt utsatt for krenkelser og dermed er særlig sårbar for nye krenkelser. Som punkt 3.5 og 3.6 vil illustrere, er dette sentralt i vurderingen av hvorvidt krenkelsene utgjør «mishandling». Skillet mellom vilkårene «krenkelser» og «mishandler» synes dermed å være flytende.³²⁴

Krenkelsesbegrepet er ikke begrenset til psykisk vold, men slik atferd synes i både forarbeidene og høyesterettspraksis å utgjøre den største underkategorien.³²⁵ Det er imidlertid vanskelig å trekke et tydelig skille mellom psykisk vold og andre typer krenkelser, både ikke-straffbare

³¹⁸ Avsn. 24.

³¹⁹ Se nederst punkt 3.4.2, og 3.5.4.3.

³²⁰ Avsn. 11.

³²¹ Fra LH-2017-16937, opprettholdt av Høyesterett.

³²² Slik også forarbeidene legger til grunn, se punkt 3.2.

³²³ Forarbeidene (se punkt 3.4.2), Rt. 2010 s. 949, HR-2018-112-A.

³²⁴ Tilsvarende Aas og Andersen (2017) s. 12.

³²⁵ Ibid. s. 57.

trusler og brudd på besøksforbud, samt de øvrige ikke-fysiske handlingskategoriene i gjerningsbeskrivelsen («trusler, tvang og frihetsberøvelse»). Høyesterett bruker for øvrig ikke handlingskategoriene «trusler, tvang og frihetsberøvelse» i konkrete domsavgjørelser, men opererer ofte med to handlingstyper: fysisk vold og psykisk vold.³²⁶ I kapittel 6 diskuteres disse uklarhetene ved bestemmelsen.³²⁷

Verken lovgiver eller Høyesterett har definert begrepet psykisk vold gjennom generelle kriterier. Psykisk vold kan basert på rettskildene heller forstås som et sett med *typetilfeller* med visse fellestrekk.³²⁸ Høyesterettspraksis og Kvinnevoldsutvalget viser at psykisk vold utgjør et vidt spekter av ulike typer handlinger og unnlater, som kontrollering, overvåkning, trusler, nedverdiggende kallenavn og behandling, tvang, utskjelling og aggressivitet, å være vitne til vold mot andre (indirekte vold), materielle krenkelser og personforfølgelse. Begrepet synes ikke å være uttømmende definert, og slike handlinger kan heller forstås som *typiske tilfeller* av psykisk vold etter bestemmelsen.

Det kan videre pekes på enkelte fellestrekk ved disse handlingene. Det er handlinger som *typisk* utspiller seg i et mishandlingsforhold, og som ved å gjøre offeret utrygg og redd, bidrar til å gi gjerningspersonen en makt og kontroll over offeret. Kvinnevoldsutvalget omtaler derfor slike handlinger som *makt- og kontrollstrategier*. Handlingene må videre forstås innenfor rammene av partenes konkrete relasjon og tidligere historikk. Dersom gjerningspersonen tidligere har utøvd vold mot offeret, kan en isolert sett mindre alvorlig handling – å løfte knyttneven eller å true offeret med å vaske munnen med Zalo – lettere være psykisk vold enn dersom gjerningspersonen ikke tidligere har utøvd slik vold.

Samlet sett er begrepet psykisk vold etter strl. § 282 noe vidt og uskarpt. I praksis ligger terskelen, det «reelle» vilkåret, i hvorvidt slike handlinger utgjør «gjentatt eller alvorlig mishandling» av offeret. Disse to straffalternativene gjennomgås i det følgende. Etersom kjernen i bestemmelsen er straffalternativet «gjentatt mishandler», vies mest plass til dette.

3.5 Når utgjør ren psykisk vold «gjentatt mishandling»?

3.5.1 Innledning

Straffalternativet «gjentatt mishandler» innebærer at flere krenkelser samlet sett kan utgjøre «mishandling» av offeret.³²⁹ I det følgende undersøkes når flere handlinger forstått som psykisk

³²⁶ F.eks. Rt. 2013 s. 879 avsnittene 30–31, HR-2019-621-A avsn. 18.

³²⁷ Se særlig punkt 6.3.2.

³²⁸ Å definere et begrep gjennom typetilfeller kalles i rettsfilosofien for *denotasjonsangivelser*, Eng (2007) s. 130, eller *oppregnede definisjoner*, Koflaath (2004) s. 72–74. Denotasjonsangivelser står i motsetning til *konnotasjonsangivelser*, som definerer begreper gjennom generelle kriterier.

³²⁹ Punkt 3.1.

vold – trusler, verbal trakassering, aggressiv atferd, å være vitne til vold mot andre og lignende – innebærer «gjentatt mishandling» av offeret.

Ifølge både lovgiver og Høyesterett utgjør straffalternativet «gjentatt mishandler» kjernen i bestemmelsen. Bestemmelsen er likevel primært myntet på mishandling som skjer ved både fysisk og psykisk vold, og ren psykisk mishandling kan dermed sies å utgjøre en randsone av dette straffalternativet.³³⁰

Først undersøkes lovteksten og forarbeidene (3.5.2) og vurderingstemaet Høyesterett har utviklet (3.5.3). Deretter gjennomgås høyesterettspraksis om gjentatt mishandling ved ren psykisk vold (3.5.4), før straffalternativet sammenfattes (3.5.5).

3.5.2 «Mishandler» – voldsutøvelsen sett fra offerets perspektiv

Den psykiske volden må utgjøre «gjentatt mishandling» av offeret.

Ordet «gjentatt» refererer som nevnt til de enkelte krenkelsene og ikke til mishandlingen.³³¹ En alminnelig språklig forståelse av «gjentatt[e]» krenkelser tilsier at gjerningspersonen må utøve minst to krenkelser.³³² Ifølge departementet stiller ikke vilkåret krav til at samme handlingsalternativ er overtrådt flere ganger.³³³ Dette innebærer at mishandling ved ren psykisk vold kan skje ved en kombinasjon av ulike typetilfeller, eksempelvis trusler, overvåkning og nedsettende kallenavn. Slike kombinasjoner er også det vanligste i rettspraksis.³³⁴ Vilkalet «gjentatt» stiller ifølge lovgiver ikke krav til nærhet i tid mellom handlingene.³³⁵ For øvrig er vilkåret viet liten oppmerksomhet i rettskildene, og synes å ha begrenset selvstendig funksjon for grensene for straffansvaret.

Det sentrale vilkåret er «mishandler». Etter en alminnelig språkbruk omfatter ordet en rekke typer handlinger som alvorlig skader eller krenker en person. I Bokmålsordboka er synonymer «behandle brutalt, bruke vold (på), skamfere».³³⁶ Formuleringen «behandle brutalt» er vid, og tilsier at begrepet omfatter andre handlinger enn fysisk vold. En slik forståelse underbygges av

³³⁰ Ibid.

³³¹ Ibid.

³³² Tilsvarende Jacobsen mfl. (2020) s. 80.

³³³ Ot.prp. nr.113 (2004–2005) s. 45.

³³⁴ Punkt 3.5.4.

³³⁵ Ot.prp. nr.113 (2004–2005) s. 45–46. I praksis vektlegger Høyesterett hyppigheten av krenkelsene, se punkt 3.5.4.

³³⁶ Bokmålsordboka, «mishandle».

at mishandlingen etter gjerningsbeskrivelsen kan skje ved både «tvang, trusler og frihetsberøvelse», ved siden av «vold».

Ordlyden «mishandler» er likevel en ganske kraftig betegnelse, og tilsier det skal mye til for at ren psykisk vold – som gjentatte krenkende kallenavn og trusler – rammes. For øvrig er ordet noe vidt, og gir begrenset veiledning i hvordan vurderingen skal foretas i praksis, eksempelvis hvor lenge atferden må pågå eller hvor hyppig krenkelsene må skje.³³⁷ Det er dessuten uklart hvorvidt ordlyden «mishandler» bare stiller krav til gjerningspersonens handlemåte, eller også til virkninger for offeret.³³⁸ Ordlyden må presiseres gjennom det øvrige rettskildematerialet.

Lovgiver har ikke definert vilkåret «mishandler». Lovgivers begrunnelse for å innføre straffebudet gir imidlertid veiledning i hvordan vilkåret skal forstås.

Det var som nevnt Kvinnevoldsutvalget som foreslo straffebudet.³³⁹ Utvalget pekte på to trekk som gjorde at de alminnelige straffebudene om vold ikke fanget opp den komplekse virkeligheten ofre for vold i nære relasjoner lever i: volden omfatter typisk flere handlinger enn fysisk vold, som psykisk vold og ikke-straffbare trusler. I tillegg må volden forstås som et «helhetlig og komplekst» mønster, ved at det er «summen av voldslovbrudd – det at [offeret] hele tiden lever under trusselen om voldsbruk – som kjennetegner vold[en]».³⁴⁰

I utredningens kapittel 5 gjennomgår utvalget forskning om hvordan vold i nære relasjoner oppleves for ofrene. Utvalget peker innledningsvis på at volden er «svært variert og sammensatt» og at både hvilke typer handlinger volden omfatter, samt varigheten av volden, kan variere.³⁴¹

Deretter gjennomgår utvalget fire trekk som særpreger voldsutøverens handlinger. For det første lever ofrene ofte med en konstant trussel om vold, som innebærer at «man ikke kan se hver voldsepisode som en isolert hendelse», men at også frykten for hva som kan skje er sentralt. For det andre er vold og kjærlighet mellom partene ofte tett sammenvevd, der voldsutøverens kjærlighetsuttrykk kan bidra til å opprettholde og legitimere voldsutøvelsen. For det tredje preges voldsutøvelsen av at mannen legger skylden for volden på kvinnen, samtidig som at kvinnen ofte påtar seg skyld for volden. For det fjerde er den skjeve maktbalansen mellom

³³⁷ Se kritikk av ordlyden i Øyen (2019) s. 525–526, Jacobsen mfl. (2020) s. 79–80, Gröning og Jacobsen (2021) s. 124–127. Også lovgiver påpeker at ordlyden «mishandler» er vag i NOU 1983:57 s. 120.

³³⁸ Tilsvarende Øyen (2019) s. 525–526.

³³⁹ Punkt 3.2.

³⁴⁰ NOU 2003:31 s. 144.

³⁴¹ Ibid. s. 49.

partene sentralt, ved at den nære relasjonen gir voldsutøveren mulighet til å manipulere offeret og få makt over henne på en annen måte enn ved vold mellom fremmede parter.³⁴²

Justisdepartementet fulgte som nevnt i hovedsak opp Kvinnevoldsutvalgets begrunnelse for straffebudet.³⁴³ Departementet uttalte at det ikke skulle stilles krav til at krenkelsene påfører offeret skader på legeme eller helse, fordi vurderingen ikke burde bero på om offeret har tålt belastningen ved krenkelsen eller ikke.³⁴⁴ Departementet kommenterte ikke hvorvidt mishandlingen må føre til *andre* følger for offeret eller hvordan straffbarhetsvurderingen for øvrig skal gjøres.

Justiskomiteen tiltrådte departementets lovforslag uten særlige merknader, og sa seg enig i at straffebudet burde fange opp «kompleksiteten ved denne typen vold».³⁴⁵ Dette gjentas av Justisdepartementet ved videreføringen av bestemmelsen i straffeloven 2005.³⁴⁶

Selv om det i forarbeidene gjennomgående understrekes at psykisk vold skal rammes av bestemmelsen, drøftes det ikke hvorvidt *ren* psykisk vold kan utgjøre mishandling. Lovgivers forståelse av mishandlingen som et helhetlig mønster, der offerets fryktpølse settes i sentrum, åpner likevel opp for at mishandlingen også kan skje ved ren psykisk vold.

Oppsummert er ordlyden «gjentatt mishandler» vid, og forarbeidene gir få operasjonelle kriterier for hvordan vurderingen skal gjøres i praksis. Vilåret er presisert gjennom høyesterettspraksis, som jeg skal gå over til nå.

3.5.3 Vurderingstema i Høyesterett: et regime av kontinuerlig frykt

Høyesterett har avsagt en rekke dommer om den nedre grensen for straffalternativet «gjentatt mishandler». I HR-2019-621-A³⁴⁷ avsn. 18 oppsummeres rettstilstanden slik:

«Bedømmelsen skal ta opp i seg både karakteren og omfanget av tiltaltes adferd samt hvordan den påvirker den fornærmede. Sentralt står om handlingene samlet sett «danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et 'regime' preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold», se for eksempel Rt-2013-879 avsnitt 30. Høyesterett

³⁴² Ibid. s. 49–50.

³⁴³ Punkt 3.2.

³⁴⁴ Ibid. s. 40, 46.

³⁴⁵ Innst.O.nr.10 (2005–2006) pkt. 2.

³⁴⁶ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 198.

³⁴⁷ Dommen behandles i punkt 3.5.4.3.

terett har flere ganger også understreket at bestemmelsen ikke rammer enhver kritikkverdigg adferd, heller ikke om den er gjentakende. Ordlyden – «mishandler» – viser at bestemmelsen «bare omfatter mer kvalifiserte forhold», se for eksempel Rt-2013-329 avsnitt 13. Og dersom krenkelsene utelukkende er av psykisk art, skal det «en god del mer til» enn om krenkelsene også er fysiske, se Rt-2013-879 avsnitt 31.»

I HR-2019-1936-U viste ankeutvalget til dette sitatet, for så å gjenta at «[d]et kreves altså at tiltaltes handlinger samlet sett gjør at fornærmede lever i et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold».³⁴⁸ Formuleringen «regime av frykt» synes dermed å være vurderingstemaet for om krenkelsene samlet sett innebærer gjentatt mishandling av offeret.³⁴⁹

Høyesterett anvendte «regime av frykt»-formuleringen for første gang ved straffutmålingen for vold i nære relasjoner, og bygde formuleringen på Kvinnevoldsutvalgets utredning gjennomgått i forrige punkt.³⁵⁰ Høyesterett har ikke forklart hva de legger i ordet «regime». Rent språklig vekker uttrykket assosiasjoner til en politisk ledelse eller styreform (eksempelvis et «autoritært regime»), og i en overført betydning en måte å styre eller kontrollere andre på.³⁵¹ At regime skal bestå av «utrygghet og frykt» tilsier at offeret må føle seg *styrt eller kontrollert* av frykten for ny vold. En slik forståelse har støtte i Kvinnevoldsutvalget utredning, der utvalget beskrev hvordan «frykten for hva som kan eller vil skje blir en del av voldsutøverens maktutøvelse og svært sentral i den virkeligheten kvinnene og barna lever i».³⁵²

Slik synes også Høyesterett å anvende vurderingstemaet i konkrete saker. I en nyere domsavgjørelse, HR-2022-1932-U, vurderte Høyesteretts ankeutvalg hvorvidt tingretten hadde anvendt bestemmelsen riktig. Ankeutvalget uttalte at tingretten, helt riktig, hadde vurdert «sammenhengen de konkrete hendelsene inngikk i, stadig opp mot spørsmålet om det som skjedde skapte utrygghet og frykt for vold».³⁵³ Det må altså gjøres en fortløpende vurdering av om de konkrete krenkelsene skaper «utrygghet og frykt for vold» hos offeret. I andre saker har Høyesterett uttalt at vurderingen skal fange opp «konsekvensene for fornærmedes liv»,³⁵⁴ også formulert som «hvordan atferden [har] påvirket fornærmede».³⁵⁵ Straffalternativet «gjentatt mishandler» kan

³⁴⁸ Avsn. 15.

³⁴⁹ Se også Rt. 2013 s. 879 avsn. 30, HR-2018-112-A avsn. 18, HR-2022-1932-U avsn. 15, HR-2022-2297-A avsn. 37.

³⁵⁰ Se Rt. 2004 s. 844 avsn. 13, Rt. 2010 s. 129 avsn. 21.

³⁵¹ Se eksempelvis Det Norske Akademis Ordbok, «regime».

³⁵² NOU 2003:31 s. 49, 144.

³⁵³ Avsn. 15.

³⁵⁴ HR-2019-1787-A avsn. 21.

³⁵⁵ HR-2019-621-A avsn. 18.

på denne bakgrunn forstås som et *følgedelikt*, det vil si at vurderingen ikke bare beror på gjerningspersonens handlemåte, men også om handlemåten har bestemt skapt en virkning for offeret (kontinuerlig frykt og utrygghet).³⁵⁶

For at et slikt fryktregime er skapt, må krenkelsene ifølge Høyesterett utgjøre et «sammenhengende handlingsmønster» og ikke «isolerte enkeltepisoder».³⁵⁷ Dette beror på en samlet vurdering av alle krenkelsene offeret har blitt utsatt for, ikke bare de mest alvorlige voldsepisodene. Også «mindre krenkelser» skal vurderes.³⁵⁸ Straffalternativet utgjør dermed en såkalt *enhetsforbrytelse*, i betydningen av at flere enkelthandlinger utgjør én straffbar enhet.³⁵⁹

I Rt. 2013 s. 879 kom Høyesterett til at selv om vurderingstemaet «regime av frykt» særlig tar sikte på fysisk vold eller en kombinasjon av fysisk og psykisk vold, får det også anvendelse i saker om ren psykisk vold.³⁶⁰ Dette gjentas i en rekke dommer.³⁶¹

Det kan spørres om regime-vurderingen er annerledes for ren psykisk vold enn der offeret også er utsatt for fysisk vold. Dette var temaet i Rt. 2013 s. 879. Førstvoterende uttaler først at ved ren psykisk vold er det «tilstrekkelig» at frykten er begrenset til å gjelde nye psykiske krenkelser.³⁶² Offeret behøver altså ikke å frykte fysisk vold for at den psykiske volden utgjør «gjentatt mishandling». I avgjørelsen opphevet Høyesterett lagmannsrettens domsavgjørelse blant annet fordi lagmannsretten hadde vektlagt at regimet var «preget av frykt for fysisk vold».³⁶³ Lagmannsretten hadde imidlertid ikke funnet det bevist at domfelte hadde utøvet fysisk vold mot fornærmede, og det var ifølge førstvoterende «uforklart» hvorfor fornærmede også opplevde frykt for fremtidige fysiske voldshandlinger.³⁶⁴ Dommen kan forstås som at dersom offeret bare er utsatt for psykisk vold, kreves det en nærmere begrunnelse for hva som ligger til grunn for offerets frykt for fysisk vold.³⁶⁵ For øvrig synes vurderingstemaet å være sammenfallende.

³⁵⁶ Tilsvarende Øyen (2019) s. 525–526.

³⁵⁷ HR-2017-1792-U avsn. 14.

³⁵⁸ Rt. 2013 s. 329 avsn. 13, HR-2019-1936-U avsn. 15, HR-2018-112-A avsn. 18.

³⁵⁹ Røstad (1993) s. 54, 266. Se også Rt. 1992 s. 978 (s. 979).

³⁶⁰ Avsn. 30.

³⁶¹ HR-2019-621-A avsn. 18, HR-2019-1787-A avsn. 18, HR-2019-1936-U avsn. 14, HR-2021-879-U avsn. 16.

³⁶² Ibid.

³⁶³ Avsn. 37.

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Tilsvarende Sæther (2016) s. 532. I LH-2018-156876 formuleres vurderingstemaet ved ren psykisk vold som at «det sentrale er i hvilken grad den som rammes må leve under et «regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt» for vold *eller* nye psykiske krenkelser» (min utheving).

Ved ren psykisk vold er imidlertid *terskelen* høyere enn der offeret også er utsatt for fysisk vold. Høyesterett har flere ganger understreket at ordet «mishandler» viser at bestemmelsen ikke rammer enhver kritikkverdig atferd, men «bare [...] mer kvalifiserte forhold».³⁶⁶ Ifølge Høyesterett skal det «en god del mer til» der offeret bare er utsatt for psykisk vold.³⁶⁷ I en nyere domsavgjørelse, HR-2019-1936-U, uttaler førstvoterende at det skal «mer til»,³⁶⁸ uten at han spesifiserer om han med dette mener å senke den nedre terskelen for straffansvaret for ren psykisk vold. Terskelangivelsen er uansett noe skjønnsmessig formulert, og gir liten veiledning i konkrete saker. Den nedre terskelen kan best illustreres med eksempler fra Høyesterett, som jeg skal undersøke i neste punkt.

3.5.4 Høyesterettspraksis om psykisk mishandling

3.5.4.1 Innledning

Høyesterett har i løpet av det siste tiåret avsagt en rekke dommer om den nedre grensen for straffalternativet «gjentatt mishandler». I de fleste sakene har gjerningspersonen utøvd både fysisk og psykisk vold mot offeret,³⁶⁹ og bare et fåtall gjelder ren psykisk vold. I det følgende gjennomgås høyesterettsavgjørelsene om ren psykisk vold, der det særlig undersøkes hvilke momenter som vektlegges i vurderingen og hvor den nedre terskelen trekkes.³⁷⁰

Det er mange måter å strukturere den videre gjennomgangen på. Mishandling ved ren psykisk vold utgjør et bredt spekter av ulike typetilfeller, både når det gjelder hvilke handlinger psykisk vold kan utgjøre,³⁷¹ relasjonen mellom gjerningspersonen og offeret,³⁷² samt øvrige momenter. Ettersom det i rettspraksis synes å trekkes et skille basert på hvem offeret er, gjennomgås først psykisk vold mot *barn* (3.5.4.2), deretter psykisk vold mot *nåværende og tidligere partnere* (3.5.4.3).³⁷³ Deretter ser jeg kort på dommer der Høyesterett har opphevet lagmannsrettens domsavgjørelse grunnet manglende domsgrunner (3.5.4.4).

³⁶⁶ HR-2019-621-A avsn. 18.

³⁶⁷ Ibid.

³⁶⁸ Avsn. 14.

³⁶⁹ Se eksempler på slike dommer i fotnote 196.

³⁷⁰ Jeg har i tillegg funnet ni lagmannsrettsdommer om ren psykisk mishandling etter strl. § 282 i Lovdata. I fem av dommene var fornærmede et barn som var vitne til vold mot en nærstående (indirekte vold), se LE-2017-68515, LE-2018-88575, LF-2020-170749, LE-2020-176404 og LG-2021-186096 (samtlige domfellelser). De resterende fire dommene gjaldt annen type psykisk vold, se LH-2017-45202, LB-2020-35409, LB-2021-7629 (samtlige frikjennelser) og LH-2018-156876 (domfellelse). Lagmannsrettsdommene vil av plasshensyn ikke gjennomgås.

³⁷¹ Punkt 3.4.3.

³⁷² Punkt 3.3.

³⁷³ Det finnes andre ofre enn disse to gruppene, eksempelvis foreldre eller venner som bor med gjerningspersonen, punkt 3.2. Det finnes imidlertid bare høyesterettsdommer om ren psykisk vold der offeret er gjerningspersonens barn eller partner.

3.5.4.2 Psykisk vold mot barn

I to dommer har Høyesterett kommet til at ren psykisk vold innebar «gjentatt mishandling» av offeret: Rt. 2010 s. 949 og HR-2017-1792-U.

I Rt. 2010 s. 949 ble en far dømt for grov mishandling i nære relasjoner etter strl. 1902 § 219 annet ledd (som tilsvarende strl. 2005 § 283) mot sin datter på 13–15 år. Datteren hadde i halvannet år vært vitne til en rekke fysiske og psykiske krenkelser mot moren («indirekte» vold),³⁷⁴ i tillegg til selv å bli utsatt for kontrollerende atferd, trusler om vold, overvåkning og verbale krenkelser som «hore» og «udugelig».³⁷⁵ I subsumsjonen siterte Høyesterett lagmannsretten, som igjen siterte tingretten.³⁷⁶ Tingretten vektla at atferden hadde foregått «over lengre tid» (1,5 år) og at de ulike krenkelsene mot datteren hadde hatt «preg av å være et sammenhengende og vedvarende handlingsmønster» hvor faren hadde «kontrollert hele familiens atferd og familieliv».³⁷⁷ Vurderingen berodde altså på en konkret vurdering av krenkelsenes alvorlighet og art, mishandlingens lengde og hvordan krenkelsene påvirket fornærmedes liv.³⁷⁸

I HR-2017-1792-U gjelder et lignende sakskompleks. I saken opprettholdt ankeutvalget lagmannsrettens domfellelse etter strl. 1902 § 219 første ledd (som tilsvarende strl. 2005 § 282). Domfelte hadde over en periode på ca. 4,5 år mishandlet både sin tidligere ektefelle og deres fire barn. Faren hadde utøvd både fysisk og psykisk vold mot kona og den eldste datteren. Han ble imidlertid også dømt for mishandling av de tre yngste barna, som enten i hovedsak (to av barna) eller utelukkende (et barn) hadde blitt utsatt for psykisk vold.³⁷⁹ Ifølge lagmannsretten hadde de tre yngste barna «levd med en utrygghet for hva tiltalte kunne gjøre» mot dem eller eldstedatteren, der et av barna hadde forklart at hun «pleide å grue seg til ferier av frykt for hva tiltalte kunne komme til å gjøre og at hun var redd for at han skulle gi [søsteren] bank».³⁸⁰ Faren kunne reise seg fra matbordet og «fyre løs» verbalt for deretter å gå inn på rommet sitt, og barna ventet ofte på at faren skulle «eksplosere i sinne».³⁸¹ I vurderingen av om dette utgjorde mishandling, siterte Høyesterett lagmannsretten:

³⁷⁴ Se punkt 3.4.2, 3.4.3.7.

³⁷⁵ Avsn. 3.

³⁷⁶ Avsn. 26.

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Tilsvarende Aas og Andersen (2017) s. 62. Om lovanvendelsen for grov mishandling etter strl. 1902 § 219 (2) (strl. 2005 § 283), se avsn. 29.

³⁷⁹ Se LH-2017-16937 under «Tiltalens post», der barnet «B» ikke ble utsatt for fysisk vold.

³⁸⁰ Ibid.

³⁸¹ Ibid.

«Den utøvde vold har ikke vært særlig grov, men det psykiske presset de fornærmede har levd under i fire og et halvt år har vært utmattende. Det har ført til redusert livsutfoldelse, redusert selvbilde, redsel og frykt.»³⁸²

Sentralt i vurderingen var barnas opplevelse av volden – å leve med et psykisk press – og ikke grovheten av krenkelsene i seg selv. I tillegg varte mishandlingen i 4,5 år, en betydelig lengre periode enn i Rt. 2010 s. 949 (1,5 år). Selv om dette ikke spesifiseres i domsslutningene, må det dessuten ha spilt inn i vurderingen at de fornærmede var barn, og gjerningspersonen var barnas far. Ofrene var særlig sårbare og avhengige av gjerningspersonen, og dermed i kjernen av det bestemmelsen er ment å verne («det relasjonelle aspektet»)³⁸³.

Saken inntatt i Rt. 2013 s. 329 gjelder et noe spesielt tilfelle av ren psykisk vold mot barn. En far hadde mellom 1988–2001 utsatt sin sønn for fysisk vold, samt kallenavn som «fjollehode», «hengerøv» og «idiot».³⁸⁴ Den fysiske volden opphørte i 2001, mens skjellsordene fortsatte frem til 2010. Høyesterett kom til at faren også hadde mishandlet sønnen gjennom skjellsordene i perioden 2001–2010. Førstvoterende pekte på at det ifølge forarbeidene skal gjøres en samlet vurdering av handlingene, der også mindre alvorlige krenkelser er relevante dersom de bidrar til å skape frykt og utrygghet hos offeret.³⁸⁵ Skjellsordene ville ifølge førstvoterende ikke «isolert sett» kvalifisert som mishandling, men ettersom gutten hadde «vokst opp under farens regime med en kombinasjon av uforutsigbart raseri og fysisk vold», og krenkelsene hadde gått som en «rød tråd gjennom livet til sønnen», var det naturlig å se handlingene som et «samlet bilde».³⁸⁶ Hvorvidt psykisk vold utgjør mishandling, må altså vurderes på bakgrunn av den tidligere historikken mellom partene, herunder hvorvidt offeret tidligere er utsatt for fysisk vold av gjerningspersonen.

3.5.4.3 *Psykisk vold mot nåværende eller tidligere partnere*

I både HR-2018-112-A og HR-2019-621-A kom Høyesterett til at ren psykisk vold ikke utgjorde «gjentatt mishandling» av offeret. I begge sakene hadde offeret blitt utsatt for én mindre kroppskrenkelse,³⁸⁷ og dommene gjelder *i hovedsak* psykisk vold.

I HR-2018-112-A kom Høyesterett til at tiltaltes fire krenkelser av sin ekskjæreste ikke innebar gjentatt mishandling. Tiltalte hadde ved en anledning tatt tak i fornærmedes hår, kastet henne i

³⁸² Avsn. 16.

³⁸³ Punkt 3.2.

³⁸⁴ Avsn. 7.

³⁸⁵ Avsn. 11–13.

³⁸⁶ Ibid.

³⁸⁷ HR-2018-112-A og HR-2019-621-A, begge avsn. 11.

bakken, truet henne og ødelagt mobiltelefon hennes.³⁸⁸ Ved den andre hendelsen hadde han oppsøkt fornærmede til tross for ilagt besøksforbud.³⁸⁹ Ved den tredje hadde han fulgt etter fornærmede på et kjøpesenter, og ved den fjerde skallet til fornærmedes nye kjæreste i hennes påsyn.³⁹⁰ Ifølge førstvoterende var det ikke tvilsomt at handlingene hadde gjort fornærmede «redd og ... svært utrygg», og at tiltalte viste «mangel på respekt for henne og liten forståelse for den frykt han utsatte henne for».³⁹¹ Førstvoterende kom imidlertid til at handlingene ikke hadde et slikt «alvor og omfang» at de kunne anses som mishandling. Han vektla både antall krenkelser (fire), at de tre siste krenkelsene (av psykisk art) var «mindre alvorlige». Han pekte dessuten på at de tre siste krenkelsene lå et stykke unna kjerneområdet for bestemmelsen, fordi krenkelsene ikke hadde skjedd i hjemmet og gjerningspersonen ikke lenger var en del av fornærmedes nærmeste krets.³⁹² Av «en viss betydning» var dessuten at handlingene ikke syntes å være planlagte.³⁹³

Dommen skiller seg fra de ovennevnte dommene (der den psykiske volden utgjorde «gjentatt mishandling») på flere punkter. Fornærmede var ikke et barn som bodde med gjerningspersonen, men en ekskjæreste som ikke lenger var i gjerningspersonens nærmeste omgangskrets. Hun var dermed ikke sårbar og ikke lenger i kjernen av bestemmelsen. I tillegg var det snakk om fire, relativt separate handlinger, som ikke kunne sies å kontrollere luften som offeret levde i. Offerets opplevelse av volden var dermed samlet sett mindre alvorlig.

I HR-2019-621-A kom Høyesterett under dissens 3–2 til at en manns daglige psykiske krenkelser av sin utenlandske ektefelle i en periode på fire måneder ikke utgjorde gjentatt mishandling. Mannen hadde kjeftet, kommet med nedverdiggende uttalelser, vekket kvinnen i løpet av natten og truet med å kaste kvinnen ut av landet og å ta fra henne sitt arbeid.³⁹⁴ Førstvoterende (flertallet på 3) pekte på at omfanget var stort og «utvilsomt» hadde skapt utrygghet og frykt i fornærmede.³⁹⁵ Også sammenhengen de inngikk i gjorde dem «særlig krenkende».³⁹⁶ Krenkelsene ble likevel betegnet som «ikke [...] spesielt alvorlig», fordi det var snakk om «nedverdiggende og dominerende oppførsel, stort sett i form av verbale utfall».³⁹⁷

³⁸⁸ Avsn. 11.

³⁸⁹ Avsn. 12.

³⁹⁰ Avsn. 13–14.

³⁹¹ Avsn. 25.

³⁹² Avsn. 24–25.

³⁹³ Høyesterett nedsubsumerte handlingene til strl. §§ 168 bokstav b, 263, 266, 271, 272 og 351. Enkelte av disse straffebudene behandles i kapittel 4.

³⁹⁴ Ibid.

³⁹⁵ Avsn. 20.

³⁹⁶ Avsn. 16.

³⁹⁷ Avsn. 19.

Førstvoterende pekte videre på at ettersom fornærmede nylig hadde kommet til Norge fra en annen kultur, hadde begrenset nettverk og manglende innsikt i norsk språk og forhold, rammet krenkelsene henne «spesielt hardt». Saken utgjorde dermed et «grensetilfelle».³⁹⁸ Offerets særskilte sårbarhet senket altså terskelen for straffbar psykisk mishandling. Førstvoterende kom likevel til at krenkelsene ikke utgjorde mishandling, der han avslutningsvis sammenlignet saksforholdet med HR-2018-390-A (som gjaldt straffutmåling).³⁹⁹ I saken hadde domfelte utøvd fysisk vold mot samboeren sin, i tillegg til å utsette henne for en «total kontroll som satte henne i konstant ubalanse og frykt» i åtte måneder. Ifølge førstvoterende var saksforholdet i HR-2018-390-A «klart mer graverende» enn det aktuelle saksforholdet, både fordi det var utøvd fysisk vold og fordi krenkelsene pågikk over en vesentlig lengre periode.⁴⁰⁰ Førstvoterende konkluderte dermed med at den psykiske volden ikke var tilstrekkelig alvorlig til å utgjøre mishandling.

Mindretallet på to dommere sluttet seg til at saken var et grensetilfelle, men kom til at krenkelsene utgjorde mishandling.⁴⁰¹ Annenvoterende pekte dels på at et sentralt formål med bestemmelsen var å straffebelegge psykisk vold,⁴⁰² dels på at det forelå en «markert ubalanse i forholdet mellom de to som gjorde fornærmede særlig sårbar», og at tiltaltes «utnyttelse av fornærmedes uvitenhet og hensynsløse bruk av trusler» gjorde saken alvorlig.⁴⁰³

Dommen illustrerer at det må gjøres en konkret helhetsvurdering av en rekke forhold, som alvorligheten, hyppigheten og sammenhengen krenkelsene oppstår i, offerets individuelle sårbarhet og lengden på mishandlingen. *Dissensen* illustrerer hvor utfordrende det er å trekke den nedre grensen for straffbar psykisk vold, nettopp fordi grensen trekkes etter en slik konkret og individuell helhetsvurdering.

³⁹⁸ Avsn. 21.

³⁹⁹ Avsn. 22.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ Avsn. 30.

⁴⁰² Avsn. 33.

⁴⁰³ Avsn. 32–34.

3.5.4.4 Opphevelse av lagmannsrettens domfellelse grunnet manglende domsgrunner

Det kan til slutt nevnes fire avgjørelser der Høyesterett har opphevet lagmannsrettens domsavgjørelse som følge av manglende domsgrunner, jf. strpl. §§ 40 og 343 nr. 8. Selv om avgjørelsene gjelder lagmannsrettens saksbehandling og ikke lovanvendelse, gir vurderingene likevel veiledning i hvilke momenter som er relevante i straffbarhetsvurderingen.⁴⁰⁴

I HR-2019-1787-A hadde lagmannsretten domfelt en mann for mishandling av sin ektefelle i en periode på 11 måneder. Ved siden av én fysisk voldsepisode, hadde lagmannsretten beskrevet tiltalte som «svært sjalu» og «kontrollerende og konfronterende».⁴⁰⁵ Ifølge Høyesterett var denne atferden «sterkt kritikkverdig, men ikke uten videre straffbar», særlig fordi innslaget av vold var begrenset og forholdet dermed lå i det nedre sjiktet i bestemmelsen.⁴⁰⁶ Atferden var ifølge førstvoterende beskrevet for generelt, der lagmannsretten skulle ha vurdert «blant annet hyppigheten av sjalusiutbruddene, aggressiviteten til tiltalte og konsekvensene for fornærmedes liv».⁴⁰⁷ Vurderingen må altså ta utgangspunkt i de konkrete handlingene gjerningspersonen har utsatt offeret for. Å være sjalu eller aggressiv er ikke i seg selv straffbar psykisk vold, det må gjelde en kvalifisert aggresjon, som utspiller seg hyppig og som påvirker fornærmedes liv.

I den allerede nevnte Rt. 2013 s. 879 opphevet Høyesterett lagmannsrettens domfellelse grunnet manglende domsgrunner. Lagmannsretten skulle ifølge Høyesterett blant annet ha drøftet «fornærmedes opptreden i forbindelse med de verbale konfrontasjonene mellom ektefellene».⁴⁰⁸ Som ved fysisk vold, kan dermed såkalt provokasjon og retorsjon, det vil si at offeret selv har bidratt til den straffbare handlingen, ha betydning for om den psykiske volden er straffbar.⁴⁰⁹

Rekkevidden av Rt. 2013 s. 879 kommenteres i Rt. 2014 s. 1009. I saken hadde tiltalte riktignok utøvd både fysisk og psykisk vold mot offeret,⁴¹⁰ men ettersom vurderingstemaet er sammenfallende for ulike typer krenkelser, kan dommen ha overføringsverdi for ren psykisk mishandling. I anken til Høyesterett gjorde domfelte gjeldende at lagmannsretten ikke hadde vurdert handlingene i lys av fornærmedes «aggressive legning og hennes voldsbruk». Ankeutvalget

⁴⁰⁴ Domsgrunner har betydning for ankedomstolens mulighet til å prøve rettsanvendelsen under skyldspørsmålet, jf. strpl. §§ 306 og 314 (2). Dersom beskrivelsen er så mangelfull at ankedomstolen ikke kan prøve rettsanvendelsen, vil dommen normalt oppheves, jf. § 343 (2) nr. 8, Keiserud (2022) kommentar til strpl. § 40.

⁴⁰⁵ Avsn. 21.

⁴⁰⁶ Avsn. 21–23.

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ Avsn. 38–39.

⁴⁰⁹ Tilsvarende Sæther (2016) s. 532. Ved fysisk vold er provokasjon og retorsjon regulert i strl. § 271 (2) som en straffrihetsregel, les mer i Matningsdal (2022).

⁴¹⁰ Avsn. 9.

avviste anken, og pekte på at lagmannsretten hadde konkludert med at «forholdet mellom domfelte og fornærmede etter hvert utviklet seg i en retning der partene *ikke lenger var likeverdige*, men der «regimet av vold og utrygghet» kom mer gradvis». ⁴¹¹ Det fulgte derfor «samlet sett» at lagmannsretten ikke fant hold i anførselen. ⁴¹² Betydningen av offerets opptreden synes dermed å avhenge av hvorvidt partene er likeverdige eller ikke, det vil si hvorvidt det finnes en maktskjevhet i forholdet. Dette gjenspeiler Kvinnevoldsutvalgets uttalelser om at «[m]aktforskjellen mellom partnerne [er] sentral for forståelsen av volden». ⁴¹³

Til slutt kan HR-2019-1936-U nevnes, der Høyesterett opphevet lagmannsrettens domfellelse av en mors krenkelser av sine tre barn. Lagmannsretten hadde ifølge Høyesterett ikke beskrevet «intensiteten, omfanget og alvoret» av morens handlinger. ⁴¹⁴ Lagmannsretten hadde vektlagt at moren har truet barna «med fratagelse av goder dersom de ikke gjorde som hun sa». ⁴¹⁵ Ankeutvalget mente at vektleggingen av dette forholdet var «egnet til å skape tvil om retten har benyttet en for lav terskel for hva som kreves for domfellelse». ⁴¹⁶ De uttalte videre:

«Foreldre skal naturligvis ikke bruke uttrykk som «bortskjemte drittunger», men det må ha betydning for totalvurderingen om uttrykk som dette benyttes for å sjikanere eller intimidere barna, eller om de fremkommer som en reaksjon på atferd som gir rimelig grunn for en verbal reaksjon.» ⁴¹⁷

Gjerningspersonens formål med krenkelsene – om krenkelsene fremkommer som en «rimelig reaksjon» på offerets opptreden eller er ment å sjikanere eller intimidere offeret – er altså relevant i mishandlingsvurderingen.

3.5.5 Sammenfatning

De gjennomgåtte høyesterettsavgjørelsene gjelder ulike typetilfeller og er avgjort etter relativt konkrete vurderinger. Dette gjør det utfordrende å indusere en enhetlig formel eller regularitet for når ren psykisk vold utgjør «gjentatt mishandling» av offeret. Den samlede praksisen gir likevel grunnlag for enkelte slutninger. ⁴¹⁸

⁴¹¹ Ibid. Ankeutvalgets egen kursivering.

⁴¹² Ibid.

⁴¹³ NOU 2003:31 s. 50.

⁴¹⁴ Avsn. 21.

⁴¹⁵ Avsn. 19

⁴¹⁶ Ibid.

⁴¹⁷ Avsn. 20.

⁴¹⁸ Slutningene gjøres ved en kombinasjon av det som i rettskildelæren omtales som *parallelltolkning*, som innebærer å søke likheter og forskjeller i faktum mellom de ulike dommene, og dommenes *konstruerte ratio decidendi*, det vil si å søke en «den beste forklaring» på dommene, Høgberg (2019) s. 274–281.

Hvorvidt den psykiske volden utgjør «gjentatt mishandling» av offeret, gjøres i samtlige dommer etter en konkret og skjønnsmessig helhetsvurdering av en rekke momenter.⁴¹⁹ Momentene kan noe grovt inndeles i tre grupper (i) offerets sårbarhet og avhengighet av gjerningspersonen, (ii) alvorligheten og omfanget av gjerningspersonens handlemåte og (iii) i hvilken grad handlemåten har skapt utrygghet og frykt hos offeret.

(i) Offerets sårbarhet og avhengighet av gjerningspersonen

Mishandlingsvurderingen synes å ta utgangspunkt i offerets individuelle sårbarhet og avhengighet av gjerningspersonen, jf. eksempelvis HR-2019-621-A avsn. 21 og HR-2018-112-A avsn. 24. Dette innebærer at de samme psykiske krenkelsene kan være straffbare ovenfor et offer og straffrie ovenfor et annet. En slik individualisert atferdsnorm kan sies å harmonere med rettsgodet bestemmelsen skal verne, det vil si det særlige skadepotensialet vold i nære relasjoner kan ha på grunn av offerets emosjonelle nærhet og avhengighet til gjerningspersonen.⁴²⁰ Jo mer sårbar og avhengig offeret er av gjerningspersonen, desto mer klanderverdig og dermed straffverdig er den psykiske volden.⁴²¹

I de eneste tre domsavgjørelsene der ren psykisk vold innebar «gjentatt mishandling» av offeret, var offeret et barn som gjerningspersonen hadde en omsorgsrolle overfor.⁴²² Psykisk vold mot barn kan dermed sies å være en kjerne i bestemmelsen.⁴²³ For øvrig må det gjøres en konkret vurdering av offerets sårbarhet og partenes maktforskjell, jf. HR-2019-621-A. Er ikke partene lenger i en nær relasjon, skal det mer til, jf. HR-2018-112-A. Er offeret tidligere utsatt for fysisk vold av gjerningspersonen, skal det mindre til, jf. Rt. 2013 s. 329.

(ii) Alvorligheten og omfanget av handlemåten

Det må videre gjøres en vurdering av alvorligheten og omfanget av den psykiske volden, jf. HR-2019-1787-A avsn. 21 og HR-2019-621-A avsn. 21. Det er den kumulative effekten av krenkelsene over tid som utgjør det straffbare forholdet – et fryktregime – og ikke de konkrete episodene i seg selv. Dette innebærer at selv små handlinger som skjer systematisk over tid samlet sett kan utgjøre mishandling, jf. Rt. 2013 s. 329. Atferden må likevel være «kvalifisert

⁴¹⁹ Tilsvarende Jacobsen mfl. (2020) s. 81, Mæhle (2019) s. 141. Se også HR-2022-1932-U avsn. 17, der Høyesterett sier at det skal gjøres en helhetsvurdering.

⁴²⁰ Punkt 3.2.

⁴²¹ Som Mæhle (2019) påpeker, skaper «avhengighet [og] ... sårbarhet ... en arena for å utøve makt og kontroll fra den sterke parten», s. 130. Med «straffverdig» menes graden av bebreidelse som kan rettes mot gjerningspersonen, Eskeland (2017) s. 142.

⁴²² Punkt 3.5.4.2.

⁴²³ Tilsvarende Jacobsen mfl. (2020) s. 81, Aas og Andersen (2017) s. 86–88.

klanderverdig», og det er for eksempel ikke tilstrekkelig at gjerningspersonen er «sjalu og aggressiv», jf. HR-2019-1787-A avsn. 21.

I konkrete saker har Høyesterett vektlagt en rekke momenter tilknyttet gjerningspersonens handlemåte, som alvorligheten og karakteren av de enkelte krenkelsene,⁴²⁴ gjerningspersonens formål med handlingene,⁴²⁵ konteksten handlingene utspiller seg i⁴²⁶ og fornærmedes egen oppreden⁴²⁷. Videre vektlegges den totale varigheten av den psykiske volden,⁴²⁸ hyppigheten/intensiteten⁴²⁹ og det totale antallet krenkelsler.⁴³⁰

(iii) Hvorvidt handlingene har skapt utrygghet og frykt hos offeret

Sentralt i de gjennomgåtte dommene er hvorvidt den psykiske volden har gjort at offeret lever med en «kontinuerlig utrygghet og frykt» for nye krenkelsler. Offerets emosjonelle opplevelse av volden må altså vurderes, og straffalternativet «gjentatt mishandling» utgjør som nevnt et følgedelikt.⁴³¹

Høyesterett har ikke presisert hva «frykt» er eller hvordan det skal vurderes hvorvidt offeret har opplevd slik frykt. Høyesteretts konkrete vurderinger av offerets frykt gjøres dessuten ganske kortfattet, eksempelvis at handlingene «utvilsomt skapt[e] utrygghet og frykt»,⁴³² at «fornærmede ble redd og følte seg svært utrygg»⁴³³ og at handlingene «skapte et psykisk press».⁴³⁴ I enkelte dommer har domstolen imidlertid pekt på at offerets liv er endret eller at offeret har tilpasset seg gjerningspersonens levemåte.⁴³⁵ Dessuten synes Høyesterett å vurdere offerets frykt i sammenheng med handlingenes alvorlighet og omfang, samt partenes tidligere historikk og konkrete relasjon, og dermed om offeret hadde «grunn» til å føle seg redd.⁴³⁶ De ulike momentene synes altså å flyte noe over i hverandre.

⁴²⁴ HR-2019-621-A avsn. 19, HR-2019-1936-U avsn. 20, HR-2018-112-A avsn. 25.

⁴²⁵ HR-2019-1936-U avsn. 20, HR-2018-112-A avsn. 25.

⁴²⁶ HR-2019-621-A avsn. 21, HR-2018-112-A avsn. 25, HR-2016-540-U avsn. 15.

⁴²⁷ Rt. 2013 s. 879 avsn. 38–39, Rt. 2014 s. 1009, HR-2019-1936-U.

⁴²⁸ HR-2019-621-A avsn. 22, Rt. 2010 s. 949 avsn. 25.

⁴²⁹ HR-2019-1787-A avsn. 23, HR-2019-1936-U avsn. 21, se også Rt. 2012 s. 835 avsn. 19.

⁴³⁰ HR-2018-112-A avsn. 25

⁴³¹ Punkt 3.5.3.

⁴³² HR-2019-621-A avsn. 20.

⁴³³ HR-2018-112-A avsn. 25.

⁴³⁴ HR-2017-1792-U avsn. 16.

⁴³⁵ F.eks. HR-2016-540-U avsn. 16.

⁴³⁶ Se også HR-2017-667-A (om både fysisk og psykisk vold) der Høyesterett i avsn. 27 uttaler at atferden «utvilsomt har gitt fornærmede grunn til frykt» (min utheving).

«Prototype» av psykisk mishandling

Høyesterett konkrete og sammensatte helhetsvurdering av forholdene i den enkelte sak synes å være egnet til å fange opp lovgivers ønske om å fange opp «kompleksiteten og helheten» ved mishandling i nære relasjoner. Dette gjør det imidlertid vanskelig å oppstille en presis nedre terskel for straffbar psykisk vold.⁴³⁷ I senere saker kan man trolig best klarlegge den nedre terskelen ved å sammenligne faktum i saken man har foran seg med faktum i tidligere saker, noe som i rettskildelæren omtales som *parallelltolkning*.⁴³⁸ En lignende metode er å oppstille et kjernetilfelle, eller en *prototype*, av straffbar psykisk vold, og deretter spørre hvor mange likhetstrekk som foreligger mellom prototypen og tilfellet man har for hånden.⁴³⁹ Basert på rettskildene kan kjernen i straffbar gjentatt mishandling ved ren psykisk vold sies å være der (i) sårbare ofre som er emosjonelt og praktisk avhengig av gjerningspersonen (typisk barn) (ii) som følge av formålsrettede, krenkende og hyppige psykiske krenkelser over tid (iii) lever med en daglig frykt for nye krenkelser.

3.6 Når utgjør psykisk vold «alvorlig mishandling»?

Selv om kjernen i straffeloven § 282 er den sammenhengende og vedvarende mishandlingen av offeret («gjentatt mishandling»), kan én enkeltepisode rammes dersom den utgjør «alvorlig mishandling» av offeret.⁴⁴⁰ I det følgende skal det undersøkes når (og eventuelt om) én psykisk krenkelse kan utgjøre «alvorlig mishandling» av offeret.

I gjerningsbeskrivelsen er de ulike handlingsalternativene «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser» likestilte, og ordlyden synes dermed ikke i seg selv å være til hinder for at én psykisk krenkelse kan utgjøre «alvorlig mishandling». En naturlig språklig forståelse av ordene «alvorlig» og «mishandler» lest i sammenheng taler likevel for at straffalternativet oppstiller en høy terskel, og høyere enn ved straffalternativet «gjentatt mishandler». Dette tilsier at én enkeltstående psykisk krenkelse bare unntaksvis kan rammes av bestemmelsen. En trussel om at «jeg skal drepe deg», synes for eksempel etter ordlyden ikke å utgjøre «alvorlig mishandling» av offeret.

⁴³⁷ Tilvarende Aas og Andersen (2017) s. 67.

⁴³⁸ Høgberg (2019) s. 277. Et eksempel på slik parallelltolkning etter strl. § 282 finnes i HR-2019-621-A avsn. 22–23, omtalt i punkt 3.5.4.3.

⁴³⁹ Bergo (2022) s. 55–58. Lovgiver anvender en slik prototype for å definere vilkåret «mishandler» ved videreføringen av bestemmelsen i strl. 2005, der det uttales at «[d]et *karaktéristiske* ved handlinger som rammes av bestemmelsen, er at [...]» (min kursivering), Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 198.

⁴⁴⁰ Punkt 3.1.

Ifølge Kvinnevoldsutvalget karakteriseres vold i nære relasjoner ved at den gjentar seg over tid.⁴⁴¹ Justisdepartementet kom imidlertid til at straffebudet også skulle ramme enkeltstående krenkelser.⁴⁴² Departementet pekte på at én krenkelse kunne være like straffverdig som flere krenkelser, fordi det var særlig «det relasjonelle aspektet» som gjorde at handlingen burde innføres i et eget straffebud.⁴⁴³ I tillegg kunne én krenkelse være tilstrekkelig til å skape frykt hos offeret, og bevismessige hensyn talte dessuten for en slik ordning.⁴⁴⁴ På samme måte som ved gjentatt mishandling, trekker dermed departementet frem andre aspekter enn selve handlemåten til gjerningspersonen. Dette tilsier at alle typer krenkelser, også psykisk vold, kan utgjøre «alvorlig mishandling» av offeret.

I spesialmerknadene uttales det at vurderingen av hvorvidt én krenkelse utgjør mishandling, beror på handlingens objektive grovhet samt om den er egnet til å skape frykt for nye krenkelser.⁴⁴⁵ Dette gjentas ved videreføringen av bestemmelsen i straffeloven 2005.⁴⁴⁶ Heller ikke her skilles det mellom fysisk og psykisk vold.

I Rt. 2014 s. 695, som gjaldt fysisk voldsutøvelse, kom Høyesterett på bakgrunn av forarbeidene til at det må gjøres en toleddet vurdering av for det første handlingens objektive grovhet og for det andre hvorvidt handlingen er egnet til å skape frykt for nye krenkelser.⁴⁴⁷ Formuleringen «egnet til» innebærer ifølge Høyesterett at det ikke er et vilkår at handlingen faktisk har skapt frykt hos offeret for nye lignende hendelser.⁴⁴⁸ Straffalternativet kan på denne bakgrunn forstås som et *faredelikt*, det vil si at det er tilstrekkelig at handlingen *kan* føre til en skade på offeret.⁴⁴⁹ Straffalternativet «alvorlig mishandling» skiller seg dermed fra straffalternativet «gjentatt mishandler», som stiller krav til at krenkelsene *faktisk* skapte frykt og utrygghet hos offeret (et *følgedelikt*).⁴⁵⁰

Dette toleddede vurderingstemaet gjentas i HR-2018-112-A avsn. 17 og HR-2019-1787-A avsn. 18, begge om fysisk vold.⁴⁵¹

⁴⁴¹ NOU 2003:31 s. 49.

⁴⁴² Ot.prp. nr.113 (2004–2005) s. 40.

⁴⁴³ Ibid.

⁴⁴⁴ Ibid.

⁴⁴⁵ Ibid. s. 45.

⁴⁴⁶ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 198, 434.

⁴⁴⁷ Avsn. 13–14, 18–19.

⁴⁴⁸ Avsn. 15.

⁴⁴⁹ Gröning mfl. (2019) s. 134.

⁴⁵⁰ Punkt 3.5.3–3.5.4.

⁴⁵¹ Den fysiske volden utgjorde «alvorlig mishandling» i Rt. 2014 s. 695 (avsn. 19–21), men ikke i HR-2018-112-A (avsn. 18) og HR-2019-1787-A (avsn. 19).

I Rt. 2013 s. 879 opphevet Høyesterett lagmannsrettens domfellelse av en manns mishandling av sin samboer.⁴⁵² Lagmannsretten hadde bare vist til én psykisk voldsepisode, der tiltalte «ved minst en anledning nattertid [hadde] insistert[...] på at hun skulle stå opp, og at hun da ble sittende naken på en stol i stuen mens tiltalte skjelte henne ut over lang tid».⁴⁵³ Om denne krenkelsen uttaler Høyesterett:

«Det kan etter omstendighetene ikke utelukkes at enkelthandlinger er alvorlige nok til å rammes av bestemmelsen, jf. Rt-2011-34 avsnitt 21 og 24. Men jeg forstår domspremissene slik at denne hendelsen alene ikke er funnet tilstrekkelig til at tiltaltes atferd omfattes av bestemmelsen. Dette er jeg enig i.»⁴⁵⁴

Ifølge førstvoterende var den aktuelle handlingen ikke «tilstrekkelig» til å utgjøre «alvorlig mishandling». Høyesterett synes med andre ord ikke å avskrive handlingen på grunn av sin art (psykisk), men ut ifra sitt omfang (at den ikke var «tilstrekkelig»). Dette tilsier at også Høyesterett åpner for at ren psykisk vold kan utgjøre «alvorlig mishandling» av offeret.⁴⁵⁵

Samlet sett synes rettskildene å åpne for at én enkeltepisode av psykisk vold kan utgjøre «alvorlig mishandling» av offeret. Vurderingen beror på to vilkår, den psykiske krenkelsens objektive grovhet og om handlingen var «egnet til å skape frykt for nye krenkelser».

Ved straffalternativet «gjentatt mishandling» har Høyesterett lagt til grunn at det skal «en god del mer til» for at ren psykisk vold utgjør mishandling enn der offeret også er utsatt for fysisk vold.⁴⁵⁶ Denne forskjellsbehandlingen mellom psykisk og fysisk vold kan trolig overføres til straffalternativet «alvorlig mishandling». Sett i lys av ordlyden «alvorlig mishandler», skal det nok i praksis svært mye til for at én enkelt psykisk krenkelse kan rammes. På bakgrunn av Rt. 2013 s. 879 må handlingen være grovere enn å sitte naken på en stol og bli utskjelt over lang tid. I lys av formålet med bestemmelsen må det trolig dreie seg om en uprovosert handling overfor et særlig sårbart offer som er så grov at den er egnet til å traumatisere offeret i lang tid.⁴⁵⁷

At én enkelt psykisk krenkelse kan rammes av bestemmelsen, innebærer at straffebudets virkeområde er svært vidt. Det kan spørres om dette er hensiktsmessig, se kapittel 6.

⁴⁵² Dommen gjennomgås i punkt 3.5.3, 3.5.4.4.

⁴⁵³ Avsn. 36.

⁴⁵⁴ Ibid.

⁴⁵⁵ Tilsvarende Sæther (2016) s. 531.

⁴⁵⁶ Punkt 3.5.3.

⁴⁵⁷ Lignende Fredriksen (2021) s. 266.

3.7 Sammenfatning

Siktemålet med dette kapitlet har vært å undersøke når ren psykisk vold er straffbart etter straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner.

Den straffbare handlingen består delvis av et middel (psykisk vold) og delvis av et kvalifiserende element («alvorlig eller gjentatt mishandler»). Basert på forarbeider og rettspraksis kan middelet – den psykiske volden – i korthet forstås som ulike handlingstyper som, gjennom å gjøre offeret utrygg og redd, bidrar til å gi gjerningspersonen en makt og kontroll over offeret. Dette kan være kontroll, overvåkning, trusler, tvang, verbal trakassering, aggressivitet, å være vitne til vold mot andre («indirekte» vold), materielle krenkelser og personforfølgelse.⁴⁵⁸

Selv om straffbar psykisk vold i prinsippet kan skje ved én enkelt psykisk krenkelse (straffalternativet «alvorlig mishandler»), er nok den praktiske hovedregelen at krenkelsene må skje gjentatte ganger over tid for å være straffbare (straffalternativet «gjentatt mishandler»).⁴⁵⁹ Det er slike *handlingsmønstre* som gir gjerningspersonen en makt og kontroll over offeret, og som dermed legger grunnlaget for en vedvarende fryktfølelse og mulige psykiske skadevirkninger hos offeret (selv om det ikke kreves at slike psykiske skadevirkninger inntreffer).⁴⁶⁰ Også ved gjentatt psykisk vold er imidlertid terskelen høy. Det kreves at de psykiske krenkelsene er alvorlige, pågått over tid, utført mot et sårbart offer, og samlet sett skaper en «kontinuerlig frykt og utrygghet» hos offeret. Den nedre terskelen beror etter rettspraksis på en konkret helhetsvurdering av alle forhold tatt i betraktning.⁴⁶¹

Kapitlet har illustrert at den strafferettslige atferdsnormen for psykisk vold etter strl. § 282 er noe komplisert. I kapittel 6 vurderes hvorvidt bestemmelsen kan forbedres. For å få innspill til denne vurderingen, vil jeg først undersøke hvorvidt psykisk vold kan rammes av andre straffebud i straffeloven (kapittel 4), og deretter sammenligne strl. § 282 med tre straffebud om psykisk vold i fremmed rett (kapittel 5).

⁴⁵⁸ Punkt 3.4.4.

⁴⁵⁹ Tilsvarende Aas og Andersen (2017) s. 83.

⁴⁶⁰ Punkt 3.5.2.

⁴⁶¹ Punkt 3.5.5.

4 Oversikt over andre straffebud som kan ramme psykisk vold i nære relasjoner

4.1 Innledning

Som forrige kapittel illustrerte, oppstiller strl. § 282 en høy terskel for når ren psykisk vold utgjør enten «alvorlig eller gjentatt mishandling» av offeret. Dette betyr imidlertid ikke at psykisk vold som ikke når opp til terskelen etter strl. § 282, er lovlig. I det følgende skal jeg undersøke hvorvidt psykisk vold i nære relasjoner kan rammes av andre straffebud.

Ettersom det ikke finnes et allment begrep om psykisk vold i nære relasjoner,⁴⁶² tar jeg utgangspunkt i hvordan denne atferden forstås etter strl. § 282 i den videre undersøkelsen. Psykisk vold er etter strl. § 282 i korthet forstått som ulike handlingstyper som, gjennom å gjøre offeret utrygg og redd, bidrar til å gi gjerningspersonen makt og kontroll over offeret.⁴⁶³ Dette kan være kontroll, overvåking, trusler, ydmykende behandling, verbal trakassering, aggressivitet, vold mot andre («indirekte» vold), materielle krenkelser og personforfølgelse. De ulike handlingstypene skjer som regel gjentatte ganger over tid og i en kombinasjon med hverandre.⁴⁶⁴

Det kan kort nevnes at ved vedtakelsen av strl. § 282 drøftet ikke lovgiver hvorvidt andre straffebud kan ramme slik atferd. Tvert imot uttalte Justisdepartementet at vilkåret «andre krenkelser» (som psykisk vold faller inn under) omfatter handlinger som «inngår i mishandlingsmønstre og som i dag faller utenfor de generelle bestemmelsene».⁴⁶⁵ Spørsmålet er så vidt jeg vet heller ikke berørt i juridisk teori. Høyesterett har ikke drøftet spørsmålet generelt, men har, som dette kapitlet vil illustrere, nedsubsumert psykisk vold til flere andre straffebud.

Gitt den vide definisjonen av psykisk vold etter strl. § 282, kan svært mange straffebud i praksis tenkes å ramme slik atferd, eller i det minste enkelte aspekter ved atferden. Oppgaven gir ikke rom for en fullstendig redegjørelse av samtlige straffebud. Jeg finner det likevel hensiktsmessig å gi en oversikt over det jeg forstår som de mest relevante straffebudene, samt kort drøfte hvorvidt straffebudene egner seg til å fange opp slik atferd. Hovedformålet med kapitlet er å klarlegge når psykisk vold i nære relasjoner er straffbart i norsk rett. I tillegg vil undersøkelsen

⁴⁶² Punkt 1.2.

⁴⁶³ Punkt 3.4.4.

⁴⁶⁴ Punkt 3.5.4.

⁴⁶⁵ Ot.prp. nr.113 (2004–2005) s. 40. Lovgiver har i enkelte andre dokumenter nevnt straffebud som kan ramme psykisk vold, se forarbeidene til barneloven § 30 (Ot.prp. nr.104 (2008–2009) s. 38–39) og handlingsplanen Kunnskapsdepartementet (2021) s. 37. Et svensk lovutvalg om straffansvaret for psykisk vold (Ds 2022:18) gjennomgår dessuten norske straffebud som kan ramme psykisk vold, s. 141–157. Se også oppgavens punkt 2.3.2.3 for GREVIOs vurderinger av hvilke straffebud i norsk rett som oppfyller Istanbul-konvensjonen artikkel 33 om «psychological violence».

bidra til å klarlegge hvorvidt norsk rett oppfyller kriminaliseringsforpliktelsene av psykisk vold etter EMK og Istanbul-konvensjonen (kapittel 2), samt hvorvidt det er behov for endring av den strafferettslige reguleringen av psykisk vold etter strl. § 282 (kapittel 6).

Jeg fokuserer på straffebudene som muligens best egner seg til å fange opp psykisk vold i nære relasjoner, nemlig straffebudene om tvang, trusler og frihetsberøvelse (4.2),⁴⁶⁶ hensynsløs atferd (4.3) og alvorlig personforfølgelse (4.4). Til slutt pekes det kort på øvrige straffebud (4.5).

4.2 Trusler, tvang og frihetsberøvelse

4.2.1 Atferdsnormene

Strl. § 263 om trusler rammer den som «i ord eller handling truer med straffbar atferd under slike omstendigheter at trusselen er egnet til å fremkalle alvorlig frykt».

Den straffbare handlingen består i å «ved ord eller handling truer med straffbar atferd». En naturlig språklig forståelse av ordet «truer» er å forsøke å skremme eller presse noen for å oppnå noe. Bare trusler om «straffbar atferd» rammes, det vil si atferd som rammes av gjerningsbeskrivelsen av et straffebud. I motsetning til tidligere strl. 1902 § 227, stilles det ikke krav til alvorligheten av den straffbare handlingen.⁴⁶⁷ Det stilles heller ikke krav om at trusselen går ut på et spesifikt straffebud.⁴⁶⁸

Trusselen må være «egnet til å fremkalle alvorlig frykt». Ordet «egnet» innebærer at det ikke stilles krav til at offeret faktisk ble redd, men hvorvidt trusselen hadde en generell evne til dette.⁴⁶⁹ Bestemmelsen er dermed utformet som et faredelikt.⁴⁷⁰ I vurderingen av hvorvidt trusselen er egnet til å fremkalle frykt, står trusselens innhold sentralt, der utgangspunktet er hvordan avsenderen og den som trues oppfatter meningsinnholdet.⁴⁷¹ Trusselen må videre tolkes i lys av den konkrete sammenhengen den er fremsatt i, jf. ordlyden «under slike omstendigheter», se videre HR-2019-1922-A avsn. 21.

Strl. § 251 om tvang rammer den som «ved straffbar eller annen urettmessig atferd eller ved å true med slik atferd tvinger noen til å gjøre, tåle eller unnlate noe».

⁴⁶⁶ Av plasshensyn behandles ikke strl. §§ 252, 255 og 264 om *grov* tvang, frihetsberøvelse og trusler.

⁴⁶⁷ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 423.

⁴⁶⁸ Matningsdal (2022) kommentar til § 263 med videre henvisninger.

⁴⁶⁹ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 145.

⁴⁷⁰ Gröning mfl. (2019) s. 134.

⁴⁷¹ HR-2019-1922-A avsn. 21.

Tvangsmiddelet kan både være «straffbar» og «urettmessig» atferd eller trussel om dette. Med «straffbar» forstås i likhet med § 263 handlinger som rammes av gjerningsbeskrivelse i et straffebud. Ifølge forarbeidene betyr «urettmessig atferd» atferd som «rettsreglene tillegger negative virkninger», eksempelvis handlinger som medfører erstatningsansvar. Også trusler om selvmord kan «etter omstendighetene» rammes, ettersom selvmord tillegges negative rettsvirkninger i erstatnings- og forsikringsretten.⁴⁷²

Den straffbare handlingen består i å «tvinge» en annen. Ifølge forarbeidene innebærer vilkåret et krav om at det øves «et slikt trykk på fornærmede at han forholder seg i overensstemmelse med gjerningspersonens vilje i strid med sin egen».⁴⁷³ Bestemmelsen rammer dermed ikke tilfeller der gjerningspersonen påvirker offeret til å gjøre noe hun ønsker av egen fri vilje.⁴⁷⁴ Tvangen kan være både fysisk og psykisk.⁴⁷⁵

Tvangen må gjøre at offeret «gjør, tåler eller unnlater noe». Ordlyden «tåle» og «unnlate» er vide begreper, og tilsier at offeret kan forholde seg rent passivt.⁴⁷⁶ Dersom tvangen medfører konkrete følger, kan andre straffebud dessuten være aktuelle, som straffebudene om voldtekt (§ 291), ran (§ 327) og utpressing (§ 331).⁴⁷⁷

Strl. § 254 om frihetsberøvelse rammer den som «ved innesperring, bortføring eller på annen måte rettsstridig fratrar noen friheten».

Den straffbare handlingen består i å «frata noen friheten», som ifølge lovteksten kan skje ved «innesperring» og «bortføring». Ifølge forarbeidene stilles det ikke krav til frihetsberøvelsens varighet, men likevel slik at ikke «enhver kortvarig» frihetsberøvelse rammes.⁴⁷⁸

Eksempelene «innesperring» og «bortføring» tilsier at frihetsberøvelsen i utgangspunktet må skje ved fysiske midler, og ikke ved trusler eller andre psykiske midler. I Rt. 2002 s. 1707 kom Høyesterett etter en helhetsvurdering til at det forelå frihetsberøvelse selv om fornærmede ikke var underlagt fysiske hindringer i hele perioden, fordi «[f]ornærmede var instruert om å oppholde seg de nevnte steder, og han opplevde det som livsfarlig å forlate disse».⁴⁷⁹ Han hadde

⁴⁷² Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 136.

⁴⁷³ Ibid. s. 134.

⁴⁷⁴ Tilsvarende Rt. 1992 s. 445 (s. 447).

⁴⁷⁵ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 134.

⁴⁷⁶ Tilsvarende Matningsdal (2022) kommentar til § 251.

⁴⁷⁷ Ibid.

⁴⁷⁸ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 137–138.

⁴⁷⁹ s. 1710.

blant annet blitt utsatt for vold og trusler. I Rt. 2005 s. 463 viser førstvoterende til denne avgjørelsen, og uttaler at frihetsberøvelsen i utgangspunktet må skje ved fysiske hindringer, som «innesperring eller ved trusler om en umiddelbar maktanvendelse», men at det etter en samlet, konkret vurdering likevel kan skje uten slike fysiske hindringer.⁴⁸⁰

Frihetsberøvelsen må være «rettsstridig». Dette gir ifølge forarbeidene uttrykk for en alminnelig rettsstridsreservasjon, det vil si at bestemmelsen ikke skal ramme tilfeller som det ikke har vært meningen å ramme med straff.⁴⁸¹ Vilkåret utelukker eksempelvis frihetsberøvelse med hjemmel i lov, som pågripelse og fengsling⁴⁸² og frihetsberøvelse ved gyldig samtykke⁴⁸³.

4.2.2 Passer straffebudene på psykisk vold i nære relasjoner?

Høyesterett har i enkelte saker anvendt § 263 om trusler på atferd i nære relasjoner. I HR-2021-1378-U ble en mann dømt etter § 263 for drapstrusler mot sin ektefelle fremsatt i forbindelse med kroppskrenkelser.⁴⁸⁴ Og i HR-2018-112-A ble tiltalte dømt etter § 263 for å, etter å ha tatt tak i sin ekskjærestes hår og kastet henne i bakken, ha sagt at «han hadde vært grei nå, men at han ikke kom til å være like grei neste gang».⁴⁸⁵

Jeg har ikke funnet eksempler på bruk av §§ 251 eller 254 om tvang og frihetsberøvelse på atferd i nære relasjoner i høyesterettspraksis.

Straffebudene om tvang, trusler og frihetsberøvelse verner ulike sider av den enkeltes psykiske integritet, og kan dermed i utgangspunktet synes å egne seg til å ramme psykisk vold i nære relasjoner. To trekk ved straffebudene gjør at de likevel ikke egner seg så godt til å ramme slik atferd. For det første rammer straffebudene bare enkeltstående handlinger.⁴⁸⁶ Selv om psykisk vold etter § 282 i prinsippet kan skje ved én enkeltstående handling,⁴⁸⁷ synes atferden ofte å utspille seg ved flere krenkelser over tid.⁴⁸⁸

⁴⁸⁰ Avsn. 18.

⁴⁸¹ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 137.

⁴⁸² Regulert i straffeprosessloven kap. 14.

⁴⁸³ Eksempelvis etter psykisk helsevernloven § 2-2.

⁴⁸⁴ Avsn. 17.

⁴⁸⁵ Avsn. 11, 27.

⁴⁸⁶ § 254 om frihetsberøvelse rammer riktignok en *tilstand* som kan skje over en viss periode, og dermed ikke bare enkelthandlinger. Slike straffebud omtales i teorien for tilstandsforbrytelser, Røstad (1993) s. 267. Straffebudet rammer imidlertid ikke flere isolerte enkelthandlinger som én straffbar handling.

⁴⁸⁷ Straffalternativet «alvorlig mishandler», punkt 3.6.

⁴⁸⁸ Tilsvarende Aas og Andersen (2017) s. 83.

For det andre stiller straffebudene relativt høye krav til alvorligheten av de enkeltstående handlingene. Den psykiske volden i nære relasjoner, derimot, består ofte av krenkelser som i seg selv ikke er straffbare, men som på grunn av den samlede effekten av handlingene over tid gjør atferden klanderverdig. Ofte vil enkelttilfeller av psykisk vold i nære relasjoner derfor ikke falle inn under straffebudene om trusler, tvang eller frihetsberøvelse. Det kan pekes på noen eksempler fra rettspraksis etter § 282 for å illustrere dette.⁴⁸⁹

Trusler etter § 263 må som nevnt gjelde «straffbar atferd». I en rekke saker etter strl. § 282 har gjerningspersonen truet offeret med ikke-straffbar atferd, som å «vaske munnen med såpe» eller med selvmord.⁴⁹⁰

Tvangen etter § 251 må skje ved «straffbar» eller «rettsstridig» atferd eller trussel om dette. Tvang i nære relasjoner synes etter rettspraksis ofte ikke å skje ved slike virkemidler. I Rt. 2010 s. 129 hadde tiltalte tvunget fornærmede til å lage mat og å vaske huset om natten,⁴⁹¹ uten at det fremkommer at gjerningspersonen truet med «straffbar» eller «rettsstridig» atferd. Det samme gjelder Rt. 2013 s. 879, der tiltalte hadde «insistert» på at fornærmede skulle stå opp og bli sittende naken på en stol mens han skjelte henne ut over lang tid.⁴⁹² Å «insistere» er noe annet enn å «true» med straffbar» eller «rettsstridig» atferd.

Frihetsberøvelsen i nære relasjoner synes heller ikke å skje ved fysiske hindringer som innesperring eller bortføring, slik § 254 i utgangspunktet krever. I HR-2020-1345-A hadde domfelte utøvd kontroll over fornærmedes daglige livsførsel, der han bestemte hvem hun skulle omgås. I HR-2016-1309-U kontrollerte domfelte også fornærmedes sosialliv, der han stadig sjekket hennes pc og telefon og ringte gjentatte ganger for å sjekke hvor hun var.⁴⁹³ Gjerningspersonens utøver altså som regel en mer *indirekte* form for kontroll av offerets bevegelsesfrihet enn det § 254 krever.

Samlet sett kan altså straffebudene om tvang, trusler og frihetsberøvelse ramme alvorlige enkelttilfeller av psykisk vold i nære relasjoner, men fanger likevel ikke opp den kumulative effekten av mindre alvorlige handlinger som skjer over tid, slik kjernen i den psykiske volden er etter strl. § 282.⁴⁹⁴

⁴⁸⁹ Eksemplene er hentet fra oppgavens punkt 3.4.4.

⁴⁹⁰ Punkt 3.4.3.4.

⁴⁹¹ Avsn. 21.

⁴⁹² Avsn. 36.

⁴⁹³ Punkt 3.4.3.2.

⁴⁹⁴ Tilsvarende vurdering gjør GREVIO for Istanbul-konvensjonen artikkel 33 (punkt 2.3.2.3).

4.3 Hensynsløs atferd

4.3.1 Atferdsnormen

Strl. § 266 om hensynsløs atferd rammer den som «ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd forfølger en person eller på annen måte krenker en annens fred».

Bestemmelsen viderefører strl. 1902 § 390 a,⁴⁹⁵ som ble tilføyd ved lov 3. juni 1955 nr. 2. Tilføyelsen var en direkte følge av Rt. 1952 s. 989 (den såkalte «Telefonsjikanedommen»), hvor en mann hadde ringt opp en tidligere kjæreste og hennes ektemann opptil tolv ganger daglig i en periode på tre måneder. Ifølge Høyesterett var handlingene «forkastelige og ... burde være belagt med straff», men fordi forholdet falt utenfor ordlyden i strl. 1902 § 350, ble mannen frifunnet.⁴⁹⁶ På bakgrunn av dommen ga departementet Straffelovrådet i oppdrag å utrede om det burde innføres et straffebud mot de aktuelle handlingene og fredskrenkelser mer generelt.⁴⁹⁷ Resultatet ble § 390 a, som ifølge forarbeidene gir et generelt vern av den psykiske integriteten.⁴⁹⁸

Gjerningsbeskrivelsen inneholder en straffbar handling og et middel.

Den straffbare handlingen består i å «forfølge en person eller på annen måte krenke en annens fred». Formuleringen «forfølger en person» ble tatt inn i bestemmelsen ved lov 17. juni 2016 nr. 53 samtidig med strl. § 266 a om alvorlig personforfølgelse (se neste punkt). Ifølge departementet var endringen av ren språklig karakter.⁴⁹⁹

En naturlig språklig forståelse av «en annens fred» er en tilstand med ro og stillhet. Å «krenke» en slik tilstand peker mot handlinger som forstyrrer denne freden. Ifølge forarbeidene oppstiller dette vilkåret to begrensninger i straffebudet. For det første faller kroppskrenkelser og økonomiske krenkelser utenfor.⁵⁰⁰ For det andre stilles det krav om at offeret er klar over gjerningspersonens oppførsel.⁵⁰¹ Skjult spionering, avlytting av telefonsamtaler og andre handlinger som offeret ikke er klar over, faller dermed utenfor straffebudet, se tilsvarende HR-2019-563-A avsn. 22.

⁴⁹⁵ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 424.

⁴⁹⁶ s. 989–990.

⁴⁹⁷ Ot.prp. nr.41 (1954) s. 21–24.

⁴⁹⁸ Ibid.

⁴⁹⁹ Prop. 42 L (2015–2016) s. 15.

⁵⁰⁰ Ot.prp. nr.41 (1954) s. 23.

⁵⁰¹ Ibid.

Fredskrenkelsen må for det andre skje «ved skremmende eller plagsom opptreden eller annen hensynsløs atferd» (middelet). Hovedvilkåret er «hensynsløs», og alternativene «skremmende» og «plagsom» utgjør eksempler på slik atferd, jf. ordet «annen».⁵⁰² Ordet «plagsom» kan ifølge forarbeidene være gjentatte sjikanøse telefonoppringninger, som den ovennevnte Telefonsjikanedommen er et eksempel på. «Skremmende» atferd omfatter «falske ulykkelsbidrag», «foranstaltning av nattespøkerier» og andre tilfeller der gjerningspersonen «sjokkerer sine medmennesker».⁵⁰³

Atferden må etter samtlige alternativer være «hensynsløs». Dette kan forstås som å ikke ta hensyn til andre mennesker, eller å være skånselløs, hard eller brutal. Ordlyden er vid og oppstiller få begrensninger på *arten* av atferden. Ordet «hensynsløs» er likevel noe annet en «lite hensynsfull», og ordlyden oppstiller dermed en viss terskel. En slik tolkning har støtte i forarbeidene, som peker på at ordet er en «ganske sterk karakteristikk og vil iallfall som oftest forutsette at adferden helt klart er moralsk forkastelig» og at «dagliglivets små krenkelser» faller utenfor.⁵⁰⁴ Dette er også lagt til grunn i rettspraksis. I Rt. 2014 s. 669 avsn. 17 uttalte Høyesterett at fredskrenkelsen må gå «markert ut over slike ubehageligheter som alminnelig menneskelig samkvem regelmessig kan føre med seg».⁵⁰⁵

Vurderingen beror ifølge forarbeider og rettspraksis på en konkret helhetsvurdering av en rekke momenter, som tid, sted og fornærmedes forhold.⁵⁰⁶ Det skal mindre til dersom atferden skjer om natten eller overfor særlig sårbare personer.⁵⁰⁷ Høyesterett har dessuten vektlagt om handlingen har et aktverdig formål, fornærmedes egen opptreden og den øvrige sammenheng handlingen skjer i.⁵⁰⁸ Selv om atferdens formål er relevant, er det likevel ikke et vilkår at handlingen har et element av «hevne, ondsinnethet eller ren sjikane».⁵⁰⁹ Bestemmelsen kan dekke over et vidt spekter av ulike handlinger, både enkeltstående handlinger og atferd som foregår over tid.⁵¹⁰ Straffebudet omfatter dermed såkalte enhetsforbrytelser, det vil si at flere enkelt-handlinger utgjør én straffbar handling.⁵¹¹

⁵⁰² Ibid., også Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 147.

⁵⁰³ Ot.prp. nr.41 (1954) s. 23–24.

⁵⁰⁴ Ibid.

⁵⁰⁵ Se også HR-2019-1468-U avsn. 21.

⁵⁰⁶ Ot.prp. nr.41 (1954) s. 23, Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 147, Rt. 2010 s. 845 avsn. 14–15.

⁵⁰⁷ Ibid.

⁵⁰⁸ Rt. 2014 s. 669 avsn. 18, HR-2021-1378-U avsn. 15.

⁵⁰⁹ Rt. 2010 s. 845 avsn. 14.

⁵¹⁰ Se Matningsdal (2022) kommentar til § 266 og Minos (1981) for rettspraksis.

⁵¹¹ Røstad (1993) s. 54, 266.

4.3.2 Passer straffebudet på psykisk vold i nære relasjoner?

Høyesterett har i flere saker anvendt § 266 på atferd som utspiller seg i en nær relasjon.

Straffebudet er for det første anvendt der domfelte har utvist plagsom eller skremmende atferd mot en tidligere kjæreste/ektefelle, jf. handlingsalternativet «forfølger en person». Den såkalte Telefonsjikanedommen, som foranlediget straffebudet, gjaldt nettopp et slikt typetilfelle. Rt. 2002 s. 78, som gjaldt straffutmåling, er et annet eksempel. I saken hadde en mann blitt dømt i herredsretten for plagsom atferd mot en tidligere kjæreste. Herredsretten beskrev forholdet som «ren psykisk trakassering og terrorisering av fornærmede».⁵¹² Et lignende tilfelle finnes i Rt. 1991 s. 1463, der domfelte gjennom en periode på 2–3 måneder hadde plaget sin fraseparerte kone med hyppige og sjikanøse telefonoppringninger.

I HR-2018-112-A ble straffebudet anvendt på et tilfelle der tiltalte hadde skallet til fornærmedes nye kjæreste, slik at den nye kjæresten fikk en hevelse og et kutt under venstre øye, i fornærmedes påsyn (såkalt indirekte vold).⁵¹³ Etersom angrepet skjedde mens fornærmede var til stede og på grunn av hennes forhold til tiltalte, utgjorde dette hensynsløs adferd overfor henne.⁵¹⁴ Dommen illustrerer at vurderingen av hvorvidt atferden er hensynsløs, gjøres i lys av partenes nære relasjon og tidligere historikk. Dommen viser dessuten at én enkelthendelse kan rammes av bestemmelsen, og at terskelen synes å være betydelig lavere enn ved straffalternativet «alvorlig mishandler» etter § 282.⁵¹⁵

Også psykisk vold mot ofre som bor med gjerningspersonen kan være hensynsløs atferd etter bestemmelsen. I HR-2019-621-A hadde tiltalte i fire måneder truet, vært aggressiv og behandlet sin utenlandske kone på en nedverdiggende måte.⁵¹⁶ Som redegjort for i punkt 3.5.4.3, var krenkelsene ikke tilstrekkelig alvorlige til å innebære gjentatt mishandling av offeret etter § 282. Førstvoterende uttalte at strl. 1902 § 390 a (som tilsvarende dagens § 266) var aktuell for disse handlingene, men at bevisvurderingen gjorde at de ikke kunne dømmes etter straffebudet.⁵¹⁷

Et annet eksempel finnes i HR-2021-1378-U. Lagmannsretten hadde dømt en mann etter § 266 for å ha «blitt sint over ikke å finne noe han lette etter hjemme hos ektefellen og barna, og at

⁵¹² s. 80.

⁵¹³ Avsn. 14. Lagmannsretten hadde domfelt tiltalte etter § 282 for totalt fire krenkelser, en domfellelse som Høyesterett senere opphevet (punkt 3.5.4.3).

⁵¹⁴ Avsn. 27.

⁵¹⁵ Punkt 3.6.

⁵¹⁶ Avsn. 11.

⁵¹⁷ Avsn. 25.

han hadde kastet ulike gjenstander rundt seg».⁵¹⁸ Høyesterett opprettholdt domfellelsen, og pekte på at atferden manglet et aktverdig formål og «sammenhengen atferden skjedde i» gjorde at det ikke var tvilsomt at atferden var hensynsløs.⁵¹⁹ Førstvoterende forklarer ikke hva han mener med «sammenhengen», men dette virker å være at atferden skjedde i påsyn av barna og kona.

Det kan videre pekes på at lovgiver i relasjon til barneloven § 30 mener at strl. § 266 egner seg til å beskrive psykisk vold mot barn. Barneloven § 30 regulerer innholdet av foreldreansvaret, der tredje ledd tredje punktum forbyr «[b]ruk av vald og skremmende eller plagsam framferd eller annen omsynslaus åtferd overfor barnet». Barne- og likestillingsdepartementets lovforslag lød opprinnelig på et forbud mot «all form for vold, både fysisk og psykisk».⁵²⁰ Flere høringsinstanser pekte på at begrepet psykisk vold falt utenfor den etablerte forståelsen av voldsbegrepet i straffeloven.⁵²¹ Ettersom departementet ønsket «kongruens» mellom straffeloven og barneloven, foreslo de i stedet formuleringen i strl. § 266, som de mente var dekkende for den atferden man ønsker å ramme med begrepet psykisk vold.⁵²²

Også ekspertorganet GREVIO viste til strl. § 266 i sin vurdering av hvorvidt Norge oppfyller kriminaliseringskravene etter Istanbul-konvensjonen artikkel 33, men uten å foreta en konkret vurdering av hvorvidt straffebudet egner seg til å fange opp slik atferd.⁵²³

Samlet sett finnes det flere forhold som gjør at § 266 om hensynsløs atferd egner seg til å ramme psykisk vold i nære relasjoner. I motsetning til straffebudene om trusler, tvang og frihetsberøvelse, rammer straffebudet et vidt spekter av ulike typer handlinger som i seg selv ikke er straffbare, men som på grunn av den kumulative effekten av handlingene utgjør en straffbar handling.⁵²⁴ Bestemmelsen er dessuten ikke begrenset til én type psykisk krenkelse, men fanger opp et ikke-utømmelig spekter av ulike typer handlinger. Straffebudet kan dermed sies å være fleksibel nok til å fange opp det mangefasetterte fenomenet psykisk vold. Som vist ovenfor har også Høyesterett og lovgiver ansett bestemmelsen for å egne seg for slik atferd.

Det kan imidlertid pekes på én forskjell mellom straffebudene, nemlig *rettsgodene* som vernes. § 266 verner *alle* personer og gir et generelt vern mot psykiske krenkelser, både utøvd i nære

⁵¹⁸ Avsn. 15.

⁵¹⁹ Ibid.

⁵²⁰ Ot.prp. nr.104 (2008–2009) s. 13.

⁵²¹ Ibid. s. 33–34, 38.

⁵²² Ibid. s. 38.

⁵²³ Punkt 2.3.2.3.

⁵²⁴ En såkalt enhetsforbrytelse, Røstad (1993) s. 54.

relasjoner og av fremmede. Både rettsgodet og personkretsen etter § 282 er snevrere, der straffebudet bare verner krenkelser som utspiller seg i en *nær relasjon*. I HR-2017-1015-U avsn. 18 uttaler Høyesterett at straffebudet i § 219 er «særlig innrettet mot å beskytte de nære relasjoner. Dette er en interesse de to andre bestemmelsene [strl. §§ 263 og 266] ikke tar opp i seg».⁵²⁵

Straffebudets rettsgode legger som nevnt føringer for tolkningen av et straffebud (en formålsorientert tolkning),⁵²⁶ og de ulike rettsgodene kan dermed få betydning for anvendelsen av § 266 på psykisk vold i nære relasjoner i konkrete saker. Som vist ovenfor, har Høyesterett imidlertid vektlagt både offerets sårbarhet og konteksten handlingene utspiller seg i etter § 266, jf. HR-2018-112-A og HR-2021-1378-U. § 266 synes dermed, i likhet med § 282, til en viss grad å fange opp det «relasjonelle aspektet» som særpreger krenkelser i en nær relasjon.⁵²⁷ I hvilken grad straffebudet gir et dekkende vern mot psykisk vold i nære relasjoner, og hvorvidt bestemmelsen faktisk anvendes i domstolene på slik atferd, krever imidlertid en større utredning enn det jeg har rom for her. Jeg forfølger ikke diskusjonen videre.

4.4 Alvorlig personforfølgelse

4.4.1 Atferdsnormen

Strl. § 266 a om alvorlig personforfølgelse ble tilføyd ved lov 17 juni 2016 nr. 53. Straffebudet ble delvis begrunnet i Istanbul-konvensjonen artikkel 34, som stiller krav til at medlemsstatene kriminaliserer «stalking» («personforfølgelse»)⁵²⁸ Ifølge departementet kan personforfølgelse ha store skadevirkninger for offeret.⁵²⁹ Selv om flere straffebud allerede rammet slik atferd,⁵³⁰ ønsket departementet likevel å innføre et eget straffebud for å tydeliggjøre at det er straffbart og å reflektere alvoret i atferden.⁵³¹

Gjerningsbeskrivelsen inneholder et krav om en straffbar handling og et farekrav.

Den straffbare handlingen består i å «forfølge en annen». Dette må skje ved at gjerningspersonen «truer, følger etter, iakttar, kontakter eller andre sammenlignbare handlinger». Det kreves

⁵²⁵ Domsavgjørelsen gjaldt retten til anke etter strpl. § 323. Se også HR-2022-2297-A, som gjaldt adgangen til å gå utenfor tiltalen etter strpl. § 38. Høyesterett uttaler at interessene etter strl. 1902 § 390 a (som tilsvarende strl. § 266) og § 282 likevel ikke er «vesensforskjellige», avsn. 40.

⁵²⁶ Punkt 1.5.1, 3.2.

⁵²⁷ Punkt 3.2.

⁵²⁸ Prop.42 L (2015–2016) s. 9.

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ Departementet pekte særlig på strl. § 266 om hensynsløs atferd.

⁵³¹ Ibid. s. 9, 15.

bare at gjerningspersonen har gjennomført minst én av disse handlingene, jf. ordet «eller».⁵³² Handlingene må videre skje «gjentatte ganger», og bestemmelsen rammer dermed ikke enkeltstående handlinger. Ifølge forarbeidene skal straffebudet reflektere «det typiske trekket ved personforfølgelse, nemlig at en eller flere typer handlinger som i seg selv kan være mindre alvorlige, gjentas systematisk og over noe tid og dermed innebærer en alvorlig krenkelse av den som rammes».⁵³³ Bestemmelsen utgjør dermed en enhetsforbrytelse, det vil si at flere enkelt-handlinger utgjør én straffbar handling.⁵³⁴

De gjentatte handlingene må være «egnet til å fremkalle frykt eller engstelse». Ordet «egnet» innebærer at det ikke stilles krav til at offeret faktisk har følt frykt eller engstelse⁵³⁵. Bestemmelsen er dermed utformet som et faredelikt.⁵³⁶ Ifølge forarbeidene beror farevurderingen på «situasjonen som helhet», herunder hvorvidt gjerningspersonen tidligere har skadet fornærmede eller andre, intensiteten av forfølgelsen, at tiltalte kjenner til fornærmedes adresse eller familieforhold eller at det fremsettes konkrete trusler.⁵³⁷ I forarbeidene vises det til saksforholdet i Rt. 2013 s. 588 som et eksempel på atferd som kan rammes. I saken ble staten ble dømt for brudd på EMK artikkel 8 for manglende beskyttelse av en kvinne som ble forfulgt av sin ekskjæreste i 6 år.⁵³⁸ Departementet understreker imidlertid at bestemmelsen også rammer mindre alvorlige forhold.⁵³⁹

4.4.2 Passer straffebudet på psykisk vold i nære relasjoner?

I likhet med § 266 om hensynsløs atferd, rammer § 266 a om personforfølgelse den kumulative effekten av flere typer psykiske krenkelser som i seg selv ikke er straffbare, men som samlet innebærer en alvorlig krenkelse av offeret. Denne kumulative effekten av en rekke psykiske krenkelser er nettopp kjernen i psykisk vold i nære relasjoner etter § 282. Personforfølgelse og psykisk vold i nære relasjoner synes dermed til dels å være *overlappende fenomener*, og § 266 a kan egne seg til å ramme visse aspekter ved psykisk vold i nære relasjoner.

⁵³² Ibid. s. 24.

⁵³³ Ibid.

⁵³⁴ Røstad (1993) s. 54, 266.

⁵³⁵ Prop.42 L (2015–2016) s. 24.

⁵³⁶ Gröning mfl. (2019) s. 134.

⁵³⁷ Prop.42 L (2015–2016) s. 24.

⁵³⁸ Punkt 2.2.2.1.

⁵³⁹ Prop.42 L (2015–2016) s. 15.

§ 266 a er likevel begrenset til *personforfølgelse*, og rammer dermed ikke psykisk vold mot ofre som fortsatt bor med gjerningspersonen.⁵⁴⁰ I tillegg rammer straffebudet bare «alvorlig» personforfølgelse, der § 266 om hensynsløs atferd ifølge lovgiver skal anvendes på mindre alvorlige tilfeller.⁵⁴¹ Samlet sett kan straffebudet dermed anvendes på mer alvorlige tilfeller av psykisk vold mot tidligere ektefeller/samboere og andre nære relasjoner som ikke lenger bor med gjerningspersonen.

4.5 Kort om øvrige straffebud

4.5.1 Kapittel 24 om vern av den personlige frihet og fred

Ved siden av straffebudene jeg hittil har gjennomgått, inneholder kapittel 24 enkelte andre straffebud som kan ramme visse aspekter av psykisk vold i nære relasjoner. Av plasshensyn pekes det bare kort på disse.

Strl. § 253 om tvangsekteskap rammer den som ved «vold, frihetsberøvelse, annen straffbar eller urettmessig atferd eller utilbørlig press» tvinger noen til å inngå ekteskap eller en «ekteskapslignende forbindelse». Bestemmelsen kan være aktuell ved press fra foreldre eller andre familiemedlemmer om å inngå ekteskap.⁵⁴² Straffebudene §§ 267 (krenkelse av privatlivets fred) og 267a og 267b (om alminnelig og grov deling av krenkende bilder mv.) verner ulike sider av privatlivets fred,⁵⁴³ som deling av seksuelle bilder på nett (såkalt «hevnporno»⁵⁴⁴). Straffebudene kan være relevante for psykisk vold som foregår på nett. Til slutt kan § 268 om uberettiget adgang eller opphold få anvendelse på tilfeller der gjerningspersonen dukker opp ved offerets hjem.

4.5.2 Kapittel 25 om voldslovbrudd mv.

Ifølge forarbeidene skal straffebudene i kapittel 25 om voldslovbrudd mv. verne den enkeltes fysiske integritet.⁵⁴⁵ Kapitlet inneholder likevel straffebud som også verner den psykiske integriteten, som strl. § 282 om mishandling i nære relasjoner. Det undersøkes derfor kort hvorvidt andre bestemmelser i kapitlet kan ramme psykisk vold i nære relasjoner.

Strl. § 271 om kroppskrenkelse rammer den som «øver vold mot en annen person» eller «på annen måte krenker ham fysisk». Grunnvilkåret for begge straffalternativene er at offeret blir

⁵⁴⁰ En slik avgrensning følger ikke direkte av straffebudet, men kan likevel utledes av ordlyden «forfølger», der det er lite naturlig å si at en gjerningsperson som bor med offeret, «forfølger» henne.

⁵⁴¹ Prop.42 L (2015–2016) s. 15.

⁵⁴² Kunnskapsdepartementet (2021) s. 37 omtaler dette som psykisk vold.

⁵⁴³ Henholdsvis Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 148–149 og Prop.159 L (2020–2021) s. 26, 50–51.

⁵⁴⁴ Prop.159 L (2020–2021) s. 29.

⁵⁴⁵ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 171.

krenket fysisk, jf. formuleringen «på annen måte». Rene sjelelige krenkelser rammes ikke.⁵⁴⁶ Bestemmelsen rammer dermed ikke psykisk vold.

Strl. § 273 om kroppsskade rammer den som «skader en annens kropp eller helse, gjør en annen fysisk maktesløs eller fremkaller bevisstløshet eller liknende tilstand hos en annen». Straffebudet inneholder fire straffalternativer. Straffalternativet «skader en annens kropp» stiller krav til konkrete skadefølger på offerets kropp,⁵⁴⁷ og utelukker dermed rene psykiske skader. Det samme gjør alternativet om «fysisk maktesløs», som ifølge forarbeidene krever «en viss anatomisk eller fysiologisk innvirkning på kroppen».⁵⁴⁸

Handlingsalternativet «skader en annens ... helse» omfatter etter ordlyden mer enn skadefølger på offerets kropp. Etter alminnelig språkbruk kan ordet «helse» forstås som en persons fysiske og psykiske sunnhetstilstand. Ordet «skader» innebærer at handlingene må få en følge for offerets helse (et følgedelikt).⁵⁴⁹ Ifølge forarbeidene rammer straffalternativet «varig forringelse av sunnhetstilstanden», og har selvstendig betydning der skaden er av ren psykisk art.⁵⁵⁰ Bestemmelsen kan dermed få anvendelse på psykisk vold som har gitt offeret en psykisk lidelse, som en angstnevrose eller depresjon.⁵⁵¹ I rettspraksis synes bestemmelsen imidlertid ikke å anvendes på slike tilfeller, og av plasshensyn drøftes ikke dette videre.⁵⁵²

4.5.3 Andre kapitler

Ødeleggelse av offerets personlige eiendeler, såkalt materiell vold, kan være en krenkelse etter strl. § 282.⁵⁵³ Strl. §§ 351-353 om skadeverk kan anvendes for slike krenkelser. I HR-2018-112-A ble en mann dømt for skadeverk etter § 351 ved å ha kastet fornærmedes telefon i bakken.⁵⁵⁴

Enkelte straffebud i kapitlene som verner offentlige interesser (kapitlene 16-23) kan ramme enkelte aspekter ved psykisk vold i nære relasjoner. Særlig aktuell er § 168 om brudd på oppholds- og kontaktforbud eller beslutning om båndlegging. Bestemmelsen gjør det straffbart å

⁵⁴⁶ Ibid. s. 173.

⁵⁴⁷ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 429.

⁵⁴⁸ Ibid.

⁵⁴⁹ Gröning mfl. (2019) s. 133.

⁵⁵⁰ Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 179.

⁵⁵¹ Tilsvarende Fredriksen (2021) s. 251.

⁵⁵² Det siste straffalternativet, «fremkaller bevisstløshet eller liknende tilstand», er mindre relevant for psykisk vold og kommenteres ikke.

⁵⁵³ Punkt 3.4.3.8.

⁵⁵⁴ Avsn. 27.

bryte enkelte typer forbud eller pålegg gitt av offentlig myndighet, deriblant oppholds- og kontaktforbud etter strl. § 57 og besøksforbud etter strpl. § 222a.⁵⁵⁵ Andre relevante straffebud er § 185 om hatefulle ytringer, § 202 om identitetskrenkelse og § 205 om krenkelse av retten til privat kommunikasjon. Av plasshensyn gjennomgås ikke disse straffebudene.⁵⁵⁶

4.6 Sammenfatning

Ved siden av strl. § 282, kan flere andre straffebud ramme atferd forstått som psykisk vold i nære relasjoner. Enkelte straffebud egner seg likevel bedre til å fange opp de særegne aspektene ved denne atferden.

Straffebudene om tvang, trusler og frihetsberøvelse rammer sentrale typetilfeller av psykisk vold. Samtidig rammer straffebudene bare enkeltstående handlinger av en viss kvalitativ styrke, og fanger ikke opp det helhetlige og kontinuerlige mønsteret av mindre alvorlige handlinger som særpreger psykisk vold i nære relasjoner. § 266 om hensynsløs atferd synes å egne seg best til å fange opp denne kumulative effekten av mindre alvorlige handlinger som skjer over tid. Også § 266 a om personforfølgelse fanger opp en slik kumulativ effekt, men fanger ikke opp psykisk vold der offeret bor med gjerningspersonen. Kapittelet har likevel bare gitt et kortfattet overblikk over relevante straffebud, og det kreves en større utredning for å avklare hvorvidt de egner seg til å fange opp atferden, og til hvilken grad straffebudene faktisk anvendes i domstolene.

Ingen av de gjennomgåtte straffebudene er for øvrig utformet særskilt med tanke på psykisk vold i nære relasjoner. Det kan spørres om et slikt straffebud bør innføres i norsk rett, se kapittel 6. For å få innspill til denne vurderingen skal jeg i neste kapittel gjennomgå tre straffebud i fremmed rett som rammer psykisk vold i nære relasjoner.

⁵⁵⁵ Et eksempel på anvendelse av strl. § 168 på atferd i nære relasjoner er HR-2018-112-A avsn. 27.

⁵⁵⁶ Se videre Matningsdal (2022).

5 Straffebud om psykisk vold i fremmed rett

5.1 Innledning

I det siste tiåret har flere land innført eller foreslått å innføre egne straffebud om psykisk vold eller lignende fenomener.⁵⁵⁷ I dette kapittelet skal jeg undersøke hvordan tre land har utformet slike straffebud, og sammenligne straffebudene med strl. § 282, en *komparativ analyse*. Formålet med analysen er å gi et bidrag til en mulig endring av den strafferettslige reguleringen av psykisk vold i strl. § 282 (se kapittel 6).

Med komparasjon menes et sammenlignende studium av retten i ulike rettssystemer.⁵⁵⁸ Kapitlet begrenser seg til en sammenligning av de strafferettslige atferdsnormene om psykisk vold, det vil si hvilke handlinger som rammes av straffebudene. Det finnes mange omkringliggende rettsregler som påvirker hvordan straffebudene fungerer i praksis, som skyldkrav, straffrihetsgrunner og bevisregler. En dekkende komparasjon ville også redegjort for slike regler.⁵⁵⁹ På bakgrunn av formålet med kapitlet, å gi et bidrag til en mulig endring av strl. § 282, mener jeg likevel at en slik isolert sammenligning av atferdsnormene har selvstendig nytteverdi.

Oppgavens snevre rammer gjør at jeg begrenser komparasjonen til tre land: Sverige, Danmark, samt England og Wales. Samtlige land er medlem av Istanbul-konvensjonen og forpliktet til å kriminalisere psykisk vold etter artikkel 33.⁵⁶⁰ Sverige og Danmark har dessuten flere likhetstrekk med Norge, både når det gjelder juridisk metode, materiell strafferett og generelle samfunnsforhold, noe som gjør dem egnet til en sammenligning med norsk rett.⁵⁶¹ England bygger på en såkalt common-law tradisjon (i motsetning til de nordiske landenes sivilrettslige tradisjon), og en sammenligning mellom nordisk og engelsk rett byr på flere metodiske utfordringer.⁵⁶² Ettersom flere land med common law-tradisjon har innført straffebud om såkalt «coercive control»,⁵⁶³ et begrep med flere likhetstrekk med psykisk vold, finner jeg det likevel verdifullt å redegjøre for et eksempel på et slikt straffebud. På grunn av de rettslige forskjellene gjøres redegjørelsen av det engelske straffebudet på et mer overordnet nivå, og jeg redegjør ikke for rettspraksis.

⁵⁵⁷ Se en oversikt over europeiske straffebud om psykisk vold i McGorrery og McMahon (2021) og PDCRCA (2020), og over angloamerikanske straffebud i McMahon og McGorrery (2020). Det kan nevnes at ekspertorganet GREVIO har anbefalt Finland å innføre et straffebud mot psykisk vold, som et finsk lovutvalg nå utreder, GREVIO/Inf(2019)9 avsn. 159 og Finlands Justisdepartement (2021:1) s. 57. Se også The Home Office (2021) s. 60–62.

⁵⁵⁸ Lando (2004) s. 181, Rui (2009) s. 434.

⁵⁵⁹ Rui (2009) s. 451–457.

⁵⁶⁰ Europarådet (2023a).

⁵⁶¹ Boucht (2021) s. 329, Rui (2009) s. 457–458.

⁵⁶² Bogdan (2013) s. 91–118.

⁵⁶³ McMahon og McGorrery (2020).

Etter at de tre straffebudene er gjennomgått (5.2–5.4), sammenlignes de med straffansvaret for psykisk vold etter strl. § 282 (5.5).

5.2 Danmark

Den danske straffeloven (strl.)⁵⁶⁴ inneholdt frem til 1. april 2019 ikke et eget straffebud om psykisk vold. Straffebudene som da kunne ramme slik atferd var ifølge det danske Justisdepartementet strl. §§ 260 og 266 om tvang og trusler, 245 (2) (den som «tilføjer [...] skade på ... helbred») og 213 om krenkelser i familieforhold.⁵⁶⁵

Danmark ratifiserte Istanbul-konvensjonen 11. oktober 2013.⁵⁶⁶ I november 2017 leverte ekspertorganet GREVIO en vurdering av Danmarks etterlevelse av konvensjonen.⁵⁶⁷ Om artikkel 33 påpekte GREVIO at selv om strl. §§ 260, 266 og 245 rammer mer alvorlige former for psykisk vold, var de for snevre til fange opp psykisk vold med lavere intensitet.⁵⁶⁸ De anbefalte derfor Danmark å introdusere et eget straffebud om psykisk vold.⁵⁶⁹

Den 1. april 2019 trådte strl. § 243 om psykisk vold i kraft i kapittel 25 om «Forbrydelser mod liv og legeme».⁵⁷⁰ Det danske Justisdepartementet begrunnet straffebudet med at psykisk vold er like alvorlig og skadelig, og dermed like straffverdig, som fysisk vold.⁵⁷¹ De pekte på at atferden kunne medføre at offeret «langsomt isoleres eller nedbrydes», og at særlig overfor barn kunne dette «forhindre eller ødelægge [...] utviklingen af ... identitet, selvværd og selvtillid».⁵⁷² Selv om det kunne være utfordrende å bevise psykisk vold, var dette ifølge departementet ikke et tilstrekkelig argument for ikke å kriminalisere atferden.⁵⁷³ Straffen er bøter eller fengsel inntil 3 år.

Strl. § 243 oppstiller fire kumulative vilkår, som gjennomgås i det følgende.

⁵⁶⁴ Lovbekendtgørelse 2022-09-28 nr. 1360.

⁵⁶⁵ FT 2018-19, tillegg A, L 139, s. 3–4.

⁵⁶⁶ Europarådet (2023a).

⁵⁶⁷ GREVIO/Inf(2017)14.

⁵⁶⁸ Ibid. avsn. 162. Vurderingen ligner GREVIOs nylig foretatte vurdering av den norske straffeloven (punkt 2.3.2.3).

⁵⁶⁹ Ibid. avsn. 164.

⁵⁷⁰ Lov 2019-03-30 nr. 329.

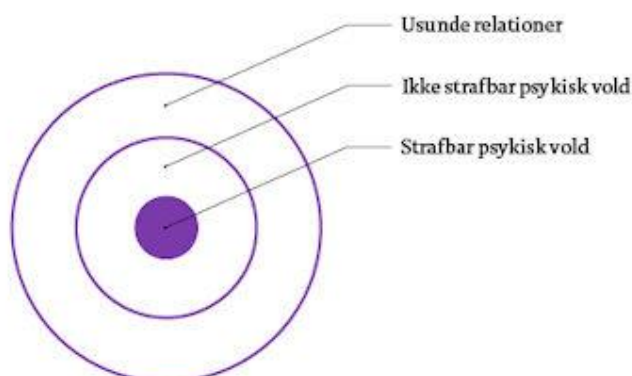
⁵⁷¹ FT 2018-19, tillegg A, L 139, s. 3–4.

⁵⁷² Ibid. s. 4.

⁵⁷³ Ibid.

For det første må gjerningspersonen «tilhøre eller være nært knyttet til» offerets husstand eller ha hatt en slik tilknytning. Ifølge departementet oppleves psykisk vold som særlig inngrepene i disse relasjonene, fordi det er vanskelig å finne et «frirom» fra volden eller å flykte fra den.⁵⁷⁴ Hvorvidt det foreligger en «nær» tilknytning beror på en konkret vurdering, deriblant av hvorvidt partene har felles folkeregisteradresse, om det er et avhengighetsforhold mellom dem, slektskap og om gjerningspersonen ofte kommer til offerets hjem.⁵⁷⁵ Relasjoner som kan omfattes er ektefeller, samboere, pleieforeldre, barn, søsken, tidligere ektefeller som jevnlig kommer innom husstanden eller en onkel som er involvert i barneoppdragelsen.⁵⁷⁶

For det andre må gjerningspersonen utsette offeret for «groft nedværdigende, forulepende eller krænkende adfærd». Hensikten med denne formuleringen var ifølge departementet ikke å fastsette en «almen gældende definition» av psykisk vold, men heller å komme med eksempler på straffbar psykisk vold.⁵⁷⁷ Illustrerende for dette skillet mellom straffbar og ikke-straffbar psykisk vold er en tegning på hjemmesiden til den danske riksadvokaten, der kun atferd som faller i den innerste sirkelen rammes av straffebudet.⁵⁷⁸

Ifølge departementet er de tre begrepene «nedværdigende, forulepende eller krænkende» overlappende. Vurderingen beror både på handlingenes art, omstendighetene rundt handlingene, offerets alder og modenhet (hvis det er et barn), samt partenes relasjon for øvrig. Vurderingen er objektiv, og det er uten betydning hvordan gjerningspersonen eller offeret opplever atferden. Både handlinger og unnlatelser omfattes.⁵⁷⁹

⁵⁷⁴ Ibid. s. 6.

⁵⁷⁵ Ibid. s. 9.

⁵⁷⁶ Ibid.

⁵⁷⁷ Ibid. s. 7.

⁵⁷⁸ Anklagemyndigheden (2022).

⁵⁷⁹ FT 2018-19, tillegg A, L 139, s. 10–11.

Med «nedværdigende» siktes det til handlinger som er egnet til å ydmyke offeret, eksempelvis å åpenlyst behandle offeret dårligere enn andre, tvinge offeret til å gjøre noe mot sin vilje eller som oppleves som uverdigg. Det kreves ikke at andre enn gjerningspersonen er vitne til ydmykelsen. Med «forulempende» menes sjikanerende atferd, som å spre falske rykter, gi feilaktig informasjon til offentlige myndigheter eller sende ut private bilder. Med «krænkende» menes atferd som er egnet til å skade offerets ære eller selvfølelse, eller som for øvrig kan påvirke offerets psykiske integritet på en negativ måte.⁵⁸⁰

Departementet nevner videre et vidt spekter av handlinger som kan omfattes av de ulike begrepene, som isolering fra familie og venner, overvåkning gjennom digitale tjenester/GPS-utstyr, kontrollering, ignorering, nedlatende omtale, trusler, spredning av intime opplysninger og skadeverk.⁵⁸¹

Ved lov 2021-03-13 nr. 415 ble formuleringen «herunder ved udøvelse af negativ social kontrol» tilført i lovteksten. Hensikten var å presisere at lovbestemmelsen rammer tilfeller der gjerningspersonen på bakgrunn av «forestillinger om ærbarhed og/eller familiens generelle status» legger press på offeret til å treffe bestemte livsvalg om ekteskap, bosituasjon eller utdanning og lignende.⁵⁸²

Atferden må videre være «grof». Kravet retter seg mot atferden i sin helhet, og ikke de enkelte handlingene.⁵⁸³

Atferden må for det tredje skje «gentagne gange over en periode». Bestemmelsen omfatter dermed ikke enkeltstående handlinger. Ifølge departementet retter bestemmelsen seg mot atferd som kan oppfattes som et mønster, og som kan karakteriseres som et «regime» preget av utrygghet og frykt for nye krenkelser.⁵⁸⁴ Forarbeidene spesifiserer ikke hvor mange krenkelser offeret må være utsatt for eller hvor lenge atferden må pågå. Det må gjøres en konkret vurdering av blant annet intensiteten av atferden og den potensielle skadevirkningen for offeret. Ved «særlig alvorlige» krenkelser kan «få ganger» være tilstrekkelig, og ved svært hyppige eller intensive episoder kan selv en «meget kort» periode være tilstrekkelig.⁵⁸⁵ Fra danske landsretter er både 4 og 6 måneder ansett som tilstrekkelig lenge (se nedenfor).

⁵⁸⁰ Ibid.

⁵⁸¹ Ibid.

⁵⁸² LFF 2020-12-16 nr. 126, s. 52–53.

⁵⁸³ FT 2018-19, tillegg A, L 139, s. 11.

⁵⁸⁴ Ibid, s. 10. Formuleringen ligner vurderingstemaet «regime av frykt» etter den norske strl. § 282 (punkt 3.5.3).

⁵⁸⁵ Ibid. s. 11.

For det fjerde må atferden være «egnet til utilbørlig at styre den anden». Ordet «styre» skal ifølge forarbeidene forstås som kontrollerende eller dominerende atferd som forhindrer offeret i å utfolde seg fritt. Vilkåret «egnet til» innebærer at det ikke stilles krav til at offeret rent faktisk har blitt styrt eller at atferden har påført offeret psykiske skadefølger.⁵⁸⁶ Ifølge departementet bør ikke straffbarheten avhenge av hvor motstandsdyktig offeret er.⁵⁸⁷ De påpeker også at konkrete psykiske skader er vanskelig å bevise.⁵⁸⁸ Straffebudet utgjør dermed et faredelikt.⁵⁸⁹

For å oppfylle dette vilkåret, må atferden samlet sett være egnet til å påvirke offeret til å gjøre eller tåle noe som ikke er et uttrykk for offerets frie vilje. Offeret kan eksempelvis fratas følelsen av å bestemme over seg selv og sitt liv, få sin selvfølelse nedbrutt eller gjøres avhengig av gjerningspersonen. Gjerningspersonens formål er å få en maktposisjon overfor offeret.⁵⁹⁰

Den styrende adferden må være «utilbørlig». Dette utelukker styring som er en naturlig del av partenes relasjon, som voksnes styring av barn. Foreldrenes atferd kan likevel ha en karakter eller grovhet som går utover det tilbørlige, eksempelvis ved å utsette barnet for hyppige og lange husarrester.⁵⁹¹

I skrivende stund (januar 2023) har den danske Høyesterett ennå ikke avsagt en avgjørelse etter strl. § 243. Det finnes imidlertid en rekke avgjørelser fra underrettsdomstolene. Av plasshensyn gis det to eksempler fra de danske landsrettene.⁵⁹²

I en dom fra 14. oktober 2020 dømte Østre Landsrett en mann for psykisk vold mot sin ekskjæreste i en periode på 6 måneder. Mannen hadde ringt og sendt tekstmeldinger til ekskjæresten opptil førti ganger daglig, der han blant annet kalte henne et «ludder». Videre hadde han dukket opp der hun bodde, overvåket reisene hennes og truet med å ta sitt eget liv hvis hun ikke gjorde som han sa.⁵⁹³

⁵⁸⁶ Ibid.

⁵⁸⁷ Ibid. s. 5.

⁵⁸⁸ Ibid.

⁵⁸⁹ Gröning mfl. (2019) s. 134.

⁵⁹⁰ FT 2018-19, tillegg A, L 139, s. 11.

⁵⁹¹ Ibid. s. 11–12.

⁵⁹² Landsrettene tilsvarende norske lagmannsretter, Universitetsbiblioteket (2018). Se Danner (2021) s. 12–13 og Ds 2002:18 s. 136–140 for flere underrettsavgjørelser.

⁵⁹³ TFK2021.45.

I en annen dom fra Østre landsrett 24. mars 2021 ble en mann dømt for psykisk vold mot sin kjæreste i en periode på 4 måneder. Domfelte hadde blant annet kommet med gjentatte nedverdiggende ytringer om kjæresten og hennes omgangskrets, ikke ønsket at hun skulle ha kontakt med familie og venner, kastet henne ut av sengen og bagatellisert de fysiske skadene hun hadde fått som følge av fysisk vold han hadde utsatt henne for.⁵⁹⁴

Strl. § 243 er kritisert i dansk juridisk teori. Det pekes både på at gjerningsbeskrivelsen er uklar, og at forarbeidene kommer med eksempler som er svært lik dagligdags atferd, noe som gjør grensene for straffansvaret lite forutsigbare.⁵⁹⁵

5.3 Sverige

Den svenske straffeloven (Brottsbalken, BrB)⁵⁹⁶ inneholder ikke et eget straffebud om psykisk vold.

Sverige ratifiserte Istanbul-konvensjonen 1. juli 2014.⁵⁹⁷ I januar 2019 leverte ekspertorganet GREVIO en rapport om Sveriges etterlevelse av Istanbul-konvensjonen.⁵⁹⁸ De konkluderte med at ulike straffebud i Brottsbalken samlet sett oppfyller kravene etter artikkel 33.⁵⁹⁹ I motsetning til anbefalingene til Norge, Danmark og Finland, ble ikke Sverige anbefalt å innføre et eget straffebud om psykisk vold, men heller å sikre en effektiv anvendelse av de eksisterende straffebudene, deriblant ved å trene opp og gi nok ressurser til instansene som håndhever reglene.⁶⁰⁰

I august 2022 leverte et lovutvalg en utredning av hvorvidt det strafferettslige vernet mot psykisk vold burde styrkes i svensk rett.⁶⁰¹ Utvalget konkluderte med at handlinger forstått som psykisk vold i stor utstrekning var straffbare etter Brottsbalken.⁶⁰² De anbefalte likevel å innføre et eget straffebud om «psykisk mishandling».⁶⁰³ Utvalget begrunnet forslaget med at enkelte handlinger forstått som psykisk vold i dag ikke er straffbare, og pekte særlig på den kumulative effekten av flere små, ikke-straffbare handlinger som samlet skaper et handlingsmønster.⁶⁰⁴ I tillegg mente utvalget at et eget straffebud kunne synliggjøre straffansvaret for psykisk vold,

⁵⁹⁴ TfK2021.645.

⁵⁹⁵ Nielsen (2019) s. 109–119, Elholm mfl. (2022) s. 499. Se også Mølbak og Jørgensen (2022).

⁵⁹⁶ Lov 1962:700.

⁵⁹⁷ Europarådet (2023a).

⁵⁹⁸ GREVIO/Inf(2018)15.

⁵⁹⁹ Ibid. avsn. 174–176.

⁶⁰⁰ Ibid. avsn. 178.

⁶⁰¹ Ds 2022:18.

⁶⁰² Ibid. s. 228, 278, 167–246.

⁶⁰³ Ibid. s. 299.

⁶⁰⁴ Ibid. s. 278–280.

og at eksisterende straffebud ikke anvendes på psykiske krenkelser i like stor grad som ordlyden åpner for.⁶⁰⁵

Lovforslaget ble sendt på høring med svarfrist 15. november 2022, og er i skrivende stund (januar 2023) til vurdering hos det svenske Justisdepartementet.⁶⁰⁶ I det følgende gjennomgås utvalgets forslag til straffebudet. Det understrekes at straffebudet ennå ikke er innført i Brottsbalken, og hvorvidt bestemmelsen innføres slik utvalget foreslår, beror på det videre lovforarbeidet.

Straffebudet foreslås innført i Brottsbalken kapittel 3 om brudd på liv og helse § 5a.⁶⁰⁷ Utvalget anvender formuleringen «psykisk mishandling» og ikke «psykisk vold», fordi de peker på at etter Brottsbalken forstås begrepet «vold» allerede forstås som fysisk vold.⁶⁰⁸ Bestemmelsen skal verne offerets psykiske helse og personlige integritet.⁶⁰⁹ Dersom den psykiske volden medfører en medisinsk påvisbar følge hos offeret, skal BrB 3:5 om misshandel (den som «tillfogar en annan [...] sjukdom») i stedet anvendes.⁶¹⁰ Den foreslåtte straffen er satt til fengsel i minimum 14 dager og maksimum fire år.⁶¹¹

I motsetning til både det danske og engelske straffebudet, inneholder ikke lovforslaget et vilkår om at gjerningspersonen og offeret er i en nær relasjon. Straffebudet får dermed anvendelse på alle relasjoner. Eksempler på andre relasjoner som kan omfattes er kjærestepar, personer som drar omsorg for en annen, relasjoner på skolen, i idrettsforeninger, på arbeidsplassen og naboer. Utvalget begrunner dette vide virkeområdet med at selv om psykisk vold trolig er mest vanlig i nære relasjoner, kan det ikke utelukkes at det også skjer andre steder, og at også psykisk vold i disse relasjonene fortjener et strafferettslig vern.⁶¹²

Det foreslåtte straffebudet inneholder to kumulative vilkår. For det første må ett av to straffalternativer være oppfylt. Straffalternativene kan også foregå i kombinasjon.⁶¹³

⁶⁰⁵ Ibid.

⁶⁰⁶ Høringssvarene ligger på hjemmesiden til det svenske Regeringskansliet (2022).

⁶⁰⁷ Ds 2022:18 s. 385.

⁶⁰⁸ Ibid. s. 318.

⁶⁰⁹ Ibid. s. 386.

⁶¹⁰ Ibid. s. 387.

⁶¹¹ Se ibid. s. 331 for begrunnelsen for strafferammen.

⁶¹² Ibid. s. 316–17.

⁶¹³ Ibid. s. 386.

Etter det første straffalternativet rammes den som «upprepat utsätter en annan person för nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar». Ifølge utvalget er begrepene «nedvärderande, förödmjukande eller [...] kränkande» overlappende, der «kränkande» utgjør overbegrepet.⁶¹⁴ Begrepene skal samlet dekke tilfeller hvor gjerningsmannen åpenbart behandler offeret dårligere enn andre. Utvalget synes videre å innfortolke en viss terskel i krenkelsesbegrepet, der de skriver at offeret må utsettes for:

«ett agerande som är oacceptabelt utifrån de grundläggande värden som genomsyrar den svenska, den nordiska och den internationella rättskulturen. Det ska vara fråga om ett handlande som tydligt strider mot allmänna normer för vad som är anständig behandling av andra. Mer bagatellartade företeelser, som får anses vara naturliga inslag i mellanmänskliga och ömsesidiga relationer, omfattas inte av straffansvar.»⁶¹⁵

I likhet med det danske straffebudet, skal altså bare de mer alvorlige tilfellene rammes, og ikke de mer bagatellmessige tilfellene som må anses som naturlige innslag i mellommenneskelige relasjoner.

Ifølge utvalget må det gjøres en objektiv vurdering, der det er uten betydning hva offeret og gjerningspersonen mener. Det krever heller ikke at gjerningspersonen har et formål om å krenke offeret. En bestemt følge må heller ikke ha inntrådt, og straffalternativet utgjør ifølge utvalget et abstrakt faredelikt.⁶¹⁶

Den psykiske mishandlingen kan ifølge utvalget begås på en rekke ulike måter, og vurderingen må derfor gjøres etter de individuelle omstendighetene i hver enkelt sak. Dette forklarer ifølge utvalget hvorfor straffebudet må være såpass generelt utformet. Det er videre det samlede omfanget som skal vurderes, og handlinger som isolert fremstår som harmløse, kan samlet sett danne et straffbart mønster.⁶¹⁷

Utvalget lister videre opp en rekke ulike handlinger som etter de nærmere omstendighetene kan være «kränkande». Av plasshensyn nevnes bare et utvalg: aggressive og nedlatende uttalelser, ikke-verbale uttrykk som blick og øyerulling, påføring av skam, isolering, systematisk ute-stenging, å tvinge offeret til å gjøre alt husarbeid (over et rimelig nivå), spre falske rykter, manipulerende atferd, ikke-straffbare trusler og å nekte å ta med hunden på kveldstur og dermed

⁶¹⁴ Ibid. s. 387.

⁶¹⁵ Ibid.

⁶¹⁶ Ibid.

⁶¹⁷ Ibid. s. 387–88.

gjøre det umulig for partneren for å delta på afterwork.⁶¹⁸ Opplistingen illustrerer at begrepet skal forstås bredt.

De krenkende handlingene må være gjentatte («upprepat»). Straffalternativet rammer dermed ikke enkelthendelser. Ifølge utvalget skal den psykiske volden forstås som en fremgangsmåte («förhållningssätt»),⁶¹⁹ der handlingene til sammen skaper et handlingsmønster som gjør at offeret lever i et «våldsregim».⁶²⁰ Hvor mange handlinger som må skje, beror på en konkret vurdering av handlingenes art, intensitet og hyppighet.⁶²¹

Det andre straffalternativet består i å «utöva otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten». Dette alternativet omtales av forarbeidene som et følgedelikt («effektdelikt»). Det kreves både at gjerningspersonen «utøver kontroll» (handlemåten) og at kontrollen fører til at offerets personlige handlefrihet begrenses (følge).⁶²²

Ordet «handlefrihet» skal forstås som den enkeltes mulighet til å handle som man ønsker. Utvalget definerer ikke ordet «kontroll», men nevner en rekke eksempler: begrense offerets bevegelsesfrihet og påkledning, nekte offeret kontakt med venner og familie, tvinge offeret til å ta abort eller konvertere til en religion, kreve tilgang til passord på sosiale medier eller bankkontoer, fornærmelser, trakassering, utpressing, trusler, økonomisk kontroll, sosial utstøting, samt «bakomliggende, latent» trusler, som ikke uttales.⁶²³

Selv om ikke vilkåret «gjentatt» («upprepat») gjelder for dette straffalternativet, ligger det ifølge utvalget i ordlyden «utöver» at handlingene må skje flere ganger.⁶²⁴ Kontrollen må videre være «utilbørlig», som skal forstås som at kontrollen er uakseptabel etter rådende sosiale og etiske normer.⁶²⁵ Dette beror både på formålet med kontrollen, samt partenes relasjon. Et eksempel på tilbørlig, ikke-straffbar kontroll er foreldres akseptable styring av sine barn.⁶²⁶

Etter begge straffalternativene må handlingene være «ägnade att allvarligt skada personens självkänsla».

⁶¹⁸ Ibid. s. 388–389. Afterwork er når arbeidskolleger går direkte fra arbeidsplassen til et sted for å omgås sosialt.

⁶¹⁹ Ibid s. 385.

⁶²⁰ Ibid. s. 393. Formuleringen «våldsregim» ligner vurderingstemaet «regime av frykt» etter den norske strl. § 282 (punkt 3.5.3).

⁶²¹ Ds 2022:18 s. 393.

⁶²² Ibid. s. 389–390.

⁶²³ Ibid. s. 390–392.

⁶²⁴ Ibid. s. 386.

⁶²⁵ En såkalt rettslig standard, NOU 1983:57 s. 121.

⁶²⁶ Ibid. s. 392.

Ifølge utvalget stilles det ikke krav til en konkret skade er inntrådt. Vurderingen er hvorvidt handlingene *typisk* innebærer at selvfølelsen skades alvorlig, et såkalt abstrakt faredelikt. Vilkåret skal ifølge utvalget sikre at de ikke-straffverdige tilfellene faller utenfor, og at domstolen gjør en konkret vurdering av hvert enkelt tilfelle. Vurderingen beror på handlingenes styrke og hyppighet, der også mindre krenkende handlinger eller milde former for kontroll som gjøres konsekvent og over tid, kan rammes.⁶²⁷

For at farevurderingen ikke blir for abstrakt, må vurderingen ifølge utvalget ta utgangspunkt i offerets konkrete sårbarhet og partenes relasjon. En person som tidligere har vært utsatt for overgrep, kan eksempelvis være mer utsatt for trusler. Det samme gjelder personer som mangler et nettverk utenfor familien, ikke behersker språket eller mangler kunnskap om landets lover.⁶²⁸

5.4 England og Wales

Gjennom Serious Crime Act 2015 § 76 ble straffebudet «Coercive or controlling behaviour in an intimate or family relationship» innført i England og Wales den 29. desember 2015.⁶²⁹

Straffebudet er ifølge det britiske innenriksdepartementet («The Home Office») direkte inspirert av den amerikanske sosiologiprofessoren Evan Stark, som utga boken «Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life (Interpersonal Violence)» i 2009.⁶³⁰ Flere andre angloamerikanske land har innført lignende straffebud om coercive control.⁶³¹ Uttrykket «coercive control» har ingen direkte oversettelse til norsk, men kan rent språklig oversettes til tvingende kontroll.⁶³²

Det britiske innenriksdepartementet har utgitt en forklarende kommentar («Statutory guidance framework») til straffebudet.⁶³³ Innledningsvis beskriver innenriksdepartementet den tvingende og kontrollerende atferden som et «alvorlig lovbrudd» i lys av tillitsbruddet det representerer. Ifølge departementet kan den kumulative effekten og det gjentakende mønsteret være mer skadelig enn en enkelt voldshendelse. Til slutt siteres Evan Stark om at atferden ikke bare er den vanligste formen for mishandling, men også den farligste.⁶³⁴

⁶²⁷ Ibid. s. 387, 393–394.

⁶²⁸ Ibid. s. 394.

⁶²⁹ Serious Crime Act (2015, c. 9).

⁶³⁰ The Home Office (2021) s. 59.

⁶³¹ McMahon og McGorrery (2020).

⁶³² Slik oversettes begrepet av Bredal (2020) s. 50 og Vive (2018) s. 17.

⁶³³ Kommentaren er gitt i etter Serious Crime Act 2015 § 77.

⁶³⁴ The Home Office (2015) avsn. 9.

Istanbul-konvensjonen trådte nylig i kraft i Storbritannia (1. november 2022).⁶³⁵ GREVIO har ennå ikke vurdert Storbritannias gjennomføring av artikkel 33 om psykisk vold,⁶³⁶ og forholdet mellom det engelske straffebudet og konvensjonsbestemmelsen kommenteres ikke videre.

Straffebudet oppstiller fire kumulative vilkår.

For det første må handlingene utgjøre enten kontrollerende eller tvangsmessig atferd («behaviour [...] that is controlling or coercive»). Lovteksten sier ingenting om hva dette kan være.

Ifølge de forklarende kommentarene er «kontrollerende atferd» handlinger som tar sikte på å gjøre offeret underordnet og/eller avhengig av gjerningspersonen. Dette kan være isolering fra støttefunksjoner, fratakelse av midler som offeret trenger for å være selvstendig, gjøre motstand eller flykte, samt regulering av offerets daglige atferd. «Tvingende atferd» defineres som en et atferdsmønster av overgrep («assault»), trusler, ydmykelse, skremmende oppførsel eller andre former for overgrep rettet mot å skade, straffe eller skremme offeret.⁶³⁷

Departementet lister opp et vidt spekter av handlinger som kan være enten tvingende- eller kontrollerende atferd (begrepenes synes dermed å være overlappende): isolering fra familie og venner, frarøvelse av grunnleggende behov, overvåkning, økonomisk vold («financial abuse»), trusler, kontrollering, nedsettende bemerkninger, ydmykende eller dehumaniserende regler, tvang, voldtekt og hærverk. Atferden trenger ikke skje i hjemmet, og offeret kan også overvåkes via telefon eller sosiale medier. Listen er ifølge departementet ikke uttømmende.⁶³⁸

For det andre må atferden skje gjentatte ganger eller være kontinuerlig («repeatedly or continuously»). I likhet med det danske og svenske straffebudet, rammer straffebudet dermed ikke enkeltepisoder. Lovteksten spesifiserer verken hvor mange episoder som kreves eller hvor nær i tid atferden må være. Vilkåret «kontinuerlig» betyr ifølge departementet på løpende basis. Ifølge departementet behøver ikke episodene skje i umiddelbar rekkefølge, men to episoder med 10 års mellomrom vil vanskelig oppfylle vilkåret (noe som gir liten veiledning i grensetilfellene). Det må gjøres en konkret vurdering av hvert tilfelle.⁶³⁹

⁶³⁵ Europarådet (2023a).

⁶³⁶ En tidsplan for GREVIOs evalueringer av medlemsstatene finnes i IC/Inf(2016)2rev9.

⁶³⁷ The Home Office (2015) avsn. 12.

⁶³⁸ Ibid.

⁶³⁹ Ibid. avsn. 14

For det tredje må handlingene ha en alvorlig påvirkning («serious effect») på offeret. Bestemmelsen er dermed et følgedelikt, ved å stille krav til en konkret følge hos offeret.⁶⁴⁰ Vilkåret er definert ved to alternativer, jf. § 76 fjerde ledd. For det første er vilkåret oppfylt der handlingene «causes B to fear, on at least two occasions, that violence will be used against B». Ettersom straffebudet ikke rammer «psychological violence», men «coercive or controlling behaviour», må begrepet «violence» antageligvis forstås som fysisk vold. Ifølge departementet behøver ikke offeret å frykte vold fra gjerningspersonen selv, men også at gjerningspersonen ber andre utøve vold på hans vegne.⁶⁴¹ Hva som skal til for at offeret føler «frykt», spesifiseres ikke.

Det andre alternativet til følge er at handlemåten «causes B serious alarm or distress which has a substantial adverse effect on B's usual day-to-day activities». Vilkåret oppstiller dels et krav om at offeret opplever en alvorlig frykt («serious alarm or distress»), og dels at denne frykten skaper en alvorlig negativ virkning på offerets daglige aktiviteter. Som eksempler på slike negative virkninger nevner departementet at offerets sosiale vaner eller dagligdagse rutiner endres, offerets fysiske eller psykiske helse reduseres, at offeret iverksetter tiltak for å beskytte seg selv eller sine barn eller at offeret slutter i eller endrer veien til jobb.⁶⁴²

For det fjerde må gjerningsperson og offer være personlig tilknyttet («personally connected»). Dette er definert i § 76 annet ledd ved to alternativer. For det første rammes parter som er i en nær personlig relasjon («intimate personal relationship»). For det andre rammes parter som bor sammen, og som enten (i) er medlem av samme familie eller (ii) tidligere har vært i en nær relasjon. Medlem av samme familie er listet opp i syv underpunkter i bestemmelsens sjette ledd.

Parter som tidligere har vært i en «intimate personal relationship», må fortsatt bo sammen, og straffebudet omfatter ikke tidligere ektefeller/samboere som ikke bor sammen. En lovgivningsprosess er imidlertid underveis for å fjerne dette kravet. Lovendringen begrunnes med at den kontrollerende og tvingende atferden kan eskalere etter at partnere går fra hverandre (såkalt «post-separation abuse»)⁶⁴³.

Ettersom den kriminelle lavalderen i England er 10 år,⁶⁴⁴ omfatter bestemmelsen også tvingende kontroll utøvd av barn mot sine foreldre, av departementet omtalt som «Adolescent to parent violence and abuse».⁶⁴⁵ Bestemmelsen rammer imidlertid ikke tilfeller der offeret er et

⁶⁴⁰ Gröning mfl. (2019) s. 133.

⁶⁴¹ The Home Office (2015) avsn. 14.

⁶⁴² Ibid. s. 5 fotnote 3.

⁶⁴³ The Home Office (2022).

⁶⁴⁴ The Home Office (2015) s. 9.

⁶⁴⁵ Ibid.

barn under 16 år og gjerningspersonen har foreldreansvaret for offeret. Slik atferd er allerede dekket av Children and Young Persons Act 1933,⁶⁴⁶ jf. tredje ledd. Av plasshensyn redegjøres det ikke for denne loven.

5.5 Sammenligning

Det vil til slutt pekes på sentrale likheter og forskjeller ved de tre gjennomgåtte straffebudene og straffansvaret for psykisk vold etter strl. § 282.

Begrunnelsen for de ulike straffebudene er nokså like. De tre utenlandske straffebudene begrunnes i at psykisk vold kan ha like eller mer alvorlige skadevirkninger enn fysisk vold. I en norsk terminologi kan de sies å være begrunnet i skadefølgeprinsippet, det vil si at straff bare bør brukes på handlinger som medfører, eller kan medføre, skade.⁶⁴⁷ Den norske lovgiver kommenterte ikke spesifikt skadevirkningene av psykisk vold, men begrunnet strl. § 282 i at krenkelser i en nær relasjon kan gi mer alvorlige skadevirkninger enn krenkelser utenfor en nær relasjon.⁶⁴⁸ Det følger likevel implisitt av denne begrunnelsen at psykisk vold i *nære relasjoner* ifølge lovgiver kan ha skadevirkninger for offeret.

Alvorligheten av slik psykisk vold synes imidlertid å vurderes noe ulikt. Høyesterett har uttalt at fysisk vold er mer alvorlig enn psykisk vold, og at det skal «en god del mer til» for at ren psykisk vold rammes av strl. § 282.⁶⁴⁹ Det danske Justisdepartementet understreket at psykisk vold kan være «like så alvorlig og skadelig som fysisk vold»,⁶⁵⁰ noe som gjenspeiles i at strafferammen for de to voldsformene er like (3 år). Det samme uttales i det svenske forslaget og i den forklarende kommentaren til det engelske straffebudet.

Relasjonskrav. Både det danske, engelske og norske straffebudet oppstiller krav om en tilknytning mellom gjerningsperson og offer. Selv om kravene er utformet noe ulikt, synes grensene i praksis å være ganske sammenfallende.⁶⁵¹ Det svenske forslaget gjelder motsetningsvis i *alle* relasjoner, og har dermed et betydelig videre nedslagsfelt. Dette ligger tettere opp mot Istanbulkonvensjonen artikkel 33, som også omfatter psykisk vold utenfor nære relasjoner, som på arbeidsplassen og i skolemiljøet.⁶⁵²

⁶⁴⁶ Children and Young Persons Act (1933, c. 12).

⁶⁴⁷ NOU 2002:4 s. 79.

⁶⁴⁸ Punkt 3.2.

⁶⁴⁹ Punkt 3.5.5.

⁶⁵⁰ FT 2018-19, tillegg A, L 139, s. 6.

⁶⁵¹ Det engelske straffebudet rammer riktignok ikke psykisk vold mot barn som gjerningspersonen har foreldreansvar for, da dette omfattes av et annet straffebud (punkt 5.4).

⁶⁵² Punkt 2.3.2.

Krav til handlemåten. Samtlige utenlandske straffebud rammer kun en pågående eller gjentatt oppførsel (et atferdsmønster). Dette begrunnes i at det er slike atferdsmønstre er særlig skadevoldende for offeret, og at straffansvaret ellers blir for vidt. Strl. § 282 rammer motsetningsvis også enkeltstående krenkelser (straffalternativet «alvorlig mishandler».⁶⁵³ Å definere psykisk vold som et kontinuerlig atferdsmønster er i tråd med Istanbul-konvensjonen artikkel 33.⁶⁵⁴

Selv om de fire gjerningsbeskrivelsene formulerer den straffbare handlingen noe ulikt (se tabellen under), synes handlingene som kan rammes i praksis å være ganske sammenfallende. Ingen av straffebudene oppstiller en definisjon av psykisk vold gjennom generelle vilkår, eller angir en uttømmende liste over alle handlinger som kan rammes. Atferden defineres heller gjennom en oppstilling av *typetilfeller* på psykisk vold,⁶⁵⁵ som for øvrig er svært mange og ulikeartede. Hvorvidt slike typetilfeller er straffbare, beror etter samtlige straffebud på en konkret helhetsvurdering av alle forhold tatt i betraktning, deriblant den spesifikke relasjonen mellom partene, offerets særskilte sårbarhet og den øvrige konteksten handlingene utspiller seg i. Disse likhetstrekkene illustrerer utfordringene med å presist definere psykisk vold i en strafferettslig atferdsnorm.⁶⁵⁶

Handling-, fare- eller følgedelikt. Straffebudene skiller seg kanskje mest fra hverandre når det gjelder kravet til innvirkning på det aktuelle rettsgodet, det vil si hvorvidt den psykiske volden må medføre en følge for offeret.⁶⁵⁷ Både det danske straffebudet og det svenske forslaget er utformet som faredelikter, ved å stille krav til at atferdsmønsteret må være «egnet» til å produsere en nærmere bestemt fare.⁶⁵⁸ Det engelske straffebudet er motsetningsvis et følgedelikt, der det enten må påvises en konkret frykt for vold ved minst to anledninger eller at offerets hverdagsliv er endret.

Straffalternativet «alvorlig mishandler» etter strl. § 282 utgjør som nevnt et faredelikt (handlingen må være «egnet til å skape frykt for nye krenkelser»⁶⁵⁹ og straffalternativet «gjentatt mishandler» et følgedelikt (handlingene må ha «skapt utrygghet og frykt»⁶⁶⁰). Straffalternativet «gjentatt mishandler» har visse likhetstrekk med det engelske straffebudet, ved at begge stiller

⁶⁵³ Punkt 3.6.

⁶⁵⁴ Punkt 2.3.3.

⁶⁵⁵ I rettsfilosofien kalles slike definisjoner for denotasjonsangivelser, se fotnote 328.

⁶⁵⁶ Se videre punkt 6.3.

⁶⁵⁷ Gröning mfl. (2019) s. 133–136.

⁶⁵⁸ Det svenske forslaget inneholder mer presist to straffalternativer, det ene et faredelikt og det andre et følgedelikt, punkt 5.3.

⁶⁵⁹ Punkt 3.6.

⁶⁶⁰ Punkt 3.5.3.

krav til at offeret frykter at gjerningspersonen skal utøve vold. Det engelske straffebudet har imidlertid formulert kravene langt mer presist, ved å kreve at offeret frykter vold ved *minst to* anledninger. Etter det norske straffebudet må det i stedet gjøres en *helhetsvurdering* av den psykiske voldens påvirkning på offeret og hans/hennes liv.

Terskel. Uten særlig henvisning til rettspraksis, kan det vanskelig konkluderes med hvorvidt den nedre terskelen for straffbar psykisk vold er ulik etter de fire straffebudene. Det kan likevel påpekes at i de to danske landsrettsdommene varte den psykiske volden i henholdsvis 4 og 6 måneder.⁶⁶¹ Dommene kan sammenlignes med den norske HR-2019-621-A, der Høyesterett kom (riktignok under dissens 3-2) til at daglige psykiske krenkelser av et sårbart offer i 4 måneder ikke utgjorde gjentatt mishandling etter strl. § 282.⁶⁶² Da krenkelsene i HR-2019-621-A synes å være like eller mer graverende enn krenkelsene i de nevnte danske landsrettsdommene, kan det trolig legges til grunn at terskelen etter strl. § 282 er høyere enn etter den danske strl. § 243.⁶⁶³ Dersom det svenske forslaget blir gjeldende rett, som synes å legge terskelen på minst samme nivå som det danske straffebudet, vil nok dette straffebudet også ha en lavere terskel enn strl. § 282.⁶⁶⁴

De gjennomgåtte straffebudene kan oppsummeres i følgende tabell:

	Norge	Danmark	Svensk forslag	England og Wales
Krav til relasjon	Nære relasjoner	Nære relasjoner	Alle relasjoner	Nære relasjoner, men ikke der offeret er et barn under 16 år. Omfatter også psykisk vold utøvd av barn mot foreldre.
Gjentakende eller enkeltstående	Både gjentakende og enkeltstående	Gjentakende	Gjentakende	Gjentakende
Formuleringen av den straffbare handlingen i lovteksten	«ved andre krenkelser [...] mishandler»	«groft nedværdigende, forulempende eller kränkende adferd»	«nedvärderande, förödmjukande eller på annat sätt kränkande gärningar», eller	«behaviour [...] that is controlling or coercive»

⁶⁶¹ Punkt 5.2.

⁶⁶² Punkt 3.5.4.3.

⁶⁶³ Det samme antas i Elholm mfl. (2022) s. 499–500.

⁶⁶⁴ Ettersom jeg ikke har vist til rettspraksis for det engelske straffebud, kan den nedre terskelen ikke trekkes tilstrekkelig presist til å sammenlignes med strl. § 282.

			«otillbörlig kontroll över en annan person genom att begränsa den personliga handlingsfriheten»	
Krav til fare/følge	Høyesterett: «gjentatt mishandler»: skapt utrygghet og frykt (følgedelikt) ⁶⁶⁵ og «alvorlig mishandler»: egnet til å skape frykt for nye krenkelsjer (faredelikt) ⁶⁶⁶	«egnet til utilbørligt at styre den anden» (abstrakt faredelikt)	«ägnade att allvarligt skada personens självkänsla» (abstrakt faredelikt)	Alvorlig påvirkning («serious effect») på offeret (følgedelikt)
Strafferamme	6 år	3 år	4 år	5 år

⁶⁶⁵ Punkt 3.5.5.

⁶⁶⁶ Punkt 3.6.

6 Straffeloven § 282 – behov for endring?

6.1 Innledning

I dette avsluttende kapittelet skal jeg vurdere hvorvidt den strafferettslige reguleringen av psykisk vold etter strl. § 282, slik den er redegjort for i kapittel 3, bør endres.

Analysene i dette kapittelet er *rettspolitiske* og ikke rettsdogmatiske. Begrepet rettspolitikk har ikke et entydig meningsinnhold, men viser snarere til en rekke ulike måter å analysere og vurdere retten på.⁶⁶⁷ I dette kapittelet forstås rettspolitikk som en analyse av hvorvidt gjeldende rett er egnet til å realisere de verdiene og formålene som rettstilstanden faktisk hviler på.⁶⁶⁸ På bakgrunn av grunnleggende prinsipper og hensyn som ligger til grunn for strafferetten, vil jeg peke på enkelte *grunnkrav* ethvert straffebed bør oppfylle.⁶⁶⁹ Ved hjelp av disse grunnkravene vil jeg vurdere hvorvidt det kan rettes innvendinger mot den nåværende reguleringen av psykisk vold etter strl. § 282, og om det kan gjøres endringer for å bedre oppfylle grunnkravene. Adressaten for vurderingen er først og fremst lovgiver.⁶⁷⁰

Mye kan skrives om strl. § 282 i et rettspolitisk perspektiv.⁶⁷¹ Innenfor oppgavens rammer kan jeg ikke gi en uttømmende redegjørelse av verken utfordringene ved bestemmelsen eller mulige løsninger. Formålet med analysen er derfor ikke å presentere endelige løsninger, men heller å komme med argumenter og perspektiver som kan berike den rettspolitiske diskusjonen, samt bidra til at lovgiver treffer mer reflekterte valg.⁶⁷²

Etter at jeg skisserer enkelte grunnkrav til gode straffebed (6.2), vurderer jeg strl. § 282 opp mot disse (6.3). Deretter presenterer jeg enkelte mulige løsninger (6.4). Til slutt gjør jeg enkelte avsluttende refleksjoner for oppgaven i sin helhet (6.5).

⁶⁶⁷ Eriksen (2012) s. 140, Horn (2017) s. 73–79. Grensen mellom rettspolitikk og rettsdogmatikk er likevel flytende, bl.a. fordi vurderinger/reelle hensyn anses som relevante rettskilder for klarlegging av gjeldende rett, se punkt 1.5.1. Tilsvarende Eriksen (2012) s. 140–141.

⁶⁶⁸ Den rettspolitiske analysen skjer dermed innenfor rammene av den såkalte skandinaviske rettsrealismen, en teori som forstår retten som noe som kan observeres, uavhengig av hvilke verdier man mener retten *bør* ivareta, Eriksen (2012) s. 139. Teorien innebærer at det ikke er mulig med en rasjonell analyse av hvilke verdier retten *bør* beskytte, og analysen vil dermed heller søke å klarlegge hvilke verdier rettstilstanden *faktisk* hviler på. Rettspolitikk brukes også i en videre betydning, f.eks. som vurderinger av hvordan rettsregler bør være. En slik løsere definisjon gjør imidlertid skillet mellom rettspolitikk og annen politikk uklart, *ibid.* s. 140.

⁶⁶⁹ Slik også Jacobsen (2019b) s. 311–323, Husabø (2018) s. 26–28.

⁶⁷⁰ Anbefalinger til lovgiver kalles i teorien for rettspolitikk *de lege ferenda*, som sondres fra anbefalinger til domstolene, rettspolitikk *de sententia ferenda*, Eriksen (2012) s. 144. Horn (2017) definerer skillet mellom rettsdogmatikk og rettspolitikk nettopp etter hvem som er adressat for vurderingene, enten domstolene (rettsdogmatikk) eller lovgiver (rettspolitikk), s. 74.

⁶⁷¹ Bestemmelsen er kritisert en rekke ganger, se Aas og Andersen (2017) s. 236–254, Øyen (2019), Gröning mfl. (2020) s. 79–80, Gröning og Jacobsen (2021) s. 124–127.

⁶⁷² Tilsvarende Horn (2017) s. 88.

6.2 Krav til gode straffebud

På grunnlag av prinsipper og hensyn som ligger til grunn for strafferetten,⁶⁷³ kan det pekes på enkelte grunnkrav ethvert straffebud bør oppfylle.⁶⁷⁴

Lovskravet i Grl. § 96 og EMK artikkel 7 stiller krav til at et straffebud er tilstrekkelig presist utformet, slik at borgerne kan forutberegne sin rettsstilling (klarhetskravet). Som nevnt i punkt 1.5.2, synes ikke klarhetskravet å utgjøre en spesielt høy *rettslig* skranke for utformingen av straffebud. Klarhetskravet kan imidlertid også sies å ha en rettspolitisk funksjon, ved å være et *ideal* lovgiver bør strekke seg etter.⁶⁷⁵ Lovgiver har flere ganger anvendt klarhetskravet som et slikt ideal. For eksempel uttalte Straffelovsrådet ved utforming av et straffebud om deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper at «lovskravet må tas på alvor, og alle sentrale vilkår og vurderingstemaer skal fremgå direkte av lovteksten».⁶⁷⁶

For å konkretisere hvilke forventninger lovskravet stiller til lovgiver, oppstiller *Gröning og Jacobsen* to idealtypiske «lovgivningsmodeller»: den rettsstatlige og den ustrukturerte. Den *rettsstatlige* lovgivningsmodellen skal for det første ivareta maktfordelingsprinsippet, som innebærer at lovgiver, og ikke domstolene, bør trekke opp grensene for det straffbare. Videre bør straffebudet skape forutberegnelighet, ved å oppstille enkle og presise vilkår med klare avgrensingskriterier, og å passe inn i straffelovens øvrige system. Den *ustrukturerte* lovgivningsmodellen oppstilles som en motsetning til den rettsstatlige.⁶⁷⁷

Straff innebærer at visse handlinger forbys og snevrer dermed inn borgernes handlefrihet.⁶⁷⁸ Straffeloven bygger på denne bakgrunn på en rekke prinsipper som begrenser bruk av straff.⁶⁷⁹ Etter *skadefølgeprinsippet* bør straff bare anvendes på handlinger som kan medføre skade eller fare på interesser som har et rettmessig krav på vern, et retts gode.⁶⁸⁰ Skadefølgeprinsippet innebærer dessuten at ikke enhver handling som volder skade eller fare, bør kriminaliseres. I forarbeidene til straffeloven 2005 uttaler Justisdepartementet at det «inntil en viss grense bør

⁶⁷³ Prinsippene kan delvis forankres i menneskerettslige krav til straffelovgivning, delvis i forarbeidene til straffeloven 2005, og har dessuten bred forankring i juridisk teori. Gjennomgangen gir likevel ingen uttømmende redegjørelse av krav til gode straffebud, se andre i NOU 2020:4 og NOU 2022:21.

⁶⁷⁴ Jeg redegjør både for krav til straffelovgivningens form og innhold, men av plasshensyn fokuserer jeg på krav til *form*, dvs. utforming av straffebudene.

⁶⁷⁵ Gröning og Jacobsen (2021), NOU 1983:57 s. 123–124.

⁶⁷⁶ NOU 2020:4 s. 94. Se flere eksempler i Aall (2022) s. 151–152.

⁶⁷⁷ Gröning og Jacobsen (2021) s. 121–123.

⁶⁷⁸ NOU 2022:21 s. 153.

⁶⁷⁹ Ibid.

⁶⁸⁰ Ot.prp. nr.90 (2003–2004) s. 89–92.

det å påføre andre psykisk ubehag gjennom atferd eller utsagn ikke sanksjoneres med straff». ⁶⁸¹ Skadefølgeprinsippet kan dermed tilsi at grensene for straffansvaret heller bør begrenses enn å være for vide. ⁶⁸²

Skyldprinsippet innebærer at bare den som kunne og burde handlet annerledes, bør holdes strafferettslig ansvarlig. ⁶⁸³ Ved å utelukke ansvar når det ikke er grunnlag for klander, legger skyldprinsippet også begrensninger på bruk av straff. ⁶⁸⁴ I nær sammenheng med skyldprinsippet er læren om såkalt «fair labelling» utviklet i juridisk teori. ⁶⁸⁵ Læren går i korthet ut på at den enkelte straffbare handlingen bør gis en merkelapp som er representativ for handlingens karakter og grad av straffverdighet, og at handlinger av ulik karakter og ulik grad av straffverdighet bør plasseres i forskjellige straffebud. ⁶⁸⁶

Et straffebud bør videre utformes slik at det kan bidra til å oppfylle straffens grunnleggende formål. Det finnes ulike teorier om dette. ⁶⁸⁷ *Gröning mfl.* peker på *normfastleggelse* som strafferettens primære funksjon, det vil si å oppstille konkrete handlingsnormer som forbyr eller påbyr visse handlinger. ⁶⁸⁸ I tillegg skal strafferettssystemet *reagere* når det skjer brudd på disse handlingsnormene, samt motvirke brudd på handlingsnormene i fremtiden (*prevensjon*). ⁶⁸⁹ En forutsetning for at disse formålene kan oppnås, er at straffebudet oppstiller en konkret handlingsnorm som borgerne kan innrette seg etter, og som senere kan håndheves på en effektiv måte i domstolene. ⁶⁹⁰ Dette tilsier at kompliserte rettslige vurderinger og bevisvurderinger bør unngås. ⁶⁹¹

Avslutningsvis kan det pekes på at et straffebud bør fange opp og samsvare med *internasjonale forpliktelser*. I kapittel 2 gjennomgikk jeg EMD og Istanbul-konvensjonen, og kom til at norsk rett er i tråd med minimumskravene forpliktelsene oppstiller. Forpliktelsene kan imidlertid også utgjøre retningslinjer for hva som er sentralt ved utformingen av et straffebud om psykisk vold. ⁶⁹²

⁶⁸¹ Ibid. s. 90.

⁶⁸² Tilsvarende Gröning og Jacobsen (2021) s. 122.

⁶⁸³ NOU 2020:4 s. 50–51, Gröning mfl. (2019) s. 48.

⁶⁸⁴ NOU 2022:21 s. 155.

⁶⁸⁵ Jacobsen (2019b) s. 320–321, Holmberg (2020) s. 410–413.

⁶⁸⁶ Ibid.

⁶⁸⁷ Eskeland (2017) s. 50–53, Andenæs (2016) kap. 6.

⁶⁸⁸ Gröning m. fl. (2019) s. 43–48.

⁶⁸⁹ Ibid. s. 48–54.

⁶⁹⁰ NOU 2020:4 s. 94–96.

⁶⁹¹ Ibid.

⁶⁹² Tilsvarende Jacobsen (2019b) s. 45, NOU 2022:21 s. 209.

6.3 Utfordringer ved nåværende regulering

6.3.1 Innledning

I lys av grunnkravene til gode straffebud gjennomgått ovenfor, vil det undersøkes om det kan reises innvendinger mot nåværende regulering av straffansvaret for psykisk vold etter strl. § 282.

Straffebudet rammer andre handlinger enn mishandling ved ren psykisk vold, som mishandling ved fysisk vold eller en kombinasjon av fysisk og psykisk vold.⁶⁹³ Jeg kan ikke uttale meg om sidene ved straffebudet jeg ikke har undersøkt. Vurderingstemaet for både «gjentatt mishandler» og «alvorlig mishandler» er imidlertid det samme uavhengig av hvilken type krenkelser offeret er utsatt for.⁶⁹⁴ Vurderingene som gjøres i det følgende kan dermed ha overføringsverdi for mishandling som også omfatter fysisk vold.

Gjerningsbeskrivelsen oppstiller tre kumulative vilkårsgrupper. *Personkretsen* er uttømmende definert gjennom fem kategorier i § 282 første ledd bokstav a til e.⁶⁹⁵ Selv om høyesterettspraksis viser at det også her oppstår vanskelige grensespørsmål, synes opplistingen å ha relativt klare ytre grenser. Utformingen kan for eksempel sammenlignes med vilkåret i den danske straffeloven § 243 om psykisk vold i nære relasjoner, som krever at gjerningspersonen er «nært knyttet til» til offerets husstand eller har hatt slik tilknytning.⁶⁹⁶ Den norske løsningen oppstiller tydeligere vilkår, som er i bedre harmoni med lovskravet.⁶⁹⁷ Personkretsen kommenteres ikke videre.

I det videre vurderes først middelet i den straffbare handlingen, psykisk vold (6.3.2), deretter vilkåret «alvorlig eller gjentatt mishandler» (6.3.3) og til slutt terskelen for straffbar psykisk vold (6.3.4). Etersom bestemmelsen er grundig tolket i kapittel 3, er gjennomgangen kortfattet med fortløpende henvisninger til dette kapittelet.

6.3.2 Psykisk vold («andre krenkelser»)

Det kan pekes på flere utfordringer tilknyttet middelet i den straffbare handlingen – psykisk vold.

⁶⁹³ Punkt 3.1.

⁶⁹⁴ Punkt 3.5.3, 3.6.

⁶⁹⁵ Punkt 3.3.

⁶⁹⁶ Punkt 5.2.

⁶⁹⁷ Tilsvarende Gröning og Jacobsen (2021) s. 124.

For det første gir ikke gjerningsbeskrivelsen direkte uttrykk for at psykisk vold rammes av straffebudet. Ordlyden «andre krenkelser» er vag og lite egnet til å indikere særegenhetene ved psykisk vold slik dette forstås av lovgiver og Høyesterett.⁶⁹⁸ Dette gir verken den enkelte borger eller rettshåndhevere retningslinjer for hva slike handlinger kan være, noe som harmonerer dårlig med lovskravet.

For det andre har verken lovgiver eller Høyesterett definert begrepet psykisk vold, og det er i praksis noe uklart hvilke handlinger slik atferd kan være. Det er for eksempel uklart hvorvidt det skal forstås i tråd med en samfunnsvitenskapelig definisjon eller om det er et selvstendig rettslig begrep. Både lovgiver og Høyesterett anvender dessuten ulike termer om fenomenet, som psykisk trakassering, psykiske krenkelser, psykiske terror og psykisk vanskjøtsel. Dette kan også skape forvirring om innholdet av begrepet.⁶⁹⁹

Rettskildene viser videre at svært mange typer handlinger kan være psykisk vold, deriblant kontroll, overvåkning, ikke-straffbare trusler, aggressiv atferd og nedsettende kallenavn.⁷⁰⁰ Også enkeltstående krenkelser kan rammes.⁷⁰¹ Et så vidt begrep kan gjøre det utfordrende å anvende straffebudet på ren psykisk vold i praksis. I en evalueringsstudie av § 282 intervjuet *Aas og Andersen* ulike rettsanvendere om den nedre terskelen for straffbar psykisk vold. En dommer sa at hun aldri hadde sett en tiltale kun på psykisk vold fordi «da kriminaliserer du en persons væremåte».⁷⁰² Uttalelsen illustrerer at et vidt begrep om psykisk vold kan innebære at straffebudet ikke kan anvendes i praksis.

Det er videre ingen god indre sammenheng mellom kategorien psykisk vold og de øvrige delementene i gjerningsbeskrivelsen. Begrepet psykisk vold synes delvis å overlappe med de øvrige ikke-fysiske handlingskategoriene «tvang, trusler, frihetsberøvelse», samt andre krenkelser i handlingskategorien «andre krenkelser», som ikke-straffbare trusler og brudd på besøksforbud. Høyesterett anvender for øvrig ikke handlingsalternativene «tvang, trusler, frihetsberøvelse» i konkrete saker, og synes ofte heller å operere med to handlingskategorier som mishandlingen kan skje gjennom: fysisk eller psykisk vold.⁷⁰³ En slik forskjell mellom lovtekst og hvordan bestemmelsen anvendes i praksis harmonerer dårlig med lovskravet.

⁶⁹⁸ Punkt 3.4.1. Tilsvarende Aas og Andersen (2017) s. 67.

⁶⁹⁹ Punkt 3.4.1–3.4.4.

⁷⁰⁰ Punkt 3.4.2–3.4.3.

⁷⁰¹ Punkt 3.6.

⁷⁰² Aas og Andersen (2017) s. 81, se også s. 132.

⁷⁰³ Punkt 3.4.2–3.4.4.

Det er også uklart hvorvidt det skal gjøres en toleddet vurdering av hvorvidt en handling utgjør «psykisk vold» og deretter «mishandling». I rettspraksis flyter disse vilkårene over i hverandre.⁷⁰⁴ Det kan dermed spørres hvilken praktisk betydning handlingsalternativet psykisk vold har, ved siden av å være *eksempler* på atferd som mishandlingen kan skje gjennom.

6.3.3 «Alvorlig eller gjentatt mishandler»

6.3.3.1 *Generelt*

Det kan videre pekes på utfordringer ved straffealternativene «alvorlig eller gjentatt mishandler».

Formuleringen er som nevnt syntaktisk tvetydig.⁷⁰⁵ Ifølge Høyesterett og lovgiver er det er ikke *mishandlingen* som skal være enten «alvorlig» eller «gjentatt», men *de enkelte krenkelsene*. Dette kan ikke leses direkte ut av gjerningsbeskrivelsen, noe som er harmonerer dårlig med lovskravet.⁷⁰⁶

Videre er hovedvilkåret i bestemmelsen, «mishandler», etter en naturlig språklig forståelse vidt. Ordet har kanskje en språklig kjerne – fysisk vold – men sier for øvrig lite om hva som kreves for å overtre straffebudet. Dette skaper manglende forutsigbarhet i senere saker,⁷⁰⁷ noe som er særlig problematisk for et straffebud med en høy strafferamme på 6 år. Lovgiver har heller ikke oppstilt konkrete vilkår for straffbarhetsvurderingen, og grensene for det straffbare er i stor grad overlatt til domstolene. Dette harmonerer dårlig med maktfordelingsprinsippet.⁷⁰⁸

Høyesterett har på bakgrunn av forarbeidene presisert straffalternativet «alvorlig mishandler» gjennom to kumulative vilkår: krenkelsen må være objektiv grov og egnet til å skape frykt og utrygghet hos offeret.⁷⁰⁹ En slik toleddet vurdering gir en tydelig anvisning til rettsanvendelsesprosessen, som harmonerer med den rettsstatlige lovgivningsmodellen beskrevet ovenfor. Det kan likevel spørres om straffalternativet bør omfatte enkeltstående psykiske krenkelsener. Dette er for det første vanskelig å lese ut av ordlyden «alvorlig mishandler».⁷¹⁰ For det andre fanger straffebudet dermed opp svært mange ulike typer handlinger med ulik grad av straffverdighet: alt fra et langvarig og alvorlig mishandlingsregime ved både fysisk og psykisk vold, til

⁷⁰⁴ Punkt 3.4.2.

⁷⁰⁵ Punkt 3.1.

⁷⁰⁶ Tilsvarende Gröning og Jacobsen (2021) s. 124.

⁷⁰⁷ Ibid. s. 125–126.

⁷⁰⁸ Ibid.

⁷⁰⁹ Punkt 3.6.

⁷¹⁰ Ibid.

én enkelt trussel.⁷¹¹ Et såpass vidt virkeområde harmonerer dårlig med læren om «fair labelling» beskrevet ovenfor, som argumenterer for at straffelovgivningen bør plassere krenkelser av ulik art og ulik grad av straffverdighet i forskjellige straffebed.

6.3.3.2 Nærmere om «gjentatt mishandler»

Høyesterett har oppstilt et vurderingstema for straffalternativet «gjentatt mishandler»: hvorvidt krenkelsene «samlet sett gjør at fornærmede lever i et regime preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold».⁷¹² Vurderingstemaet er komplisert. Dette illustreres blant annet av de mange dommene der Høyesterett har opphevet lagmannsrettens domsavgjørelse grunnet manglende domsgrunner.⁷¹³

Kompleksiteten skyldes delvis at straffalternativet utgjør en enhetsforbrytelse, ved at flere enkelthandlinger over tid utgjør én straffbar handling.⁷¹⁴ Den straffbare handlingen kan strekke seg over svært mange år. I for eksempel Rt. 2013 s. 329 ble en far straffet for å ha mishandlet sin sønn i over 21 år, der mishandlingen i de 9 siste årene besto av ren psykisk vold.⁷¹⁵ Når selv trivielle og dagligdagse hendelser kan underbygge at det foreligger et fryktregime – å heve knyttneven, storme fra middagsbordet eller kalle sønnen for «idiot»⁷¹⁶ – skal et helt liv i praksis fanges opp i straffbarhetsvurderingen.⁷¹⁷ Sammenlignet med straffebed som rammer én isolert enkelthandling (som å slå ned en fremmed), er straffalternativet «gjentatt mishandler» dermed utfordrende å håndheve i praksis.

En annen kilde til kompleksitet er at den nedre terskelen for «gjentatt mishandling» trekkes etter en skjønnsmessig helhetsvurdering av forholdene i den enkelte sak.⁷¹⁸ En såpass individualisert atferdsnorm gir liten veiledning i senere saker. Når skjer truslene, kontrollen og de nedsettende kallenavnene ofte nok? Hvor lenge må atferden pågå? Hvor redd må offeret være? I sum: når er psykisk vold straffbart? I praksis synes straffbarheten først å kunne klarlegges i etterkant av en straffbar handling, alle forhold tatt i betraktning. Dette gir manglende forutsigbarhet. Det reduserer dessuten straffebedets funksjon som en *handlingsnorm* med preventiv virkning, som forutsetter at det med en viss tydelighet kan avklares hva som er straffbart.

⁷¹¹ Noe lovgiver også har erkjent, der departementet skriver at handlemåtene som kan rammes av straffebedet er av «høyst ulik karakter og kompleksitet», jf. Ot.prp. nr.22 (2008–2009) s. 198.

⁷¹² Punkt 3.5.3.

⁷¹³ Se enkelte slike dommer i punkt 3.5.4.4.

⁷¹⁴ Røstad (1993) s. 54.

⁷¹⁵ Punkt 3.5.4.2.

⁷¹⁶ Punkt 3.4.3.

⁷¹⁷ Tilsvarende Aas og Andersen (2017) s. 21.

⁷¹⁸ Punkt 3.5.5.

Mishandlingsvurderingen beror blant annet på hvorvidt krenkelsene «skapte utrygghet og frykt for vold» hos offeret, og straffalternativet utgjør som nevnt et følgedelikt.⁷¹⁹ Det kan spørres hvorvidt *frykt* egner seg i en strafferettslig atferdsnorm. «Frykt» er i Store norske leksikon definert som «den emosjonelle tilstanden som oppstår når en person utsettes for en reell fare, enten direkte eller i form av en ikke-innbilt trussel».⁷²⁰ Som en emosjonell, indre tilstand er frykt både vanskelig å påvise og å definere, og bruk av en slik størrelse kan skape manglende forutsigbarhet i straffbarhetsvurderingen. I tillegg kan såkalte «ideelle ofre», som klarer å verbalisere og uttrykke frykt «på riktig måte», oftere blir trodd enn ofre som ikke klarer dette.⁷²¹ Å vektlegge offerets frykt i vurderingen kan dermed åpne for ulik anvendelse i ulike saker, og øke risikoen for usaklig forskjellsbehandling. Det kan til sist påpekes at straffalternativet «alvorlig mishandler» utgjør et faredelikt, der krenkelsen bare må være «egnet» til å skape frykt hos offeret.⁷²² At de to straffalternativene stiller ulike krav til virkninger for offeret, kan sies å komplisere bestemmelsen ytterligere, noe som er i dårlig harmoni med lovskravet.

Kompleksiteten i bestemmelsen, herunder vektlegging av offerets fryktfølelse, er på den annen side tiltenkt av lovgiver. Formålet med bestemmelsen var nettopp å fange opp «helheten og kompleksiteten» ved mishandling i nære relasjoner, herunder «de relasjonelle aspektene» og offerets fryktfølelse.⁷²³ Vurderingstemaet kan dermed sies å gjenspeile det lovgiver ønsket å ramme.⁷²⁴ Kompleksiteten ved vold i nære relasjoner er også noe som vektlegges i internasjonale menneskerettigheter. EMD omtaler vold i nære relasjoner som et «complex phenomenon» som kan ta mange former, og at de ikke kan «turn a blind eye to the psychological aspect» av volden.⁷²⁵ Det kan derfor sies å foreligge en innebygd spenning mellom ønsket om å fange opp kompleksiteten ved den virkeligheten ofre for mishandling lever i, og grunnleggende rettssikkerhetshensyn som forutberegnelighet og klarhet. Et slikt spenningsforhold mellom effektiv straffefølgelse og rettssikkerhet preger strafferetten mer generelt,⁷²⁶ men gjør seg kanskje særlig gjeldende for et så komplekst fenomen som psykisk vold i nære relasjoner.

Gjennomgangen av fremmed rett i kapittel 5 illustrerer at utfordringene med å gi presist uttrykk for straffbar psykisk vold ikke er et særnorsk fenomen. Som det svenske lovutvalget påpeker,

⁷¹⁹ Punkt 3.5.3.

⁷²⁰ SNL (2021).

⁷²¹ Tilsvarende Aas (2013) s. 247–248. Formuleringen «ideelt offer» er hentet fra Christie (1986), som anvender betegnelsen på personer som raskest gis legitim status som offer når de utsettes for noe kriminelt, s. 18.

⁷²² Punkt 3.6.

⁷²³ Punkt 3.2.

⁷²⁴ Tilsvarende Sæther (2016) s. 547.

⁷²⁵ Punkt 2.2.1.

⁷²⁶ Husabø (2003) s. 218.

kan psykisk vold «begås på ett otal olika sätt, vilket också förklarar varför rekvisiten måste vara så pass generella».⁷²⁷ I dansk rett er straffebudet kritisert for å komme med eksempler som er så lik dagligdags atferd at det i praksis er svært vanskelig å avgjøre hva som er straffbart.⁷²⁸ Psykisk vold består ofte av en rekke små handlinger som kan forveksles med dagligedagse, ikke-straffverdige handlinger, som krancling og kjefting, og skilles synes å måtte trekkes på bakgrunn av konkrete helhetsvurderinger av blant annet partenes maktubalanse og offerets sårbarhet. Selve fenomenet psykisk vold synes med andre ord å være mangefasettert og komplekst, og vanskelig å beskrive presist.⁷²⁹

6.3.4 En for høy terskel?

I praksis synes Høyesterett å ha løst de ulike utfordringene ved straffebudet – den manglende forutberegneligheten og klarheten – ved å oppstille en høy terskel for når ren psykisk vold innebærer «mishandling» av offeret.⁷³⁰ Dette er nettopp en av funksjonene til klarhetskravet, at vag ordlyd «avhjelpes» gjennom en innskrenkende fortolkning av straffebudet.⁷³¹ I praksis er det dermed bare de klart klanderverdige tilfellene av psykisk vold, som kanskje de fleste er enige om bør straffebelegges, som rammes.

Det kan imidlertid spørres om terskelen dermed er satt for høyt. Ifølge Øyen gjenspeiler ikke Høyesteretts praktisering av straffebudet lovgivers tilsiktede formål.⁷³² Han peker på at lovgivers formål med straffebudet ikke var å ramme gjerningspersonens handlemåte, men virkningen hos fornærmede.⁷³³ Høyesteretts krav om at gjerningspersonens handlemåte må være «kvalifisert klanderverdig» harmonerer ifølge Øyen dårlig med dette formålet, og gir dessuten ofrene en for svak rettsbeskyttelse. Øyen nevner HR-2019-621-A som et eksempel på et saksforhold som burde ha blitt rammet av straffebudet, der Høyesterett (under dissens 3-2) frikjente en mann som hadde utsatt sin utenlandske kone for daglige psykisk krenkelser i fire måneder.⁷³⁴ Mot Øyens synspunkt kan det innvendes at offerets fryktfølelse er en noe subjektiv og vag størrelse. Dersom straffbarhetsvurderingen *bare* stiller krav til at offeret har opplevd frykt, uavhengig av gjerningspersonens faktiske handlinger, kan atferdsnormen bli svært individuell og skjønnsmessig. Dette harmonerer dårlig med den rettsstatlige lovgivningsmodellen beskrevet ovenfor.

⁷²⁷ Ds 2022:18 s. 385.

⁷²⁸ Punkt 5.3.

⁷²⁹ Tilsvarende Nielsen (2019) s. 119.

⁷³⁰ Tilsvarende Sæther (2016) s. 532.

⁷³¹ Punkt 1.5.2.

⁷³² Øyen (2019) s. 525–526.

⁷³³ Ibid.

⁷³⁴ Punkt 3.5.4.3.

Avslutningsvis kan det spørres om det er rettskildemessig grunnlag for Høyesteretts vurdering av at psykisk vold skal anses mindre alvorlig enn fysisk vold.⁷³⁵ Høyesterett har ikke begrunnet hvorfor de har satt terskelen høyere for ren psykisk vold. *Sæther* mener denne forskjellsbehandlingen harmonerer godt med straffelovens system, fordi fysisk vold nyter et «atskillig sterkere vern» enn psykiske krenkelser.⁷³⁶ På den annen side, som også *Sæther* påpeker, kan skadevirkningene av psykisk vold være like alvorlige som ved fysisk vold. Skadefølgeprinsippet kan dermed tale for å likestille disse voldsformene. Både ordlyden og forarbeidene likestiller dessuten fysisk og psykisk vold. Lovgiver har imidlertid ikke tatt stilling til spørsmålet, og vurderingen av når ren psykisk vold er straffbart er i stor grad overlatt til domstolene. Hvor den nedre terskelen for straffbar psykisk vold bør trekkes, er til syvende og sist et verdispørsmål som bør trekkes opp av lovgiver, jf. maktfordelingsprinsippet.

6.4 Mulige løsninger

6.4.1 Innledning

I det følgende skal jeg undersøke hvorvidt det kan gjøres endringer i strl. § 282 for å bedre oppfylle kravene til gode straffebud.

Lovgivning er ikke lett, og ingen løsninger er perfekte.⁷³⁷ Det gjelder kanskje særlig ved et så komplekst fenomen som psykisk vold. En eventuell lovendring er uansett en lovgiveroppgave, og vil nyttiggjøre seg av en bredt anlagt lovgivningsprosess med innspill fra ulike grupper. Formålet i det følgende er derfor ikke å konkludere på hva som bør gjøres, men å fremlegge enkelte argumenter og perspektiver.

To hovedveier peker seg ut for å imøtekomme utfordringene ved nåværende regulering: å innføre et eget straffebud om psykisk vold i nære relasjoner (6.4.2) og å gjøre endringer av nåværende strl. § 282 (6.4.3).

6.4.2 Et eget straffebud om psykisk vold i nære relasjoner?

Som redegjort for i punkt 2.3.2.3, anbefalte ekspertorganet for Istanbul-konvensjonen (GREVIO) Norge nylig å innføre et eget straffebud om psykisk vold. Selv om Norge ikke er folkerettslig forpliktet til å innføre et slikt straffebud,⁷³⁸ kan det spørres om dette vil være en hensiktsmessig løsning på utfordringene ved nåværende regulering.

⁷³⁵ Punkt 3.5.3.

⁷³⁶ *Sæther* (2016) s. 532.

⁷³⁷ *Jacobsen* (2019a) s. 558, *Gröning og Jacobsen* (2021) s. 133.

⁷³⁸ Punkt 2.3.2.

Et eget straffebud kan for det første gi mer presist uttrykk for kjennetegnene ved psykisk vold i nære relasjoner, og gjøre det lettere både for den enkelte borger og rettshåndhevere å forstå hva straffbar psykisk vold er. For et så komplekst og mangefasettert fenomen som psykisk vold, kan dette være særlig hensiktsmessig. Et eget straffebud kan dessuten ha en symbolsk og preventiv virkning, samt føre til at psykisk vold i større grad straffefølgjes enn i dag.⁷³⁹ I tillegg kan det avdekke hvor mange saker om psykisk vold som havner i rettsapparatet, noe som i dag ikke er mulig fordi de ulike voldstypene registreres samlet i politiets registreringssystem.⁷⁴⁰

Et slikt straffebud vil innebære at det innføres en *trappetrinnsordning*, eller nivåstigning, for straffbar psykisk vold. Ren psykisk vold rammes av et straffebud, og psykisk vold i kombinasjon med annen type vold rammes av § 282. En slik trappetrinnsordning foreligger allerede for fysisk vold, der ren fysisk vold rammes av de alminnelige voldsstraffebudene i §§ 271–274, og fysisk vold i et mishandlingsmønster rammes av § 282.⁷⁴¹ Å innføre dette også for psykisk vold harmonerer med prinsippet om «fair labelling», ved at handlinger med ulik karakter og grad av straffverdighet plasseres i ulike straffebud.⁷⁴²

Hvis det innføres et eget straffebud om psykisk vold, kan det undersøkes hvorvidt § 282 bør utformes som et *sammensatt straffebud*, det vil si at gjerningsbeskrivelsen gir uttrykk for at nærmere bestemte straffbare handlinger må være overtrådt.⁷⁴³ Slik er den svenske søsterbestemmelsen BrB 4:4a om «grov fridskränkning» utformet, ved at den stiller krav til at gjerningspersonen «begår brottsliga gärningar enligt 3, 4, 6 eller enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud».⁷⁴⁴ En slik lovgivningsteknikk kan tydeliggjøre hvilke handlinger som er relevante i mishandlingsvurderingen, samt sette straffebudet bedre inn i straffelovens øvrige system, noe som harmoner med lovskravet. Det kreves en større utredning for å vurdere hvorvidt dette er en god løsning, og av plasshensyn forfølges ikke diskusjonen videre.

Det kan til slutt pekes på enkelte ulemper ved å innføre et eget straffebud om psykisk vold. Den kanskje største innsigelsen er at straffebudet vil kunne overlapse med andre straffebud, som §§

⁷³⁹ Noe GREVIO også vektlegger, se GREVIO/Inf(2022)30 avsn. 176.

⁷⁴⁰ Se f.eks. STRASAK (2021) s. 14–16. Tilsvarende GREVIO/Inf(2022)30 avsn. 177.

⁷⁴¹ Punkt 3.1.

⁷⁴² Jacobsen (2019b) s. 332 anbefaler en trappetrinnsordning for seksualforbrytelsene i strl. kap. 26.

⁷⁴³ Strl. § 282 er allerede til en viss grad et sammensatt straffebud, ved at handlingsalternativene «trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold» ifølge lovgiver skal korrelere med gjerningsbeskrivelsene i straffebudene med samme navn, punkt 3.1. Disse gjerningsbeskrivelsene følger imidlertid ikke direkte av gjerningsbeskrivelsen og blir heller ikke anvendt i rettspraksis.

⁷⁴⁴ Kvinnevoldsutvalget hentet inspirasjon fra dette straffebudet ved forslaget til straffeloven § 282, NOU 2003:31 s. 144–146.

266 om hensynsløs atferd og 266 a om alvorlig personforfølgelse.⁷⁴⁵ Dette kan skape unødvendig konkurransespørsmål, det vil si hvorvidt ulike straffebud kan anvendes på samme handling.⁷⁴⁶ Å skille ulike typer krenkelser i nære relasjoner i forskjellige straffebud kan dessuten gjøre straffelovgivningen mer fragmentarisk og mindre oversiktlig, som er i dårlig harmoni med lovskravet.⁷⁴⁷

6.4.3 Øvrige muligheter

6.4.3.1 Innledning

I stedet for å innføre et eget straffebud om psykisk vold i nære relasjoner, kan det foretas endringer av nåværende strl. § 282. Jeg vil kort peke på endringsmuligheter for begrepet psykisk vold (6.4.3.2) og vilkåret «gjentatt eller alvorlig mishandler» (6.4.3.3).

6.4.3.2 Psykisk vold

Hensynet til klarhet tilsier at gjerningsbeskrivelsen bør gi uttrykk for at mishandlingen kan skje ved psykisk vold. Dette kan gjøres på ulike måter. En mulighet er å tilføre formuleringen «psykisk vold» i gjerningsbeskrivelsen.⁷⁴⁸ Dette vil imidlertid bryte med voldsbegrepet slik det forstås i de alminnelige voldsstraffebudene i §§ 271-274 (som bare rammer fysisk krenkelser).⁷⁴⁹ Å anvende uttrykket «vold» for både fysisk og psykisk vold i ett og samme straffebud skaper unødig forvirring og er i dårlig harmoni med lovskravet.⁷⁵⁰

Flere andre formuleringer kan egne seg, som «psykiske krenkelser», «atferd som er egnet til å krenke den psykiske integriteten» eller, slik barneloven § 30 anvender, «skremmende eller plag-som opptreden eller annen hensynsløs atferd» (formuleringen i straffeloven § 266).⁷⁵¹ Formuleringer i internasjonale og fremmede rettskilder gir andre muligheter.⁷⁵²

Hensynet til klarhet tilsier videre at begrepet psykisk vold bør defineres, eller at det i det minste pekes på hva som *karakteriserer* slik atferd, eksempelvis i forarbeidene. Formuleringer i både

⁷⁴⁵ Punkt 4.3–4.4.

⁷⁴⁶ Gröning mfl. (2019) kap. 26.

⁷⁴⁷ Se lignende vurderinger i Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) s. 30.

⁷⁴⁸ Dette foreslår Aas og Andersen (2017) s. 67.

⁷⁴⁹ Punkt 4.5.1.

⁷⁵⁰ Dette var årsaken til at verken barneloven § 30 (punkt 4.3.2) eller det svenske straffebudet (punkt 5.3) bruker formuleringen «psykisk vold» i lovteksten.

⁷⁵¹ Sistnevnte formulering anvendes i barneloven § 30 (punkt 4.3.2).

⁷⁵² Kapittel 2, 5.

internasjonale og fremmede rettskilder, samt samfunnsfaglige definisjoner, gir her en rekke muligheter.⁷⁵³

Det kan være grunn til å begrense straffbar psykisk vold til et *handlingsforløp*, slik at enkeltstående psykiske krenkelser ikke kan rammes av bestemmelsen. Slik begrenses straffansvaret til de mest skadevoldende og klanderverdige handlingene, jf. skadefølgeprinsippet og skyldprinsippet. Både Istanbul-konvensjonen artikkel 33 og det svenske, danske og engelske straffebudet begrenser psykisk vold til et slikt atferdsmønster.⁷⁵⁴ Det samme kommer Aas og Andersen til, når de sier at «[m]ye taler for at loven eksplisitt burde uttrykke at det er gjentakende og systematisk psykisk vold som søkes straffesanksjonert».⁷⁵⁵ Enkeltstående psykiske krenkelser i nære relasjoner kan da heller rammes av andre straffebud, som strl. §§ 251, 254, 263, 266 og 266 a.⁷⁵⁶

6.4.3.3 «Alvorlig eller gjentatt mishandler»

Formuleringen «alvorlig eller gjentatt mishandler» er som nevnt syntaktisk tvetydig. En relativ enkel løsning på denne tvetydigheten er å flytte vilkårene «alvorlig eller gjentatt» til starten av gjerningsbeskrivelsen, slik at straffebudet rammer den som «ved alvorlige eller gjentatte tilfeller av trusler, tvang, frihetsberøvelse, vold eller andre krenkelser, mishandler...». En slik endring vil uttrykke hvordan bestemmelsen forstås i praksis og er av ren språklig art.

Det kan videre det være grunn til å tilføre vurderingstemaene for «alvorlig mishandler» og «gjentatt mishandler» i gjerningsbeskrivelsen. Som Straffelovsrådet påpeker, bør lovskravet tas på alvor, noe som innebærer at «alle sentrale vilkår og vurderingstemaer skal fremgå direkte av lovteksten».⁷⁵⁷ Dette kan gjøres gjennom en legaldefinisjon i et eget ledd eller i selve gjerningsbeskrivelsen i første ledd.

En annen mulighet, enten i stedet eller i tillegg til å tilføre vurderingstemaene, er å spesifisere hvilke momenter som skal vektlegges i mishandlingsvurderingen. Dette gjør flere andre straffebud, eksempelvis straffebudene om grov kroppsskade (§ 274) og grov mishandling (§ 283). Gjerningsbeskrivelsen kan si at det «ved avgjørelsen skal det særlig legges vekt på», og liste opp momenter som alvorlighet, karakter, hyppighet, lengde mv.

⁷⁵³ Punkt 1.2, 2, 5.

⁷⁵⁴ Punkt 2.3.2, 5.

⁷⁵⁵ Aas og Andersen (2017) s. 133.

⁷⁵⁶ Kapittel 4.

⁷⁵⁷ NOU 2020:4 s. 94.

Straffalternativet «gjentatt mishandler» er komplisert. En slik kompleksitet er samtidig tiltenkt fra lovgiver, og skal fange opp kompleksiteten og helheten som særpreger vold i nære relasjoner. Spørsmålet blir da hvordan en kan utforme en god og presis atferdsnorm innenfor disse rammene. Dette er et stort spørsmål som ikke kan besvares uttømmende i denne oppgaven. Jeg begrenser meg til å se på kravet om at krenkelsene må ha skapt «frykt» hos offeret.

Hensynet til klarhet taler for å presisere hvilke konkrete følger som kreves for offeret. I det engelske straffebudet om coercive control stilles det eksempelvis krav til at handlingene har en alvorlig påvirkning («serious effect») på offeret, som enten kan skje ved at offeret opplever frykt for vold ved minst to anledninger eller at frykten skaper en alvorlig negativ virkning på offerets daglige aktiviteter.⁷⁵⁸ Slike konkrete krav reiser imidlertid ofte kompliserte bevisvurderinger, og kan gjøre bestemmelsen vanskelig å håndheve i praksis.

En alternativ tilnærming er å utforme straffalternativet som et faredelikt, ved å stille krav til at krenkelsene må være «egnet» til å skape frykt for nye krenkelser. Det finnes enkelte fordeler ved denne tilnærmingen. For det første unngås vanskelige bevisvurderinger av hvorvidt offeret faktisk har opplevd frykt.⁷⁵⁹ Det kan i tillegg gjøres en bredere og mer objektiv vurdering av hvorvidt handlemåten *etter sin art* var egnet til å skape frykt, som kan skape en mer forutsigbar atferdsnorm.⁷⁶⁰ Straffalternativet «gjentatt mishandler» vil dessuten samordnes med straffalternativet «alvorlig mishandling», og gjøre bestemmelsen mer oversiktlig.⁷⁶¹ Det kan i tillegg pekes på at de to andre norske straffebudene som anvender «frykt» i gjerningsbeskrivelsen, trusler (§ 263) og alvorlig personforfølgelse (§ 266a), er utformet som faredelikter.⁷⁶² Både det danske straffebudet og det svenske forslaget om psykisk vold utgjør også faredelikter.⁷⁶³

En ulempe ved faredelikter er at presisjonsnivået blir lavere.⁷⁶⁴ Bestemmelsen vil imidlertid kombinere et handlingsdelikt med et farekriterium. Dersom farekriteriet innføres i lovteksten, kan dette bidra til å avgrense rekkevidden av den straffbare handlingen, og gi rettsanvenderne en retning for vurderingen.⁷⁶⁵ Kravet om «frykt» er for øvrig ikke et skarpt avgrenset kriterium, og dagens løsning synes kanskje ikke å skape det presisjonsnivået som følgedelikter normalt skaper.

⁷⁵⁸ Punkt 5.4.2.

⁷⁵⁹ Sml. NOU 2020:4 s. 92.

⁷⁶⁰ Tilsvarende Sæther (2016) s. 530.

⁷⁶¹ Punkt 3.6.

⁷⁶² Punkt 4.2, 4.4.

⁷⁶³ Punkt 5.2, 5.3.

⁷⁶⁴ Husabø (2003) s. 217–237, Strandbakken (2004) s. 197.

⁷⁶⁵ Sml. Gröning og Jacobsen (2021) s. 125.

6.4.4 Sammenfatning

Gjennomgangen viser at flere endringer kan imøtekomme utfordringene ved gjeldende rett. Jeg har bare skissert noen få mulige løsninger, det finnes naturligvis en rekke andre. Temaet fortjener en langt grundigere behandling enn hva som har vært mulig å gi her, der særlig et tverrfaglig perspektiv kan gi innsikt i hvordan psykisk vold utspiller seg i praksis, som igjen kan gi bedre innsikt i normene som skal regulere denne virkeligheten.

Det er som nevnt behov for lovgivers vurderinger av hvor grensen for straffbar psykisk vold bør trekkes. Dette er verdispørsmål. Her kan det nevnes at et lovutvalg nedsatt i 2022 blant annet skal utrede hvorvidt ofre for psykisk vold har et godt nok rettsvern, og om Norge oppfyller Istanbul-konvensjonen artikkel 33.⁷⁶⁶ Utredningen kan gi en tiltrengt vurdering av spørsmålet.

Det kan i tillegg være grunn til å foreta en mer systematisk undersøkelse av det strafferettslige vernet mot *psykiske krenkelser* generelt, herunder innholdet av rettsgodet den psykiske integriteten.⁷⁶⁷ En slik helhetlig undersøkelse av dette rettsgodet kan sette vernet mot psykiske krenkelser i nære relasjoner inn i et mer oversiktlig system i straffeloven.

6.5 Avslutning

Oppgaven har undersøkt tre problemstillinger: (1) når psykisk vold i nære relasjoner er straffbart i norsk rett, (2) hvorvidt det norske strafferettslige vernet mot psykisk vold i nære relasjoner er i tråd med de menneskerettslige kriminaliseringsforpliktelsene etter EMK og Istanbul-konvensjonen, og (3) hvorvidt den strafferettslige reguleringen av psykisk vold i nære relasjoner etter straffeloven § 282 bør endres.

Straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner er det eneste straffebudet som etter forarbeidene og rettspraksis er ment å ramme psykisk vold i nære relasjoner. Selv om begrepet psykisk vold etter dette straffebudet er vidt, og omfatter et bredt spekter av ulike typer psykiske krenkelser,⁷⁶⁸ er terskelen likevel høy for når slike handlinger alene er straffbare.⁷⁶⁹ Psykisk vold i nære relasjoner kan rammes av flere andre straffebud,⁷⁷⁰ der særlig straffeloven § 266 om hensynsløs atferd synes å egne seg til å fange opp særegenhetene ved denne atferden.⁷⁷¹ Samlet sett må det norske strafferettslige vernet mot psykisk vold i nære relasjoner anses å

⁷⁶⁶ Utvalget avgir sin utredning innen 30. november 2023, Arbeids- og inkluderings-departementet (2022) s. 3.

⁷⁶⁷ Lovgiver har bare i begrenset grad drøftet innholdet av dette rettsgodet, se NOU 2002:4 s. 140–141.

⁷⁶⁸ Punkt 3.4.

⁷⁶⁹ Punkt 3.5–3.6.

⁷⁷⁰ Kapittel 4.

⁷⁷¹ Punkt 4.3.

oppfylle de menneskerettslige kriminaliseringsforpliktelsene etter EMK og Istanbul-konvensjonen.⁷⁷²

Opgaven har vist at psykisk vold i nære relasjoner er utfordrende å regulere i en strafferettslig atferdsnorm. Dette er egentlig ikke overraskende. Begrepet psykisk vold ble nettopp utviklet for å fange opp den komplekse virkeligheten ofre for mishandling i nære relasjoner lever i, og hvordan deres hverdagsliv preges av volden. Atferden består ofte av mindre alvorlige handlinger som isolert ikke er straffbare, men som på grunn av den samlede effekten av handlingene over tid gjør atferden klanderverdig. Skillet mot ikke-straffverdige handlinger som kjefting og kringling kan dermed være flytende. Den strafferettslige reguleringen av psykisk vold etter straffeloven § 282 er derfor et godt eksempel på hvor vanskelig det er å presist fange opp komplekse samfunnsproblemer i en lovt tekst.⁷⁷³ Kapittel 6 illustrerte likevel at lovgiver kan foreta flere endringer for å imøtekomme utfordringene ved gjeldende rett,⁷⁷⁴ der et eget straffebud om psykisk vold i nære relasjoner er én mulig løsning.⁷⁷⁵

Avslutningsvis kan det påpekes at straff bare er ett av mange tiltak for å bekjempe psykisk vold i nære relasjoner. Straff er samfunnets sterkeste virkemiddel for å reagere på uønskede handlinger, og legger betydelige begrensninger på borgernes handlefrihet. Arbeidet mot slike handlinger bør derfor først og fremst skje utenfor strafferetten, som ved forebyggende virksomhet. På bakgrunn av at psykisk vold er et mindre kjent fenomen både i og utenfor strafferettssystemet, er kanskje *bevisstgjøring* og *kompetanseheving* de viktigste virkemidlene.⁷⁷⁶ En klargjøring av gjeldende rett vil likevel være en sentral del av det samlede arbeidet for å bekjempe psykisk vold i nære relasjoner, noe jeg mener jeg har argumentert for i denne oppgaven.

⁷⁷² Kapittel 2.

⁷⁷³ Lignende utfordringer finnes ved andre straffebud, se diskusjoner om voldtektsstraffebudet (Jacobsen (2019b) og NOU 2022:21), samt Regjeringens forslag om et straffebud om konverteringsterapi (Kultur- og likestillingsdepartementet (2022)).

⁷⁷⁴ Punkt 6.4.

⁷⁷⁵ Punkt 6.4.2.

⁷⁷⁶ Noe også GREVIO anbefaler Norge, se GREVIO/Inf(2022)30 avsn. 178.

Litteraturliste

Litteratur

- Aall (2022) Aall, Jørgen. *Rettsstat og menneskerettigheter: En innføring i vernet om individets sivile og politiske rettigheter etter den norske forfatning og etter den europeiske menneskerettighetskonvensjon*. 5. utg., Bergen: Fagbokforlaget, 2022.
- Aas (2013) Aas, Geir. «Politi- og påtalemyndighetens praktisering av familievoldsbestemmelsen (jf. straffelovens § 219).» *Tidsskrift for strafferett* vol. 13, nr. 2 (2013) s. 237-255. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9537-2013-02-04>.
- Aas og Andersen (2017) Aas, Geir og Tore Andersen. *Mishandlingsbestemmelsen: en evaluering av loven mot mishandling i nære relasjoner jf. Strl. § 219 (§ 282/283)*. Oslo: Politihøgskolen, 2017.
- Andenæs (2016) Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett*. 6. utg., ved Georg Fredrik Rieber-Mohn og Knut Erik Sæther, Oslo: Universitetsforlaget, 2016.
- Andenæs mfl. (2015) Andenæs, Mads, Andreas Motzfeldt Kravik, og Eirik Bjørge. «Høyesterett og EMD: samspill, subsidiaritet og skjønnsmargin.» *Lov og rett* vol. 54, nr. 5 (2015) s. 261-278. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-2015-05-02>.
- Anklagemyndigheden (2022) Anklagermyndigheten. «Udsat for psykisk vold?» <https://anklagermyndigheden.dk/da/udsat-psykisk-vold> hentet 23. november 2022.
- Backer (2022) Backer, Inge Lorange. *Loven – hvordan blir den til?* 2. utgave, Oslo: Universitetsforlaget, 2022.

- Bergo (2022) Bergo, Knut. *Rett praksis: lærebok i norsk juridisk metode*. Bergen: Fagbokforlaget, 2022.
- Bjørge (2012) Bjørge, Eirik. «Dynamisk tolking i den generelle folkeretten.» *Lov og rett* vol. 51, nr. 2 (2012) s. 104-122. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3061-2012-02-0>.
- Bogdan (2013) Bogdan, Michael. *Concise Introduction to Comparative Law*. Groningen: Europa Law Publ., 2013.
- Bokmålsordboka, «krenke» Bokmålsordboka, Språkrådet og Universitetet i Bergen. «krenke». Lesedato 2. januar 2023: <https://ordbokene.no/bm,nn/search?q=krenke&scope=ei>.
- Bokmålsordboka, «mishandle» Bokmålsordboka, Språkrådet og Universitetet i Bergen. «mishandle». Lesedato 2. januar 2023: <https://ordbokene.no/bm,nn/search?q=mishandle&scope=ei>.
- Bokmålsordboka, «vold» Bokmålsordboka, Språkrådet og Universitetet i Bergen. «vold». Lesedato 2. januar 2023: <https://ordbokene.no/bm,nn/search?q=vold&scope=ei>.
- Boucht (2021) Boucht, Johan. «Forsøkslæren i finsk, norsk og svenskstrafferett – en komparativ undersøkelse.» *Tidsskrift for strafferett* vol. 21, nr. 4 (2021) s. 328-354. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2021-04-02>.
- Bredal (2020) Bredal, Anja. «Minoritetsnorske og majoritetsnorske kvinners erfaring med partnervold.» I Bredal, Anja, Helga Eggebø og Astrid M.A. Eriksen red., *Vold i nære relasjoner i et mangfoldig Norge*. Oslo: Cappelen Damm akademisk, 2020, s. 47-65.

- Bufdir (2018) Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. «Psykisk vold.» Publisert 22. mars 2018, oppdatert 6. april 2018. https://www.bufdir.no/Nedsatt_funksjonsevne/Vern_mot_overgrep/Vold_og_overgrep_mot_barn_og_unge_med_funksjonsnedsettelse/Tegn_pa_vold_og_overgrep/Psykisk_vold/ hentet 15. desember 2022.
- Bufdir (2022) Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. *Vold og overgrep - tall og statistikk på bruk av hjelpetilbud, Krisesentertilbudet i norske kommuner, Om beboerne*. Publisert 8. mai 2020, oppdatert 15. september 2022. https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Vold_og_overgrep_tall_og_statistikk/krisesentertilbudet_i_norske_kommuner/om_beboerne/ hentet 6. desember 2022.
- Christie (1986) Christie, Nils. «The Ideal Victim.» I *From Crime Policy to Victim Policy: Reorienting the Justice System*. Ezzat A. Fattah red., London: The Macmillan Press LTD, 1986, s. 17-30.
- Costello (2021) Costello, Róisín Á. «Volodina v Russia (no. 2): Intimate Images, Domestic Violence and the Positive Obligations of Member States under Article 8 ECHR.» *European data protection law review (Internet)* Vol. 7, nr. 4 (2021) s. 614-620. <https://doi.org/10.21552/edpl/2021/4/19>.
- Danner (2021) Danner. *To år med strafbar psykisk vold - Erfaringer fra praktikerfeltet* (mars 2021). Tilgjengelig på: <https://danner.dk/sites/default/files/To%20a%CC%8Ar%20med%20strafbar%20psykisk%20vold.pdf> hentet 5. desember 2022.
- Det Norske Akademis ordbok, «regime» Det Norske Akademis ordbok, «regime». Lesedato 2. januar 2023: <https://naob.no/ordbok/regime>.

- Det Norske Akademi-
ordbok, «vold» Det Norske Akademis ordbok, «vold». Lesedato 2. januar 2023:
<https://naob.no/ordbok/vold>
- Dokkedahl mfl.
(2019) Dokkedahl, Sarah, Robin Niels Kok, Siobhan Murphy, Trine Rønne Kristensen, Ditte Bech-Hansen og Ask Elklit. «The psychological subtype of intimate partner violence and its effect on mental health: Protocol for a systematic review and meta-analysis.» *Systematic Reviews* vol. 8, nr. 1 (2019) s. 198-198.
<https://doi.org/10.1186/s13643-019-1118-1>.
- Dokkedahl mfl.
(2021) Dokkedahl, Sarah, Trine Rønne Kristensen, Siobhan Murphy og Ask Elkli.
- Elholm mfl. (2022) Elholm, Thomas, Lasse Lund Madsen, Hanne Rahbæk og Jens Røn. *Kommenteret straffelov: spesiell del*. 12. utgave, København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2022.
- Eng (2007) Eng, Svein. *Rettsfilosofi*. Oslo: Universitetsforlaget, 2007.
- Eriksen (2012) Eriksen, Christoffer C. «Om rettspolitik.» *Kritisk juss* vol. 38, nr. 3-4 (2012), s. 139-157. <https://doi.org/10.18261/ISSN2387-4546-2012-03-04-02>.
- Eskeland (2017) Eskeland, Ståle. *Strafferett*. 5. utg., ved Alf Petter Høgberg, Oslo: Cappelen Damm, 2017.
- Fredriksen (2021) Fredriksen, Steinar. *Norm, skyldkrav og straffetrussel. Utvalgte emner fra spesiell strafferett*. 2. utg., Oslo: Gyldendal, 2021.
- Frøberg (2015) Frøberg, Thomas. «Nyere praksis om det strafferettslige legalitetsprinsippet.» *Jussens venner* vol. 50, nr. 1–2 (2015) s. 46–71.
<https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2015-01-02-03>.

- Frøberg (2016) Frøberg, Thomas. *Alminnelig strafferett i et nøtteskall*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2016.
- Frøberg (2019) Frøberg, Thomas. «Rettskildefagets avveiningsmodell – kritikk og alternativer.» I *Juridisk metode og tenkemåte*. Alf Petter Høberg og Jørn Øyrehagen Sunde red., Oslo: Universitetsforlaget, 2019, s. 502–524.
- Graver (2008) Graver, Hans Petter. «Vanlig juridisk metode? Om rettsdogmatikken som juridisk sjanger.» *Tidsskrift for rettsvitenskap* vol. 121, nr. 2 (2008) s. 149–178. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3096-2008-02-01>.
- Gröning mfl. (2019) Gröning, Linda og Erling Johannes Husabø og Jørn Jacobsen. *Frihet, forbrytelse og straff – en systematisk fremstilling av norsk strafferett*. 2. utg., Bergen: Fagbokforlaget, 2019.
- Gröning og Jacobsen (2021) Gröning, Linda og Jørn Jacobsen. «Styrket lovskrav – bare i Høyesterett? Et kritisk perspektiv på utviklingen i straffelovgivningen.» I *Med ære og samvittighet: Festskrift til Magnus Matningsdal 70 år*. Bergsjø red., Oslo: Gyldendal, 2021, s. 118–134.
- Harnes (2019) Harnes, Elisabeth. «Hvordan forstå æresrelatert vold?» I *Vold i nære relasjoner: Diskurser og fenomenforståelse*. Ole Greger Lillevik, Jens Severin Salamonsen og Inge Nordhaug red., Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2019, s. 166–193.
- Herring (2021) Herring, Jonathan. *Domestic abuse and human rights*. Intersentia, 2021. <https://doi.org/10.1017/9781839700972>.
- Horn (2015) Horn, Thomas. *Fullstendig isolasjon ved risiko for bevisforspillelse: Rettspolitiske vurderinger*. Oslo: Det juridiske fakultet, Universitetet i Oslo, 2015.

- Husabø (2003) Husabø, Erling Johannes. «Verdival og lovtekniske utfordringar ved revisjon av straffelova kap. 8 og 9.» *Tidsskrift for strafferett* vol. 3, nr. 2 (2003) s. 217–237. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9537-2003-02-08>.
- Husabø (2018) Husabø, Erling Johannes. *Terrorisme i norsk strafferett. Ein analyse av straffelova kapittel 18*. Bergen: Fagbokforlaget, 2018.
- Høgberg (2015) Høgberg, Alf Petter. *I språkets bilde*. 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2015.
- Høgberg (2019) Høgberg, Alf Petter. «Domstolspraksis som rettskildefaktor.» I *Juridisk metode og tenkemåte*. Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde red., Oslo: Universitetsforlaget, 2019, s. 259–292.
- Høstmælingen (2012) Høstmælingen, Njål. *Internasjonale menneskerettigheter*. 2. utg., Oslo: Universitetsforlaget, 2012.
- Isdal (2018) Isdal, Per. *Meningen med volden*. 2. utg., Oslo: Kommuneforlaget, 2018.
- Jacobsen (2019a) Jacobsen, Jørn. «Det strafferettslege lovskravet i eit metodeperspektiv.» I *Juridisk metode og tenkemåte*. Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde red., Oslo: Universitetsforlaget, 2019, s. 527–561.
- Jacobsen (2019b) Jacobsen, Jørn. *Valdtektstraffebodet. Gjeldande rett og spørsmålet om reform*. Bergen: Fagbokforlaget, 2019.
- Jacobsen mfl. (2020) Jacobsen, Jørn, Erling Johannes Husabø, Linda Gröning og Asbjørn Strandbakken. *Forbrytelser i utvalg. Straffelovens regler om*

voldsforbrytelser, seksualforbrytelser, formuesforbrytelser og narkotikaforbrytelser. Bergen: Fagbokforlaget, 2020.

- Jacobsen og Aasen (2019) Jacobsen, Jørn og Henriette Sinding Aasen. «Når mangler et «samtykke»? utfordringer knyttet til et samtykkebasert voldtektsstraffebed.» I *Integritet og ære: festskrift til Henry John Mæland*. Magnus Matningsdal og Asbjørn Strandbakken red., Oslo: Gyldendal, 2019, s. 94–119.
- Keiserud (2022) Keiserud, Erik, Knut Erik Sæther, Morten Holmboe, Hans-Petter Jahre, Magnus Matningsdal, Jarle Golten Smørdal. *Straffeprosessloven, kommentarutgave*. I *Juridika.no* (2022) hentet 05.12.2022.
- Kolflaath (2004) Kolflaath, Eivind. *Språk og argumentasjon – med eksempler fra juss*. Bergen: Fagbokforlaget, 2004.
- Lando (2004) Lando, Ole. *Kort indføring i komparativ ret*. 2. utg., København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 2004.
- Lavrysen og Mavronicola (2020) Laurens Lavrysen og Natasa Mavronicola (red.). *Coercive Human Rights. Positive Duties to Mobilise the Criminal Law under the ECHR*. Oxford: Hart Publishing, 2020.
- Lillevik (2019) Lillevik, Ole Greger. «Fenomenforståelse – vold i nære relasjoner.» I *Vold i nære relasjoner: Diskurser og fenomenforståelse*. Ole Greger Lillevik, Jens Severin Salamonsen og Inge Nordhaug red., Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 2019, s. 13–25.
- Lynum (2014) Lynum, Cecilie. «Psykisk vold – den usynlige volden.» I *Vold mot kvinner*. Kjersti Narud red., Oslo: Cappelen Damm, 2014, s. 91–104.

- Løvlie (2022) Løvlie, Anders. «Rettslige forestillinger.» *Jussens venner* vol. 57, nr. 3 (2022) s. 169–239. <https://doi.org/10.18261/jv.57.3.1>.
- Matningsdal (2022) Matningsdal, Magnus. *Straffeloven 2005, kommentarutgave*. I *Juridika.no* (2022) hentet 05.12.2022.
- McGorrery og McMahon (2021) McGorrery, Paul og Marilyn McMahon. «Criminalising Psychological Violence in Europe: (Non-)Compliance with Article 33 of the Istanbul Convention.» *European law review*, vol. 46, 2. utg., (2021) s. 211–227.
- McMahon og McGorrery (2020) McMahon, Marilyn, Paul McGorrery red., *Criminalising Coercive Control: Family Violence and the Criminal Law*. Singapore: Springer, 2020. <https://doi.org/10.1007/978-981-15-0653-6>.
- McQuigg (2017) McQuigg, Ronagh J. A. *The Istanbul Convention, Domestic Violence and Human Rights*. New York: Routledge, 2017.
- McQuigg (2021) McQuigg, Ronagh J.A. «The European Court of Human Rights and Domestic Violence: Volodina v. Russia.» *International human rights law review* vol. 2021, nr. 1 (2021) s. 155–167. <https://doi.org/10.1163/22131035-01001002>.
- Mestad (2019) Mestad, Ola. «Rettsens kilder og anvendelse.» I *Juridisk metode og tenkemåte*. Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde red., Oslo: Universitetsforlaget, 2019, s. 77–113.
- Minos (1981) Minos, Christen I. «Strl. § 390 a.». Særavhandling til juridisk embetseksamen i Oslo, 1981. Tilgjengelig på: https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/49288/Saeravhandling-Christen-Minos_1.PDF?sequence=1&isAllowed=y hentet 5. desember 2022.

- Mæhle (2004) Sæther Mæhle, Synne. «Gjelder det andre regler for rettslig argumentasjon i rettsdogmatikken enn for domstolene?» *Jussens venter* vol. 39, nr. 5–6 (2005) s. 329–342. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2004-05-06-04>.
- Mæhle (2019) Mæhle, Synne Sæther. «Straffeloven §§ 282 og 283 som verdi- markør.» I *Integritet og ære: festskrift til Henry John Mæland*. Magnus Matningsdal og Asbjørn Strandbakken red., Oslo: Gyl- dendal, 2019, s. 120–142.
- Mølbak og Jørgen- Mølbak, Mie og Caroline Skovgård Jørgensen. «Psykisk vold in- sen (2022) den for lovens rammer – muligheter og begrensninger i retlig- gørelsen af psykisk vold.» I *Nordisk Tidsskrift for Kriminalviden- skap* vol. 109 nr. 2 (2022) s. 328–347. <https://doi.org/10.7146/ntfk.v109i2.132401>.
- Nielsen (2019) Nielsen, Lise Dyrby. «Psykisk vold – straffelovens § 243.» *Juris- ten* nr. 3 (2019). Tilgjengelig på: [https://www.djoef-forlag.dk/ser- vices/juristen/juristendocs/2019/2019_3/jur_2019_3_03.pdf](https://www.djoef-forlag.dk/services/juristen/juristendocs/2019/2019_3/jur_2019_3_03.pdf) hen- tet 5. desember 2022.
- NIM (2022) Norges institutt for menneskerettigheter. «Barns rett til beskyttelse mot vold, overgrep og omsorgssvikt». Publisert 5. april 2022. Til- gjengelig på: [https://www.nhri.no/wp-con- tent/uploads/2022/04/Barns-rett-til-beskyttelse-mot-vold-over- grep-og-omsorgssvikt_NIM.pdf](https://www.nhri.no/wp-content/uploads/2022/04/Barns-rett-til-beskyttelse-mot-vold-over- grep-og-omsorgssvikt_NIM.pdf) hentet 9. desember 2022.
- NKVTTS (2021) Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTTS). «Hva er psykisk vold?» Publisert 18. november 2021. Lesedato 8. januar 2023: <https://dinutvei.no/vold-i-naere-relasjo- ner/hva-er-psykisk-vold/>.

- Overmeyer (2021) Overmeyer, Nina. «Domestic Violence as a Violation of the European Convention on Human Rights: The Application of Articles 3 and 8 by the European Court of Human Rights in Cases Concerning Domestic Violence.» Rättsvetenskaplig kandidatkurs med examensarbete, 30 högskolepoäng, RV600G, Örebro Universitet (2021). Tilgjengelig på: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1597561/FULLTEXT01.pdf> hentet 6. desember 2022.
- PDCRCA (2020) Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs. *Violence against Women: Psychological violence and coercive control*. PE 650.336. Brussel, mars 2020. Tilgjengelig på: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/650336/IPOL_STU\(2020\)650336_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/650336/IPOL_STU(2020)650336_EN.pdf) hentet 6. desember 2022.
- Rueness (2021) Rueness, Janne. *Child abuse and physical health complaints in adolescence and young adulthood*. Oslo: Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo, 2021. Tilgjengelig på: <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/85854/PhD-Rueness-2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y> hentet 10. januar 2023.
- Rui (2009) Rui, Jon Petter. «Komparasjon innen strafferett og –prosess.» *Tidsskrift for strafferett* vol. 9, nr. 4 (2009) s. 434–468. <https://doi.org/10.18261/ISSN0809-9537-2009-04-02>.
- Ruud og Ulfstein (2018) Ruud, Morten og Geir Ulfstein. *Innføring i folkerett*. 5. utgave, Oslo: Universitetsforlaget, 2018.
- Røstad (1993) Røstad, Helge. *Innkast i straffefeltet: utvalgte emner i strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget, 1993.

- Salomonsen Holmberg (2020) Salomonsen Holmberg, Torunn. «Kategoriseringen av omsorgspersoners passivitet og utilstrekkelige motvirkning som medvirkning – er merkelappen adekvat?» *Tidsskrift for strafferett* vol. 20, nr. 4 (2020) s. 402–422. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-9537-2020-04-05>.
- SNL (2021) Store norske leksikon. «frykt.» Sist oppdatert 11. januar 2021. Lesedato 7. desember 2022: <https://snl.no/frykt>.
- Solheim (2019) Solheim, Stig H. «Rettsanvendelsesprosessen på EMK-rettens område.» I *Juridisk metode og tenkemåte*. Alf Petter Høgberg og Jørn Øyrehagen Sunde red., Oslo: Universitetsforlaget, 2019, s. 360–385.
- Stark (2009) Stark, Evan. *Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford University Press Inc, 2009.
- Strand (2012) Strand, Vibeke Blaker. *Diskrimineringsvern og religionsutøvelse: Hvor langt rekker individvernet?* Oslo: Gyldendal norsk forlag, 2012.
- Strand (2020) Strand, Vibeke Blaker. «Interpreting the ECHR in its normative environment: interaction between the ECHR, the UN convention on the elimination of all forms of discrimination against women and the UN convention on the rights of the child. » *The international journal of human rights* Vol. 24, nr. 7 (2020) s. 979–992. <https://doi.org/10.1080/13642987.2019.1574423>.
- Strand og Larsen (2021) Strand, Vibeke Blaker og Kjetil Mujezinović Larsen. *Menneskerettigheter i et nøtteskall*. 2. utgave, Oslo: Gyldendal norsk forlag, 2021.

- Strandbakken (2004) Strandbakken, Asbjørn. «Grunnloven § 96.» *Jussens venner* vol. 39, nr. 3–4 (2004) s. 166–215. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3126-2004-03-04-0>.
- STRASAK (2021) Politidirektoratet. *STRASAK-rapporten: Anmeldt kriminalitet og politiets straffesaksbehandling 2021*. Publisert 15. mars 2022. Tilgjengelig på: <https://www.politiet.no/globalassets/04-aktuelt-tall-og-fakta/strasak/2021/anmeldt-kriminalitet-strasak-2021.pdf> hentet 9. januar 2022.
- Sæther (2016) Sæther, Knut Erik. «Høyesterett og straffeloven 1902 § 219 – mishandling i nære relasjoner.» I *Rettsavklaring og rettsutvikling - festschrift til Tore Schei*. Matningsdal red., Oslo: Universitetsforlaget, 2016, s. 516–549.
- Tobiassen og Ulfstein (2022) Tobiassen, Tomas Midttun og Geir Ulfstein. «Klarhet om klarhetskravet.» *Lov og rett* vol. 61, nr. 6 (2022) s. 347–348. <https://doi.org/10.18261/lor.61.6.2>.
- Universitetsbiblioteket (2018) Universitetsbiblioteket. *Utenlandske rettskilder*. Publisert 9. januar 2018, sist endret 22. mars 2022. <https://www.ub.uio.no/fag/jus/jus/rettskilder/utenlandske-rettskilder.html> hentet 30. desember 2022.
- Vive (2018) VIVE, Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd. *Psykisk partnervold – en kvantitativ kortlægning*. Publisert 2018. Tilgjengelig på: https://pure.vive.dk/ws/files/1864919/Psykisk_vold_A_SIKRET.pdf hentet 5. desember 2022.
- Øyen (2019) Øyen, Ørnulf. «Er gjerningsbeskrivelsen i straffeloven § 282 om mishandling i nære relasjoner hensiktsmessig utformet?» *Lov og rett* vol. 58, nr. 9 (2019) s. 525–526. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-3061-2019-09-01>.

Øyen (2022) Øyen, Ørnulf. *Straffeprosess*. 3. utgave, Bergen: Fagbokforlaget, 2022.

Norske rettskilder

Lover

- 1814 Kongeriket Norges Grunnlov 17. mai 1814.
- 1842 Lov angaaende Forbrydelser af 20de August 1842, tilligemed senere Forandringer (kriminalloven 1842).
- 1902 Lov 22. mai 1902 nr. 10 almindelig borgerlig straffelov (straffeloven 1902).
- 1981 Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).
- Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre (banelova).
- 1999 Lov 2. juli 1999 nr. 62 om etablering og gjennomføring av psykisk helsevern (psykisk helsevernloven).
- 1999 Lov 21. mai 1999 nr. 30 om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).
- 2005 Lov 21. desember 2005 nr. 131 om delvis ikraftsetjing av lov 21. desember 2005 nr. 131 om oppheving av lausgjengarlova og om endringar i straffelova o.a. (eige straffebod mot vald i nære relasjonar o.a.) og delvis ikraftsetjing av lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).
- Lov 17. juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv (arbeidsmiljøloven).
- Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).

- 2008 Lov 15. mai 2008 nr. 35 om utlendingers adgang til riket og deres opphold her (utlendingsloven).
- 2010 Lov 9 april 2010 nr. 13 om endringer i barnelova mv (barneloven).
- 2016 Lov 17 juni 2016 nr. 53 om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (personforfølgelse, forberedelse til tvangsekteskap mv.).
- 2017 Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven).

Forarbeider

Straffelovkommissionen (1886)	Udkast til almindelig borgerlig Straffelov for Kongeriget Norge. 2: Motiver.
NOU 1983:57	Straffelovgivningen under omforming. Straffelovkommisjonens delutredning I.
NOU 2002:4	Ny straffelov. Straffelovkommisjonens delutredning VII.
NOU 2003:31	Retten til et liv uten vold.
NOU 2020:17	Varslede drap? Partnerdrapsutvalgets utredning.
NOU 2020:4	Straffelovrådets utredning nr. 1. Kriminalisering av deltakelse i og rekruttering til kriminelle grupper.
NOU 2022:21	Strafferettslig vern av den seksuelle selvbestemmelsesretten – Forslag til reform av straffeloven kapittel 26.
Ot.prp. nr. 104 (2008–2009)	Om lov om endringer i barnelova mv. (flytting, delt bosted, samvær, vold mv.).

Ot.prp. nr. 113 (2004–2005)	Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebed mot vold i nære relasjoner mv.).
Ot.prp. nr. 22 (2008–2009)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).
Ot.prp. nr. 3 (1998–1999)	Om lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven).
Ot.prp. nr. 41 (1954)	Om endringer i den almindelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 m.v.
Ot.prp. nr. 8 (2007–2008)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet).
Ot.prp. nr. 90 (2003–2004)	Om lov om straff (straffeloven).
Ot.prp. nr. 93 (2008–2009)	Om lov om endringer i menneskerettsloven mv. (inkorporering av kvinnediskrimineringskonvensjonen).
Prop. 105 L (2010–2011)	Endringer i straffeprosesslova mv. (etterforskningsplikt mv.).
Prop. 159 L (2020–2021)	Endringer i straffeloven mv. (deling av krenkende bilder mv.).
Prop. 167 L (2016–2017)	Endringer i barnelova og straffeloven mv. (bedre rettsvern for barn mot vold og overgrep).

Prop. 42 L (2015–2016)	Endringer i straffeloven og straffeprosessloven (personforfølgelse, forberedelse til tvangsekteskap mv.).
Prop. 66 S (2016–2017)	Samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon av 11. mai 2011 om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.
Innst. 301 S (2016–2017)	Innstilling fra justiskomiteen om samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon av 11. mai 2011 om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.
Innst.O. nr. 10 (2005–2006)	Innstilling fra justiskomiteen om lov om oppheving av lausgjengarlova og om endringar i straffelova o.a. (eige straffebod mot vald i nære relasjonar o.a.)
Stortinget 703 (2017)	Samtykke til ratifikasjon av Europarådets konvensjon av 11. mai 2011 om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner.

Avgjørelser

Høyesterett

Rt. 1952 s. 989 (Telefon-sjikanedommen)	Rt. 2013 s. 588	HR-2018-2096-A
Rt. 1991 s. 1463	Rt. 2013 s. 879	HR-2018-390-A
Rt. 1992 s. 445	Rt. 2014 s. 1009	HR-2019-1468-U
Rt. 1992 s. 978	Rt. 2014 s. 238	HR-2019-1675-A
Rt. 2002 s. 1707	Rt. 2014 s. 669	HR-2019-1787-A
Rt. 2002 s. 78	Rt. 2014 s. 695	HR-2019-1922-A
Rt. 2004 s. 844	HR-2015-2524-P	HR-2019-1936-U

Rt. 2005 s. 1628	HR-2016-1309-U	HR-2019-2205-A
Rt. 2005 s. 463	HR-2016-1458-A	HR-2019-563-A
Rt. 2005 s. 929	HR-2016-2228-A	HR-2019-621-A
Rt. 2010 s. 129	HR-2016-540-U	HR-2020-1345-A
Rt. 2010 s. 466	HR-2017-1015-U	HR-2020-955-A
Rt. 2010 s. 845	HR-2017-128-U	HR-2021-1378-U
Rt. 2010 s. 949	HR-2017-1792-U	HR-2021-879-U
Rt. 2011 s. 1412	HR-2017-2415-A	HR-2022-1932-U
Rt. 2012 s. 835	HR-2017-667-A	HR-2022-2297-A
Rt. 2013 s. 329	HR-2018-112-A	HR-2022-87-U

Lagmannsrettene

LE-2015-143577	LA-2020-106948
LH-2015-63490	LB-2020-35409
LE-2017-68515	LE-2020-176404
LH-2017-16937	LF-2020-170749
LH-2017-45202	LB-2021-7629
LE-2018-88575	LG-2021-186096
LH-2018-156876	

Andre nasjonale kilder

Arbeids- og inkluderings-
departementet (2022)

Arbeids- og inkluderingsdepartementet. *Mandat for lovutvalg som skal utrede de samlede juridiske problemstillingene i saker som gjelder negativ sosial kontroll, æresrelatert vold, tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og psykisk vold*. Sist revidert 1. desember 2022. Tilgjengelig på: <https://www.regje->

- [ringen.no/content-tassets/f0ac8091f57f4357a40a2fa8961f2386/mandat-for-lov-utvalg-negativ-sosial-kontroll-aeresrelatert-vold-mv_revidert-1.12.2022-1416391.pdf](https://www.regjeringen.no/contentassets/f0ac8091f57f4357a40a2fa8961f2386/mandat-for-lov-utvalg-negativ-sosial-kontroll-aeresrelatert-vold-mv_revidert-1.12.2022-1416391.pdf) hentet 6. desember 2022.
- Justis- og beredskapsdepartementet (2021) Justis- og beredskapsdepartementet. *Frihet fra vold: Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner (2021–2024)* G-0449 B. Tilgjengelig på <https://www.regjeringen.no/content-tassets/2dda3b36640d4dfbbac11598a1dc792/209755-jd-frihetfravold-web.pdf> hentet 6. desember 2022.
- Kultur- og likestillingsdepartementet (2022). Kultur- og likestillingsdepartementet. Høring – nytt lovfor-slag om forbud mot konverteringsterapi. Publisert 23. juni 2022. Tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nytt-lovforslag-om-forbud-mot-konverteringsterapi/id2919197/> hentet 2. januar 2023.
- Kunnskapsdepartementet (2021) Kunnskapsdepartementet. *Frihet fra negativ sosial kontroll og aeresrelatert vold: handlingsplan (2021-2024)*, F-4464 B. Tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/content-tassets/bf09aa64a96c4d5e8a69abd4c723f8e9/no/pdfs/f-4464-frihet-fra-negativ-sosial-kontroll-og-aeres.pdf> hentet 6. desember 2022.
- Meld. St. 15 (2012-2013) Justis- og beredskapsdepartementet. *Meld. St. 15 (2012–2013) Melding til Stortinget. Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner: det handler om å leve.* Tilgjengelig på: <https://www.regjeringen.no/content-tassets/1cea841363e2436b8eb91aa6b3b2d48e/no/pdfs/stm201220130015000dddpdfs.pdf> hentet 10. januar 2023.

RUDI-2010-9 Utlendingsdirektoratet. *Retningslinje om oppholdstillatelse på selvstendig grunnlag som følge av mishandling eller referansepersonens død etter utlendingsloven § 53*. Dokumentnr. RUDI-2010-9. [Lest i Lovdata Pro].

Internasjonale rettskilder

Traktater

- EMK Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter, Roma 4. november 1950. [Offisiell norsk oversettelse].
- VCLT The Vienna Convention on the Law of Treaties, Vienna 23 May 1969.
- Istanbul Convention *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence* (CETS No. 210), Istanbul 11 May 2011.
- Istanbul-konvensjonen *Europarådets konvensjon om forebygging og bekjempelse av vold mot kvinner og vold i nære relasjoner* (CETS 210), Istanbul 11 May 2011. [Offisiell norsk oversettelse].
- BK *FNs konvensjon om barnets rettigheter*, New York 20. november 1989.
- SP *Den internasjonale konvensjon om sivile og politiske rettigheter*, New York 16. desember 1966.
- KDK *Konvensjon om avskaffelse av alle former for diskriminering av kvinner*, New York 18. Desember 1979.

EMD-avgjørelser

Kontrova v. Slovakia (2007)	Case of Kontrova v. Slovakia, no. 7510/04, 31. mai 2007.
Bevacqua and S. v. Bulgaria (2008)	Case of Bevacqua and S. v. Bulgaria, no. 71127/01, 12. juni 2008.
Opuz v. Turkey (2009)	Case of Opuz v. Turkey, no. 33401/02, 9. juni 2009.
Hajduová v. Slovakia (2010)	Case of Hajduová v. Slovakia (2010), no. 2660/03, 30. november 2010.
Eremia and Others v. Moldova (2013)	Eremia and Others v. the Republic of Moldova (2013), no. 3564/11, 28. Mai 2013.
Valiulienė v. Lithuania (2013)	Case of Valiulienė v. Lithuania (2013), no. 33234/07, 26. mars 2013.
T.M. og C.M. v. Moldova (2014)	Case of T.M. og C.M. v. the Republic of Moldova (2014), no. 26608/11, 28. januar 2014.
M.G. c. Turquie (2016)	Affaire M.G. c. Turquie, no. 646/10, 22. mars 2016.
Bălșan v. Romania (2017)	Case of Bălșan v. Romania, no. 49645/09, 23. mai 2017.
Talpis v. Italy (2017)	Case of Talpis v. Italy (2017), no. 41237/14, 2. mars 2017.
Volodina v. Russia (2019)	Case of Volodina v. Russia (2019), no. 41261/17, 9. juli 2019.

Buturugă v. Romania (2020)	Case of Buturugă v. Romania, no. 56867/15, 11. februar 2020.
Levchuk v. Ukraina (2020)	Case of Levchuk v. Ukraina (2020), no. 17496/19, 3. september 2020.
Kurt v. Austria (2021)	Case of Kurt v. Austria (2021), no. 62903/15, 15. juni 2021.
Volodina v. Russia (2021)	Case of Volodina v. Russia (No. 2, 2021), no. 40419/19, 14. september 2021.
Tunikova and Others v. Russia (2021)	Case of Tunikova and Others v. Russia (2021), no. 55974/16, 53118/1, 27484/18 og 28011/19, 14. desember 2021.
Tolkningsuttalelser mv. ECHR (2022)	European Court of Human rights. <i>Factsheet – Domestic violence</i> . November 2022. Tilgjengelig på: FS Domestic violence ENG (coe.int) hentet 10. januar 2023.
Europarådet (2011)	Council of Europe, <i>Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence</i> . Istanbul, 11.V.2011. Tilgjengelig på: https://rm.coe.int/ic-and-explanatory-report/16808d24c6 hentet 28. november 2022.
Europarådet (2022)	Council of Europe. <i>Mid-term Horizontal Review of GREVIO baseline evaluation reports</i> . Publisert februar 2022. Tilgjengelig på: https://rm.coe.int/prems-010522-gbr-grevio-mid-term-horizontal-review-rev-february-2022/1680a58499 hentet 10. januar 2023.

- Europarådet (2023a) Council of Europe. *Chart of signatures and ratifications of Treaty 210*. Sist oppdatert 10. januar 2023. Tilgjengelig på: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatyid=210> hentet 10. januar 2023.
- Europarådet (2023b) Council of Europe. *Reservations and Declarations for Treaty No.210 - Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (CETS No. 210)*. Sist oppdatert 10. januar 2023. Tilgjengelig på: [Full list - Treaty Office \(coe.int\)](#) hentet 10. januar 2023.
- GREVIO/Inf(2017)14 GREVIO. *Baseline Evaluation Report Denmark*. GREVIO/Inf(2017)14. Strasbourg: 24. november 2017. Tilgjengelig på: <https://rm.coe.int/grevio-first-baseline-report-on-denmark/16807688ae> hentet 28. november 2022.
- GREVIO/Inf(2018)15 GREVIO. *Baseline Evaluation Report Sweden*. GREVIO/Inf(2018)15. Strasbourg: 21. januar 2019. Tilgjengelig på: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2018-15-eng-final/168091e686> hentet 28. november 2022.
- GREVIO/Inf(2019)9 GREVIO. *Baseline Evaluation Report Finland*. GREVIO/Inf(2019)9. Strasbourg: 2. september 2019. Tilgjengelig på: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d> hentet 28. november 2022.
- GREVIO/Inf(2022)30 GREVIO. *Baseline Evaluation Report Norway*. Strasbourg: 25. november 2022. Tilgjengelig på: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-30-report-norway-eng-pour-publication/1680a923f8> hentet 28. november 2022.

- GREVIO/Inf(2022)38 Justisdepartementet. *Comments submitted by Norway on GREVIO's final report on the implementation of the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence (Baseline Report)*. Strasbourg: 25. november 2022. Tilgjengelig på: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-37-eng-comments-of-the-norwegian-government/1680a9227d> hentet 28. november 2022.
- IC/Inf(2016)2rev9 Council of Europe. *Provisional timetable for the first (baseline) evaluation procedure: 2016-2027*. Strasbourg: 10 November 2022. Tilgjengelig på: <https://rm.coe.int/icinf-2016-2rev9-timetable-baseline-evaluation-procedure/1680a8f03b> hentet 28. november 2022.

Utenlandske (nasjonale) rettskilder

Dansk rett

Lover og forarbeider

- Straffeloven Lovbekendtgørelse 2022-09-28 nr. 1360 Straffeloven [Lest i Karnov Danmark].
- Lov 2019-03-30 nr. 329 Lov 2019-03-30 nr. 329 om ændring af straffeloven og forskellige andre love (Selvstændig bestemmelse om psykisk vold) [Lest i Karnov Danmark].
- Lov 2021-03-13 nr. 415 Lov 2021-03-13 nr. 415 om ændring af straffeloven, lov om pas til danske statsborgere m.v. og udlændingeloven (Styrket indsats mod negativ social kontrol m.v) [Lest i Karnov Danmark].
- FT 2018-19, tillæg A, L 139 Forslag til ændring af straffeloven og forskellige andre love (Selvstændig bestemmelse om psykisk vold) nr. 139 fremsat den 9. januar 2019 [Lest i Karnov Danmark].

LFF 2020-12-16 nr. 126	Forslag til lov om ændring af straffeloven, lov om pas til danske statsborgere m.v. og udlændingeloven (Styrket indsats mod negativ social kontrol m.v.) nr. 126 fremsat den 16. december 2020 [Lest i Karnov Danmark].
<i>Avgjørelser</i>	
TfK2021.45	Dom fra Østre landsret av den 14 oktober 2020, AM2020.10.14Ø, trykket i tfK2021.45.
TfK2021.645	Dom fra Østre landsret 24. mars 2021, U.2021.2588, saksnummer S-76-21, trykket i tfK2021.645.
<i>Svensk rett</i>	
Ds 2022:18	Justisdepartementet. <i>Straffansvar för psykiskt våld</i> . Ds 2022:18. Publisert juli 2022. Tilgjengelig på: https://www.regeringen.se/4a1cf7/contentassets/c0aef5057df6437c9e57e5daa1805bde/straffansvar-for-psykiskt-vald-ds-202218.pdf hentet 11. januar 2023.
Brottsbalken	Brottsbalken (Lov 1962:700) [Lest i Juno].
Regeringskansliet (2022)	Regeringskansliet. <i>Remiss från Justitiedepartementet Remiss av Ds 2022:18 Straffansvar för psykiskt våld</i> . Tilgjengelig på: https://www.regeringen.se/remisser/2022/08/remiss-av-ds-202218-straffansvar-for-psykiskt-vald/ hentet 5. desember 2022.
<i>Britisk rett</i>	
Children and Young Persons Act (1933, c. 12)	Children and Young Persons Act (1933, c. 12). [Lest i WestLaw UK].

- Serious Crime Act (2015, c. 9) Serious Crime Act (2015, c. 9). [Lest i WestLaw UK].
- The Home Office (2015) The Home Office. *Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship Statutory Guidance Framework* (2015). Tilgjengelig på: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/482528/Controlling_or_coercive_behaviour_-_statutory_guidance.pdf lest 23. november 2022.
- The Home Office (2021) The Home Office. *Review of the Controlling or Coercive Behaviour Offence* (2021). Tilgjengelig på: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/982825/review-of-the-controlling-or-coercive-behaviour-offence.pdf lest 23. november 2022.
- The Home Office (2022) The Home Office, *Amendment to the controlling or coercive behaviour offence, 11. juli 2022*. Tilgjengelig på: <https://www.gov.uk/government/publications/domestic-abuse-bill-2020-factsheets/amendment-to-the-controlling-or-coercive-behaviour-offence> hentet 6. desember 2022.
- Andre land
- Finlands Justisdepartement (2021:1) s. 57 Finlands Justisdepartement. *Programmet för bekämpning av våld mot kvinnor 2020–2023*. Tilgjengelig på: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/162653/OM_2021_1_ML.pdf?sequence=1&isAllowed=y hentet 6. desember 2022.